

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Šlechta v éře první republiky

Bc. Monika Lebedová

Diplomová práce
2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 20. 6. 2009.

Monika Lebedová

Anotace

Práce přibližuje historii šlechty v éře první republiky, popisuje změnu jejího postavení po roce 1918, dále se zabývá vyrovnáním šlechty s prvorepublikovými zákony, zvláště s pozemkovou reformou. Práce je zaměřena i na každodenní život aristokracie ve dvacátých a třicátých letech a na anomálie, které s sebou přinesla do jejich života republika. Pro názorný příklad byl vybrán rod Schwarzenbergů, zvláště Karel VI. Schwarzenberg, dědic sekundogenitury.

Klíčová slova:

Šlechta, první republika, pozemková reforma, zrušení šlechtictví, deklarace české šlechty, Schwarzenbergové, Karel VI. Schwarzenberg

Anotace

Work nears story nobility in era first republic, describes change her position after a year 1918, further deal with composition nobility with republic's law, especially with land reform. Work is bent and on daily life aristocracy in twentieth plus thirtieth years plus on anomaly that the along brought into their live republic. To illustration be levied stock Schwarzenbergů, especially Karel VI. Schwarzenberg, heir sekundogenitury.

Klíčová slova:

Nobility, first republic, land reform, cancellation nobility, declaration Czech nobility, Schwarzenbergs, Karel VI. Schwarzenberg

I. část

Česká šlechta před a po vzniku Československa roku 1918	6-10
Pozemková reforma	11-15
a) Ospravedlnění pozemkové reformy	16-19
b) Počátky pozemkové reformy	20-23
c) Pozemková reforma v praxi	24-25
d) Důsledky pozemkové reformy: její klady a zápory	26-27
e) Šlechta versus pozemková reforma	28-29
f) Josef Pekař – Omyly a nebezpečí pozemkové reformy	30
3. Šlechta ve 20. letech 20. století	31-38
a) Německý internacionalismus mezi českou šlechtou 20. letech	39-40
b) Šlechta jako sociální vrstva za první republiky	41-44
4. Šlechta ve 30. letech 20. století	45-48
a) Josef Pekař zastáncem české šlechty	49-50
b) Katolická pravice mezi šlechtou	51
c) Deklarace české šlechty roku 1938	52-55
d) Deklarace české šlechty roku 1939	56-60

II. část

5.	Historie schwarzenberského rodu	61–70
6.	Schwarzenbergové: každodenní život šlechtické rodiny za první republiky. Karel VI – šlechtic moderní doby	71–76
	a) Mládí a studium aristokrata	77–78
	b) Vojenská služba v Pardubicích	79–80
	c) Rodinný vliv na mladého aristokrata	81–86
	d) Sňatek pošlechticku za první republiky	87–89
	e) Karel VI. – historik a spisovatel	90–93
	f) Karel VI. versus Československo	94–97
7.	Soumrak první republiky	98–101
8.	Epilog	102
9.	Závěr	103–104
10.	Seznam použitých pramenů a literatury	105–106
11.	Resumé	107–108

Úvod

V říjnu 1918 byla vyhlášena samostatná Československá republika a v českém prostředí došlo k výrazným politickým i sociálním změnám. Cílem této práce je přiblížit rozsáhlé změny, které se týkaly šlechty, jež před vyhlášením samostatnosti zaujímala významné posty v oblastech politických, diplomatických i vojenských, a která byla s nástupem demokracie zatlačována do pozadí a ztrácela svůj vliv i své pozice.

Jako konkrétní příklad jsem si zvolila sekundogenituru Schwarzenbergů, která se s novou politickou situací ztotožnila, mladou republiku respektovala, a v klíčových momentech ji i podporovala. Nejvýznamnějšími představiteli tohoto rodu ve 20. a 30. letech minulého století byli Karel VI. a jeho mladší bratr František Schwarzenberg.

V první části mé práce bych se chtěla věnovat obecným dějinám šlechty za první republiky, zejména změně jejího postavení po roce 1918, pozemkové reformě a dále reakci šlechty na celou první republiku a i na změny, které s sebou vznik Československa přinesl. Další kapitoly v této práci bych zaměřila na každodenní život aristokracie ve dvacátých a třicátých letech. Poslední kapitola první části bude věnována První a Druhé deklaraci české šlechty 1938 – 1939.

Ve druhé části bych chtěla ve stručnosti popsat nejstarší dějiny rodu Schwarzenbergů až do počátku 20. století a podrobněji se věnovat výše zmíněnému Karlu VI., který byl za první republiky politicky i literárně činný.

Prameny schwarzenberské sekundogenitury jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Zvlášť přínosné pro

tuto práci byly deníky Karla VI. Denní zápisy si vedl od roku 1921 do roku 1947. Zde jsou popsány jeho šlechtické zábavy, koníčky, povinnosti i studentské výsledky, dále jsou tady vyobrazeny první nákresy oltářních obrazů v kostelech, které navštívil, a samozřejmě první pokusy kreseb znaků. Karel již od dětství sledoval dění na politické scéně jak v Československu, tak ve světě, a své postřehy si též do deníků zaznamenával.

Dějiny rodu se zabýval Jiří Zálaha¹ a Milan Buben². Osobností Karla Schwarzenberga a jeho politickou činností se v minulosti zabýval Václav Hrabák³. Jeho dílo shrnul v edici Martin C. Putna.⁴

Problematika šlechty v 19. a 20. století a bádání v této oblasti jsou doménou posledních dvou desetiletí. Několik málo publikací se objevilo již po roce 1918, ale jednalo se spíše o literaturu, která se snažila šlechtu především očerňovat a v souvislosti s pozemkovou reformou rozvíjela teze, které po 300 letech odčiňovaly Bílou horu a situaci po ní⁵.

Jakožto obhájce šlechty se proti těmto názorům staví Josef Pekař, a to především ve své knize Omyly a nebezpečí pozemkové reformy⁶. Také kniha Národní museum a naše obrození od Josefa Hanuše hájí šlechtu a připisuje jí lví podíl na založení českého národního muzea.

Publikace z poslední doby jsou zaměřeny na jednotlivce, případně na jednotlivé rody z vyšší šlechty⁷. Souhrnné práce, které by se zabývaly šlechtou za první republiky jako celkem, mají charakter spíše heraldický či

¹ Zálaha, Jiří. Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku. České Budějovice, 1990.

² Buben, Milan. Česká zemská šlechta: Schwarzenberkové sekundogenitura. In Střední Evropa 56, 12/1996, s. 101-117.

³ Hrabák, Václav. Karel Schwarzenberg. In Distance II, 1999., č. 1, s. 97 – 107, č. 2, 101 – 112, č. 3, s. 88 – 100.

⁴ Putna, C. Martin. Karel VI Schwarzenberg: Torzo díla. Praha, 2007.

⁵ Holeček, Josef. Česká šlechta: Výklady časové i historické. Praha, 1918.

⁶ Pekař, Josef. Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. Praha, 1923.

⁷ Bezcený, Zdeněk. Příliš uzavřená společnost. České Budějovice, 2005.

genealogický⁸. Mezi významné práce patří rodopisný „Almanach šlechtických rodů“⁹.

Také duo Ivo Cerman a Luboš Velek vydali několik prací na téma šlechty¹⁰.

O soupis české šlechty se pokusili i dva představitelé aristokracie. První soupis¹¹ pochází z pera Zdenka Radslava Kinského a jedná se o seznam šlechtických rodů, které byly před rokem 1848 v panském stavu. Druhý soupis¹² je od Radslava (syna předchozího) a přináší seznam šlechtických rodů, usídlených v Čechách před rokem 1948.

Výzkumu české šlechty se v poslední době věnuje nejvíce Zdeněk Bezečný¹³, Milena Lenderová¹⁴, Radmila Švaříčková – Slabáková¹⁵ či Milan Hlavačka.

⁸ Mašek, Petr. Modrá krev. Praha, 1999. Halada, Jan. Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti. Praha, 1999.

⁹ Pouzar, Vladimír. Almanach šlechtických rodů. Praha, 2002.

¹⁰ Habsburgischer Adel und das Theresianum: Wissensvermittlung. Sozialisation und Berufswege. In: Ivo CERMAN - Luboš VELEK (edd.), Adelige Ausbildung. München, 2006, s. 143-168., Cerman, Ivo – Velek, Luboš (edd.), Adelige Ausbildung: die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen. München: Martin Meidenbauer Verlag, 2006.

¹¹ Kinský, Z. Radslav. U nás. Žďár nad Sázavou, 1934.

¹² Kinský, Radslav, U nás. Jihlava, 1995.

¹³ Příliš uzavřená společnost. České Budějovice, 2005. Schwarzenberkové a jejich Orlik. In Jihočeský sborník historický 68, 1992, s. 129-146. Karel V. ze Schwarzenberku: životní styl šlechtice na přelomu 19. a 20. století. In: Opera Historica 4, 1995, s. 281-295. Šlechtici v občanském století. In Studie k sociálním dějinám 19. století 7, 1997, s. 123-129. Dáma z rajskeho ostrova (Sidonie Nádherná a její svět). Praha, 2000., Sidonie Nádherná z Borutína a její přátelé: k 50. výročí úmrtí Sidonie Nádherné. Praha, 2001. Životní styl šlechty v druhé polovině devatenáctého a na počátku dvacátého století. Brno, 2002., Český šlechtic Ferdinand Hildprandt. In Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 214-216., Vážený pane barone... Scientific Papers of the University of Pardubice. Series C, Institute of Languages and Humanities 3, 1997, s. 201-205., Šlechtici v občanské době. In Studie k sociálním dějinám 19. století 7, 1997, s. 92-97., Šlechta a umění v 2. polovině 19. století. In Umění a veřejnost v 19. století. Sborník příspěvků ze symposia pořádaného 7. a 8. března 1996 ve státní knihovně v Plzni, Plzeň 1998, s. 105-110, a mnoho dalších.

¹⁴ Gabriela ze Schwarzenbergu: krátká cesta životem a Evropou. Praha: Scriptorium, 2006., Tragický bál: život a smrt Pavliny ze Schwarzenbergu, Praha – Litomyšl: Paseka, 2004., Šlechtická korespondence jako pramen v gender history. In Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.). Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie (Sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 525-532., Svět Pauliny ze Schwarzenbergu: osobní korespondence jako historický pramen. In Jihočeský sborník historický 72, 2003, s. 208-218., Barokní čtenářky: Eleonora a Anna Kateřina Šporkovy, Marie Arnoštka Eggenbergová. In Milena LENDEROVÁ (ed.). Eva nejen v ráji: žena v Čechách od středověku do 19. století. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 131-154., Deníky aristokratek: pramen k dějinám každodennosti. Cours d'honneur 3, 1999, s. 63-69, a mnoho dalších

¹⁵ Šlechtická rodina jako zvláštní typ rodiny. Sociálně a národnostně smíšená rodina v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti, Opava: Slezský ústav, 2003., Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století. In Studie k sociálním dějinám 6, Opava, 2001, s. 275-285., Šlechtic: příklad Alfonse hraběte Mensdorff-Pouilly, In L. Fasora - J. Hanuš - J. Malíř (eds.). Člověk na Moravě 19. století. Brno, 2004, s. 323-341., a mnoho dalších.

Mám-li shrnout dostupnost k publikacím a článkům vztahujících se k problematice šlechty, pak musím konstatovat, že kvantitativní rozsah literatury, zabývající se problematikou šlechty, je velmi široký, pokud sleduje 18. a 19. století. Naproti tomu dostupnost publikací a článků, týkajících se života šlechty po roce 1918, je relativně nízká.

V jednom ze svých článků se šlechtickým tématem zabývá i Milan M. Buben¹⁶. Historie šlechty v Československu je dovedena až do současnosti, ale práce je velmi stručná. O zrušení šlechtických titulů pojednává článek Ladislava Soukupa v *Právněhistorické studii*¹⁷. Krátké články o šlechtě za první republiky napsal i Jiří Doležal.¹⁸ Avšak ani jedna z těchto prací nedává ucelený pohled na tuto problematiku. Všichni výše jmenovaní napsali své příspěvky o šlechtě v rozsahu několika stran, kde jen nastínili události, které se týkaly života aristokracie v Československu.

Jediná práce, která dává ucelený pohled na šlechtu v první republice a v dobách následujících, je disertační práce Američana Eagla Glassheima,¹⁹ která se zabývá osudem vyšší šlechty v Československu až do roku 1948. Glassheim nejenže zde podrobně popisuje události, které se týkaly šlechty mezi léty 1918 až 1948, ale také zde uvádí mnoho příkladů osobních osudů z řad aristokratů, a to jak českých, tak německých.

Nejzpracovanějším úsekem dějin české šlechty ve dvacátém století je období po roce 1948, založené více na pamětech účastníků či jejich potomků, než na základě historického bádání. Práce jsou zaměřeny na jednotlivé

¹⁶ Buben, M. Milan. Peripetie české šlechty po zániku Rakousko-uherské monarchie. In *Prostor* 6, 1992, s. 31-37.

¹⁷ Soukup, Ladislav. Zrušení šlechtictví v Československé republice. In *Právněhistorické studie* 17, 1973, str. 101-112.

¹⁸ Doležal, Jiří. Česká šlechta v čase první republiky. *Svobodný zítřek* 38, 1990, s. 7.

¹⁹ Glassheim, Eagle. *Noble nationalist: the transformation of the bohemian aristocracy*. Cambridge, 2005.

představitelů různých šlechtických rodů, především těch, které byly postiženy komunistickým režimem²⁰.

²⁰ Dočekal, Boris. Osudy českých šlechticů. Jihlava, 2002. Votýpka, Vladimír. Příběhy české šlechty. Praha, 2002. Týž. Návraty české šlechty. Praha, 2002. Týž. Paradoxy české šlechty. Praha, 2005.

1. Česká šlechta před a po vzniku Československa roku

1918

Československo vzniklo na podzim roku 1918. Samotní zakladatelé nového státu se potýkali s řadou neznámých, pokud šlo o budoucnost této země. Pro mnoho politických špiček Evropy byl tento útvar umělý a přechodný. Kritici ČSR v zahraničí si kladli otázku, zda nový stát bude mít dostatek sociálních a politických elit, které by byly schopny řídit tento stát.

Po celá staletí byly evropské elity spjaty s aristokracií. Avšak tu si první republika zrušila již na začátku prvními zákony, resp. zákonem z 10. prosince 1918, který určoval, že „bývalí šlechtici nesmějí užívatí rodného jména s přídomkem nebo dodatkem, vyznačujícím šlechtictva“, citovaný zákon rušil rovněž řády, které byly udělovány v čase Rakouska-Uherska.²¹

Československo bylo prvním z následnických států, který přistoupil k odstranění šlechtictví.²²

Jak již bylo výše zmíněno, sociální a politické elity Evropy byly po celá století spojeny se šlechtou, která byla zřetelně oddělena od „třetího stavu“. Mezi mnoha historiky panuje názor, že zlom výsadního šlechtického postavení nastal za francouzské revoluce 1789 – 1799, kdy byla moc šlechty oslabena.

Po Francouzské revoluci již aristokracie nebyla šlechtou v tom pravém slova smyslu, z části zburžoazněla a snažila se podnikat. Naproti tomu tehdejší buržoazie začala přejímat aristokratický styl do

²¹Šlechtické tituly byly u nás zrušeny zákonem č. 61 z 10. prosince 1918. Jejich další používání bylo trestné. Tento přestupek byl trestán buď vězením od 24 hodin až do 14 dnů, nebo peněžitou pokutou od 50 do 15.000 Kčs. Používat se tedy mohly jen akademické a vojenské tituly. Citace je z onoho zákona

²² Následovalo ho Rakousko 3. dubna 1919, dále Německo, kde od 11. srpna nemohly být šlechtické tituly dále udílány, ale jejich označení dále zůstávalo.

nejmenších detailů - od šlechtických zvyků až po honosná sídla(,) připomínající venkovská panství tehdejší šlechty. Někteří dokonce na důkaz své síly a hospodářské moci si svévolně přisvojovali šlechtický predikát, který stále nesl znak výjimečnosti a urozenosti.

Podobným způsobem probíhala také přeměna aristokracie v Anglii, která se stále více propojovala s částí podnikatelských a obchodních vrstev do společné horní vrstvy.

Velkým fenoménem, který přineslo 19. století, byla nobilitace úředníků říše za „věrnost“, finančníků a průmyslníků za „přínos do hospodářství monarchie“, a mnoha dalších (důstojníků, intelektuálů, politiků a podobně).

Tak vznikla strukturovaná, ne však již jen rodem určená, aristokracie 19. století. Dá se říci, že tato přeměna elity, doplněná o „nové členy“, je další šlechtickou daní nové době.

Další přeměna v procesu modernizace čekala aristokracii na konci 19. a na začátku 20. století, kdy šlechta ztrácela vůli bojovat za českou zemi, a slábla tou úměrou, jakou naopak se zvyšovala hlasitost a důraznost mladočeského hlasu v národním českém táboře.²³

Mladočeši a strany jim podobné se dožadovaly zrušení dosavadního kuriálního systému voleb a privilegií rodové šlechty, zrušení fideikomisu, a dále omezení dohledu církve nad školami, což se politikům z řad šlechty nelíbilo.²⁴

Šlechta tehdejší doby byla charakterizována svojí rezervovaností a možná vědomou nadřazeností, kvůli které dávala přednost

²³ Kárník, Zdeněk. Sociální a národní vazby politických postojů a jednání české aristokracie: Úvaha nad osudy české aristokracie na počátku 20. století. In Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava 6, 1996, s. 7-46.

²⁴ Doležal, Jiří. Úvahy o české šlechtě v časech první republiky. In Svědectví - čtvrtletník pro politiku a kulturu. Praha, 1986, XX, číslo 77, s. 42-44.

rakouskému a německému prostředí před českým. (Samozřejmě, že i zde byli výjimky, jmenujeme například Bedřicha Schwarzenberga či Jiřího Lobkovice, kteří byli rádi v Čechách a mluvili a psali českým jazykem).

I ve starých rodech, kde se udržoval český jazyk a české zvyky, odumíralo tradiční mecenášství, které bylo pro tyto rody charakteristické v časech národního obrození. A ačkoliv byla tato šlechta vychovávána „evropsky“ a vybavena jazykovými a kulturními znalostmi mnoha evropských zemí, kultura Německa pro ni koneckonců znamenala světovost, hodnou jejich jména. Tu světovost totiž zaručovala tradice Říše římské národa německého, zatímco český jazyk jen provinciálnost a možnost domluvit se s poddanými na velkostatku.

Jak již bylo výše zmíněno, profil aristokracie, nejen té české, doplňoval příliv nově pošlechtěných měšťanů, velkoobchodníků, bankéřů a podnikatelů, kteří dostali za své „zásluhy o stát“ nejdříve železný kříž a pak i titul barona či „svobodného pána“.²⁵

V takovémto rozpoložení a složení vstupovala česká šlechta do nástupnického státu Československa. Její situace nebyla nijak lehká nejen kvůli výše zmiňovaným změnám, díky nimž na ni padalo temné světlo, ale i kvůli veřejnosti, která se na ni dívala jako na něco zpátečnického, co by v demokratickém státě nemělo být.

Poměr české šlechty k republice byl většinou odmítavý, později se pouze přizpůsoboval nutnosti. Šlechta vyčkávala, co kladného či záporného jí nová éra přinese. Vyhlášení Československa samostatným

²⁵ Řadu z nich, mezi nimi nechyběli podnikatelé jako Škoda, Ringhoffer či Lanna, jmenoval císař do panské sněmovny. Stejně pocty se dočkali i představitelé české vědy a politiky, například v létě 1905 František Křižík, Jan Gebauer a jiní. Skutečná rodová šlechta však nepovažovala tyto „povýšence“ za sobě rovné, tvořili odlišnou společnost.

státem uvítalo jen několik příslušníků některých šlechtických rodů. Například Harrachové patřili mezi rody, které se snažily co nejvíce se přizpůsobit, a proto dali výboru a poté vládě k dispozici svůj palác pro zasedání.

Kolovraté, Kinští a další rody nebo jejich větve začali vystupovat jako čeští vlastenci zejména po vyhlášení rakouské republiky a po abdikaci (ač ne formální) Karla I., protože jim byl vrácen slib věrnosti.

Někteří, a ne nevýznamní členové české šlechty, jako byl Bedřich Schwarzenberg, státní převrat uvítali. Po 28. říjnu Schwarzenberg svolal úředníky panství na Orlík a oslovil je:

„Važme si dobyté svobody, milujme svou krásnou vlast a řiďte se hloubkou slov i tónů naší národní hymny Kde domov můj, neboť jen tam, kde panuje svornost, demokracie, láska, dospěje se společnou prací ke zdaru země. Zde jsem se narodil, mezi těmito lidmi žiji a mezi nimi zamřu a budu odpočívat. Zůstaňte věrni své vlasti, našemu rodu a příštímu majoritnímu pánovi princí Karlovi.“^{26 27}

Avšak i přes tyto zjevné, byť ojedinělé prvky nacionalismu byla česká šlechta vnímána jak českou veřejností, tak vládou a publicistikou spíše negativně. Naprostá většina národa byla k šlechtě nepřátelská, stejně jako ke svržené habsburské dynastii. Aristokracie byla brána jako poslední pozůstatek monarchismu, který je třeba vymýtit. Češi se nejen hlásili k demokracii, k liberálním svobodám i k rovnosti bez stavovských privilegií jako k politické ideologii, ale i k liberalismu, který vrostl v 19. století do české mentality:

²⁶ Doležal, Jirí. Česká šlechta v čase první republiky. In Svobodný zítřek 38, 1990, s. 7.
²⁷ Celý proslov byl otisknut v časopisu Tradice v říjnu roku 1937.

„Oč méně se nosilo slovo, o to více byl liberalismus právě v meziválečném dvacetiletí samozřejmou součástí denního života, samozřejmější než před rokem 1914“.

*....“Demokratický převrat roku 1918 byl krajně důsledný“
.....„Revoluční národní shromáždění zrušením šlechtictví, posílením demokratické samosprávy a oslabením vlivu důstojnictva a byrokracie – realizovalo dávný liberální program.“²⁸*

Protišlechtický tón podporovaly i noviny, a to nejen zaměření agrárního a sociálně demokratického, ale i Národní listy, a dokonce i Národní politika.

Politická strana Agrární (později republikánská) v prvních letech bojovala se sociální demokracií o vliv na provádění pozemkové reformy. Potřebovala získat hlasy středních a malých sedláků, a tak vystupovala proti šlechtě a šlechtickému velkostatku(,) a slibovala jejich půdu svým voličům. Sociální demokracie, která ještě před válkou vycházela dobře se šlechtickými velkostatkáři české konzervativní strany, se najednou proti šlechtě obrátila, protože se také snažila získat nové voliče, a to zejména z vrstvy venkovské chudiny, tedy bezzemků a chalupníků.²⁹

Ale nejen díky novinám a politickým stranám se na šlechtu pohlíželo jako na cizí element. Hlavní příčinou rozchodu národa se šlechtou byl výrazný pokles její politické autority, datující se od přelomu devatenáctého a dvacátého století. Jak již bylo výše popsáno, národ se mohl bez ní již obejít a vytvořil si své nové vůdce, kteří vyšli

²⁸ Havránek, J. Liberalismus za první republiky. Praha, 1995, s. 276-277.

²⁹ Kárník, Zdeněk. České země v éře první republiky 1918 – 1938: Vznik, budování a zlatá léta republiky. Praha: Libri, 2000 s. 443-453.

z řad městské a venkovské buržoazie a proletariátu. Též se ocitla v rozporu s národním celkem pro svůj konzervatismus, nechápající demokratické a sociální požadavky širokých vrstev národa. Přesto, že národ většinou sdílel stejnou víru jako šlechta, byl mu cizí její „absolutní“ katolicismus, který nejenže odmítal československý odboj, ale hlavně historický odkaz husitství, který spoluvytvářel ideologii českého národa a podporoval ho v jeho úsilí o širší nacionální prostor a větší politické uplatnění.³⁰

V tomto nepřátelském duchu vůči šlechtě se začala tvořit první republika, která jakoby nechtěla mít nic společného s dobou před svým vznikem. Kácely se všechny symboly starého mocnářství a poslední odkaz této doby – *šlechta* – se měla též hospodářsky i politicky „odzbroit“ nejen odejmutím šlechtických titulů, ale zejména zbavením většiny majetku, který dával tu čarovnou politickou, hospodářskou i veřejnou moc nad ostatními.³¹

³⁰ Doležal, Jirí. Úvahy o české šlechtě, s. 39-62.

³¹ Za všechny případy jmenujme morový sloup na Staroměstském náměstí, který byl zbořen jako symbol katolictví a monarchismu.

2. Pozemková reforma

Rozdělení půdy v prvních letech Československa a její vlastníci před pozemkovou reformou

Zrušení nevolnictví, zrušení poddanství a roboty. Z půdy, kterou vlastnil feudál, na které však hospodařil poddaný, se stala výkupem půda, kterou vlastnil svobodný rolník. Bývalý feudál musel vstoupit do tržního vztahu a stát se podnikatelem. To vše mělo stačit k tomu, aby sociální a výrobní vztahy v zemědělství se přeměnily z feudálních na kapitalistické. Avšak nestačilo. Stále v této, dá se již říci, moderní době neměl malý rolník, ani velký sedlák či zemědělský dělník možnost koupit půdu, na které hospodařil, či jiným způsobem ji získat do vlastnictví. Vlastnictví půdy mělo totiž výhradní postavení v celém hospodářském životě. Kdo vlastnil půdu, vyžadoval za ni nájem, který ubíral na výdělku z půdy, na které nájemce hospodařil. S tímto stavem se venkov nehodlal smířit. Proto nastalo období změn, které neměly v české historii obdoby.

Na počátku éry Československa tvořily zemědělské usedlosti s výměrou do 2 ha plných 48% z celkového množství zemědělské půdy.³² Většina z těchto malých hospodářství byla rodinná, kdy na polích pracovali pouze příslušníci rodiny včetně dětí. V těchto rodinách, jež byly většinou velmi chudé, znamenala půda všechno. Získat ji nebylo snadné, proto ji považovali za privilegium. Většinou byl nájem za půdu placen úplatou, v naturáliích či formou práce.³³

³² Přesně 48,3%

³³ Kárník, Zdeněk. České země v éře první republiky, s. 444.

Do sféry skutečných rolnických hospodářství se dostává rozloha nad 2 ha, tedy 2 – 5 ha. Tato hospodářství tvořila jednu čtvrtinu půdy (24,6%). Byla to stále malá hospodářství, kde hlavní pracovní silou byla žena a děti. V této kategorii se již objevují stroje, jako byly řezačky slámy, stroje na čištění a třídění obilí.³⁴ Zde se již objevuje i tažný dobytek. V této kategorii se část úrody prodávala na trhu.³⁵

Hospodářství s výměrou 5 – 10 ha patřila mezi přechodná.³⁶ Na dolní hranici šlo o malorolníky, horní hranice náležela již středním rolníkům a malým sedlákům. Stále se jednalo o rodinná hospodářství. Přechodná byla proto, jelikož po válce se neúspěšní sedláci stávali chalupníky a ti úspěšní, kteří zbohatli na krizi válečných let, kdy měšťtí lidé byli ochotni za základní potraviny dát i rodinné cennosti, se mohli stát sedláky.

Kategorie selských hospodářství o výměře mezi 10-20 ha byla sice svojí rozlohou dvojnásobně větší než ta předchozí, ale co do počtu jednotlivých hospodářství byla menší. Roku 1921 představovala pouhých 8% půdy. Sedláci z této kategorie už vykazovali určitou nadvýrobu. Vedle vlastní spotřeby dodávali svoje výrobky i na veřejný trh. Nájemné z půdy však výrazně zhoršovalo ekonomiku jejich činnosti. To se týkalo celé pětiny takovýchto hospodářů, kteří měli půdu v tzv. pachtu. Nutně potřebovali, aby jejich podnikání mělo lepší výsledky a bylo efektivnější.³⁷

Za velké sedláky se považovali držitelé hospodářství s výměrou 20-50 ha. Hospodář sám v hospodářství pracoval a sám ho řídil. Poprvé tu převažují v práci muži nad ženami, avšak byl zde nejvyšší

³⁴ Tzv. fukary

³⁵ Kárník, Zdeněk. České země, s. 446.

³⁶ V roce 1902 se podílela 12,6% a v roce 1921 se jejich počet snížil na 11,5%

³⁷ Kárník, Zdeněk. České země, s. 446.

počet zaměstnaných (nedospělých) dětí.³⁸ V této kategorii si 83,9% těchto sedláků hospodařilo většinou již na své půdě, zbývající si museli půdu ještě pronajímat. Avšak stále těchto hospodářství bylo velmi málo a za války jejich počet ještě poklesl důsledkem zbohatnutí za válečné i poválečné konjunktury, kdy mnozí z těchto sedláků přešli do kategorie statkářů. Podle odhadů to byli právě oni, kteří nejvíce zbohatli „díky“ černému trhu. Za získané peníze si po válce koupili půdu od jiných statkářů, kteří se na rozdíl od nich ocitli v tísní.³⁹

Hospodářství o výměře 50-100 ha patřila vysloveně statkářům a jejich hospodářství mělo kapitalistický charakter. Avšak i oni trpěli nedostatkem půdy. Pouze tři čtvrtiny z nich hospodařily na vlastní půdě. Jedna čtvrtina si ji pro podnikání pronajímala. Celkově byla tato výměrová kategorie již velmi výkonná, schopná tržní konkurence a finančně výnosná. To však neměnilo nic na tom, že i statkáři měli zájem na úpravě vlastnickým poměrů, tj. na možnosti půdu odkoupit od velkostatku.

Poslední kategorie obsahuje výměru nad 100 ha, která zahrnuje dvě skupiny. Do první náleží velkostatky, které měly výměru 100-200 ha, což již byly samostatné hospodářské jednotky náležející podnikatelům v zemědělství. Většinou šlo o staré selské rody, které patřily k nejvýznamnějším ve vesnicích. Počtem představovaly 0,2% z celku a hospodařily na 5,6% veškeré půdy ve státě. Většinou to byly kapitalistické statky ve vlastnictví občanů, případně nové šlechty, která byla jmenována císařem za zásluhy od 50.let 19. století.⁴⁰

³⁸ Činilo to 10% všech zaměstnaných.

³⁹ Kárník, Zdeněk. České země. s. 448.

⁴⁰ Více kapitola: Česká šlechta před a po vzniku Československa roku 1918.

Do druhé skupiny patří latifundia, tj. celé soubory velkostatků, které majetkově tvořily jedno hospodářství. Šlo o dominia ve vlastnictví šlechty, někdy šlo dokonce o tzv. stát ve státě. Vznikla v éře feudalismu a v moderní době pouze přežívala.

Téměř všechny velkostatky zaměstnávaly již na počátku 20. století úřednický personál. Majitel je někdy sám přímo neřídil, na to si pořizoval správce. Jen 70% velkostatků hospodařilo pouze na vlastní půdě. Žízeň po půdě tedy byla vlastní i těmto velkostatkářům, kteří chtěli odstranit dosavadní absolutní monopol šlechty.⁴¹

Podíl těchto latifundistů na zemědělství v Českých zemích, počítaných zde v rozloze nad 1000 ha, představoval pouze 0,04% všech držitelů půdy. A tato malá vrstva vlastnila téměř třetinu (30,81%) veškeré půdy Českých zemí. Byla to právě šlechta, která byla držitelkou onoho „absolutního monopolu“ na půdu. Všichni trpěli nedostatkem půdy a pokud ji nemohli zakoupit, nezbývalo jim nic jiného, než se snažit získat šlechtickou půdu alespoň do pachtu. A k tomu byla šlechta více než svolná, jelikož obrovské rozlohy dominia neumožňovaly, aby je obhospodařovala ve vlastní režii. Navíc tento stav byl právně pojištěn ustanovením tzv. fideikomisu, tj. svěřenského statku, který ve feudálním rodu zajišťoval, že pozemkový majetek přejde na následníky jako nezcizitelný a nedělitelný celek.⁴² Toto feudální ustanovení přežilo nejen 19. století a 1. světovou válku, ale

⁴¹ Tamtéž, 448.

⁴² Fideikomis byl zrušen už československým zákonem č. 179/1924 Sb. Oč jde, srozumitelně vyložil prof. Jan Rychlík (Právo 17.9.2003). Stručně řečeno, rodinný fideikomis tvořila část rodinného majetku, která nesměla být prodána, zadlužena, zastavena či exekučně zabavena, byla to tedy jakási pojistka proti zchudnutí rodiny. Toto zvláštní privilegium propůjčoval panovník rodinám, zpravidla z vysoké šlechty, kde se jednalo o rozsáhlý majetek. Vázáno jím bylo 774 429 ha, tj. 36% půdy velkostatků nad 2000 ha a 32,9% veškeré půdy, která byla pozemkovou reformou dána do záboru.

zdědila ho i Československá republika, která se s ním nechtěla a nehodlala smířit.^{43 44}

Šlechtické velkostatky se však nezabývaly výhradně a pouze zemědělskou výrobou. Už v minulosti byla aristokratická dominia samostatná a soběstačná. Šlechta vlastnila podniky, které náležely většinou do kategorie tzv. zemědělského průmyslu, tj. průmyslu potravinářského, dřevařského i stavebnického. Když se na půdě dominia vyskytla rudná či uhelná ložiska, snažila se podnikat i tam. V sestavě latifundií najdeme i celé rybníkářské soustavy, systematicky pěstované lesní a lovné revíry, stovky pil, cihelen, mlýnů, pivovarů, lihovarů, cukrovarů, a někde dokonce i sklárny a hutě. K tomu musíme přičíst i rodinný majetek, který šlechtická rodina nastřádala za stovky let, do kterého patřily šlechtické paláce, reprezentační budovy, umělecké sbírky a venkovská sídla. Na všech těchto místech se soustřeďovala uměnímilovná šlechta, která si na svá panství zvala umělce z různých koutů země. Proto se tato sídla stala centrem kultury a umění. Šlo tedy nejen o hmotné, ale především o duchovní a umělecké bohatství, které bylo nenahraditelné a natolik rozsáhlé, že nemělo obdoby.

To vše představitelé první republiky věděli, a také věděli, že pokud chtějí z části monarchie vybudovat demokratický stát, musí s držiteli půdy, resp. s monopolní držbou půdy něco udělat, a to i za cenu ztráty takových tradičních hodnot. Řešení základní hospodářské otázky latifundií však nebylo možné bez vzetí v potaz osudů výše zmíněných staveb včetně jejich vybavení. Udržování přepychových rezidencí nebylo totiž bez prosperujícího velkostatku možné. Šlo sice

⁴³ Kárník, Zdeněk. České země, s. 451.

o stejně soukromý majetek světské a duchovní aristokracie jako byla půda, avšak kulturní hodnota těchto rezidencí přesahovala svoji vlastní cenu. Byla součástí české národní kultury.

a) Ospravedlnění pozemkové reformy

Že tato dosavadní struktura společnosti a držba půdy je zastaralá a brání v dalším rozvoji hospodářství, věděli samotní latifundisté, zejména ti osvícení. Právem se však obávali, že problém se bude řešit jen na jejich účet, a vyhledávali námitky, kterými by případný a očekávaný nápor mohli odvrátit, nebo alespoň zmírnit, jemuž se cítili vystaveni, mohli odvrátit nebo alespoň zmírnit. O nic víc se pokusit nemohli, protože proti nim stály zájmy všech ostatních zemědělských kategorií. Všichni hleděli na latifundisty s rozhořčením, jako na lenochy, kteří berou jejich těžce vydělané peníze jako nájemné a sami nemusí proto nic udělat. Ukázka jednoho ze „šlechticobijců“ Karla Marušáka:

„..... Člověk k živobytí potřebuje nezbytně půdy a kdo je pánem půdy, má v hrsti všechny ty, kteří půdy nemají. Velkostatky jsou šlechtě nejpohodlnějším zdrojem příjmů. Majitelem velkostatku může být i úplný nevědomec a přece statek prosperuje. Hospodářská inteligence z řad bezzemků nahradí svými znalostmi ráda neschopnosti panstva a konkurence ji nutí, aby pracovala dobře a svědomitě....

.....Vždyť víme, jak to na velkostatecích chodí. Panstvo sem přijede jen když potřebuje peníze, anebo když jsou hony. Celou ostatní dobu prožije v lázních a radovánkách v cizině, kdež promrhává obrovské sumy peněz z české půdy a z českých mozolů, zatím co doma jejich zemědělské dělnictvo živoří a zmírá nedostatkem.

..... Stamilionové výtěžky z české půdy putují do ciziny, aby se jimi presentovalo německé velikášství a pomáhalo cizímu obchodu a

*průmyslu, zatím co náš obchod a naše živnosti od velkozemědělců
neutrží ničeho a odkázány jsou jen na zemědělce drobné. Velkostatek
je tedy dobrým, jistým a pohodlným zdrojem příjmů, aniž zavazuje
pána k intensivní práci....“⁴⁵*

V Čechách se k těmto náladám přidalo ještě národní rozhořčení, jelikož šlechta již od prvních zákonů první republiky vlastně právně neexistovala. Obecně se tedy předpokládalo, že by šlechta se svými privilegii neměla existovat ani de facto.

K nepřátelskému pohledu na šlechtu dopomohla skutečnost, že k národnímu češství se ze šlechtických kruhů hlásili jen jednotlivci nebo skupinky aristokratů. Zemská šlechta v Českých zemích byla ve značné většině německá nebo národně nevyhraněná. A tak bylo přirozené, že tato aristokracie byla spíše věrna Rakousko-Uhersku a jeho monarchii, a odmítala český národní odboj. Ten pro ni představoval republikánský režim a také zcela reálnou, velkou hrozbu, která spočívala ve ztrátě samotné existence šlechty. I ta šlechta, která byla považována za česky loajální, se snažila spíše jen o porozumění, a nacházela si cestu k samostatnému českému státu jen s váháním a s obavami z budoucnosti. Národ) včetně venkovanů, zaslepen vidinou „svého přídělu“ půdy z velkostatku, jí to vracel tím, že se oddal osvobozenécké myšlence. Ta byla navíc podporovaná politickou propagandou a sloužila jako prostředek získání co nejširší podpory pro pozemkovou reformu. Hlásala totiž, že český rolník zápasem o latifundia nečiní nic víc, než že napravuje staletou křivdu, a trestá vyvlastněním cizáckou šlechtu. Protože ta si přece vysloužila svá

⁴⁵ Marušák, Karel. Šlechta, Velkostatek a pozemková reforma. Brno, 1919, s. 22-23.

panství na úkor té pravé, české šlechty tím, že pohřbila českou samostatnost na Bílé hoře. Český rolník vlastně ani nechápal, proč se šlechta pozemkové reformě tak brání, když se jedná jen a jen o „spravedlnost“

„ Do bitvy Bělohorské byly velkostatky alespoň v držení šlechty české, po Bílé hoře staly se však baštami němectví. Kdo má v zemi půdu, má moc a právo. A půdu mají dnes u nás skoro výhradně Němci. Nestačí proto pouhé zrušení titulů šlechtických, to je morální úspěch lidu, lid však také žádá chléb a moc. Budťo dá se také lidu zdroj chleba a moci, to jest, dá se mu půda, aneb ostane dosavadní vlastnictví velkostatků nedotčeno a lid zůstane německým vasalem dále, pak bylo by ale lépe, neopíjet jej lacinými reformami, ale otevřeně majitelům velkostatků ponechat i jejich tituly. Lid se nesmí spokojit pouhým odstraněním titulů, on musí dostat do svých rukou moc, on musí dostat do svých rukou českou půdu. Dokud nezmizí velkostatky, nezmizí pro lid s obzoru nebezpečí politické poroby....Proto pryč s velkostatky, největším nebezpečím národním!“⁴⁶

První, kdo se toho problému dotkl, byl Masaryk. 16. října 1918, v textu Washingtonské deklarace, tj. programu samostatného státu, nastínil hlavní zásady ústavy československého národa. Patřilo mezi ně i to, že velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci, a že výsady šlechtické budou zrušeny. Touto vysoce ožehavou věcí se zabývaly i komise, které zřídil Národní výbor československý. Antonín Švehla⁴⁷ a Agrární strana, které předsedal, vzali do svých rukou

⁴⁶ Tamtéž, s. 23.

⁴⁷ Antonín Švehla byl předsedou tří československých vlád, předsedou agrární strany a hostivařským statkářem. 28. října 1918 se podílel na vyhlášení samostatného státu a stal se tak jedním z pěti mužů 28.

zásobování. Převzetí Válečného obilního ústavu v Praze, který zásobování spravoval, bylo prvním aktem národního převratu. Místopředsedou se stal Karel Viškovský, jeden z předních politiků Agrární strany. Později zastával funkci ředitele Státního pozemkového úřadu, který řídil celou pozemkovou reformu.

Zatím se venkovem dál šířily radikální názory, jelikož venkované pochopili, že jejich velká chvíle se blíží, a oni budou moci ukojit svůj hlad po půdě. K tomu je též vedla myšlenka zadostiučinění, neboť ze všech stran bylo hlásáno, že šlechtický velkostatek je převážně německý, nebo je prorakousky orientován, a novému Československu nepřeje. Proto není zase tak překvapivé, že prvním sociálně politickým zákonem nové republiky byl zákon o obstavení velkostatků, který zakazoval zcizení statků zapsaných v zemských deskách. Tento spěch vycházel z obav, že se šlechta bude snažit velkostatků nějakým způsobem zbavit, například tím, že je prodá příbuzným či jiným blízkým osobám, aby se vyhnula reformě, nebo aspoň zmenšila její rozsah. Zákon tak zajistil půdu pro pozemkovou reformu.

října. Od 1918 byl poslancem Národního shromáždění, v letech 1918 až 1920 byl ministrem vnitra a podílel se výrazně na vzniku a podobě československé ústavy schválené roku 1920. V roce 1919 se stal předsedou Agrární strany. Švehla se také podílel na vytvoření a následném fungování tzv. Pětky, orgánu koordinujícího činnost hlavních českých tzv. státotvorných politických stran.

b)Počátky pozemkové reformy

Vyvlastnění velkostatků se poté objevilo i ve vládním programovém prohlášení v lednu 1919. Tím se však veškerá aktivita zastavila, protože strany se stále jen dohadovaly o rozsahu a způsobu reformy. Jediné, na čem se dokázaly shodnout, byl způsob naložení s velkostatkem, náležejícími panovnické rodině. Nakonec byl majetek Habsburků zabrán bez náhrady a později se stal základnou pro státní statky a lesy. Toto řešení bylo podporováno mírovými smlouvami, kde byl tento krok odůvodněn jako kompenzace za to, že Československá republika musela převzít téměř polovinu státních dluhů bývalého Rakousko-Uherska.

Další odklady postupu pozemkové reformy se staly hlavní příčinou vládní krize, která zasáhla novou republiku na přelomu února a března 1919. Vyostřily se hádky mezi agrárníky a sociálními demokraty o to, kolik by měl zábor obsahovat hektarů, a komu se bude půda rozdělovat. Nakonec to došlo tak daleko, že hrozila demise vlády a státní krize, pokud se tento problém rychle nevyřeší. Proto Revoluční národní shromáždění jmenovalo vyjednávací trojku, již tvořili agrárník Viškovský, sociální demokrat Meissner a národní demokrat Bohumil Němec. Ani ta neuspěla. Návrhy na vyvlastnění co do kvantity se pohybovaly od 100 ha až po 1000 ha. Nakonec byl přijat návrh Rudolfa Bechyně na zabrán 150 ha zemědělské nebo 250 ha veškeré půdy. Zákon, který měl toto rozhodnutí uzákonit, měl být pouze rámcovým, a otázka náhrady měla být řešena dalším

samostatným zákonem. Onen prvotní, rámcový zákon byl ustanoven 16. dubna 1919 jako zákon o pozemkové reformě, zvaný záborový.^{48 49}

Zápas o záborový zákon a jeho paragrafy měl obrovský historický význam, jelikož konečně přinesl start pozemkové reformy. Tímto krokem se zároveň dokončila i přeměna Agrární strany, která pod Švehlovým vedením se stala politickou stranou pozemkové reformy.⁵⁰

Jako druhý zákon pozemkové reformy byl ustanoven zákon o výkupu dlouhodobých pachtů, který byl přijat 27. května 1919. Podle něho měli právo na výkup pachtýři, kteří si půdu pronajímali dlouhodobě.⁵¹ Vykupovat mohli jen do rozlohy 8 hektarů. Tento zákon citelně poškodil šlechtické velkostatkáře, jelikož ti až dosud získávali většinu svého bezpracného zisku právě nájmem.

11. června 1919 bylo uzákoněno, že pozemkovou reformu bude řídit Státní pozemkový úřad (SPÚ), který byl podřízen přímo ministerské radě. V tomto úřadu si rozhodující postavení zajistila republikánská strana⁵². Prezidentem byl jmenován Karel Viškovský⁵³ a další důležitá místa si zabrali jeho straničtí kolegové. Svoji činnost

⁴⁸ Paragraf 11 zákona umožňoval výjimky do 500 ha, kdy šlo zejména o občanské velkostatky. Na druhé straně se vztahoval i na budoucnost, tj. zahrnoval do záboru i velkostatky, které by přesáhly záborovou míru v budoucnu, což otevřelo cestu k pozdější obnově a revizi reformy.

⁴⁹ Kárník, Zdeněk., s. 459.

⁵⁰ Dokonce se vzdala svého starého názvu a přejmenovala se na Republikánskou stranu československého venkova.

⁵¹ Od října 10. října 1901.

⁵² Dříve agrární.

⁵³ Karel Viškovský byl zemědělský odborník a národohospodář. V roce 1891 dokončil studium práv. Více ho však zajímala zemědělská problematika, a tak se roku 1894 stal tajemníkem českého odboru Zemědělské rady. Jeho zájem ho přivedl do agrární strany, za niž byl roku 1902 zvolen poslancem do zemského sněmu a v roce 1908 do říšské rady. V poválečném období se stal poslancem Revolučního Národního shromáždění (1918-20) a poté zasedal v parlamentu za agrárníky od roku 1925 až do své smrti. 11. června 1919 byl jmenován prezidentem Státního pozemkového úřadu. Viškovský, který náležel mezi teoretiky a blízké spolupracovníky Švehly, byl v letech 1925-26 ministrem spravedlnosti a po odstoupení F. Udržala z funkce ministra národní obrany v roce 1929 se jím stal sám.....Churaň, Milan. KDO BYL KDO v našich dějinách, 1998. <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/main.php>

úřad zahájil 15. října 1919. Pravomoci SPÚ byly veliké, prakticky veškerá aktivita ohledně pozemkové reformy závisela pouze na něm. Jeho kontrola ze strany parlamentu a vlády zůstala většinou na formální úrovni.

Činností kolem pozemkové reformy se republikánská strana začala posouvat stále více doleva. Také postupně budovala síť místních a okresních organizací, které byly podřízeny zájmové organizaci Domovina, která byla založena již v dubnu 1919. Tato organizace sdružovala žadatele o půdu z pozemkové reformy. Na schůzích Domoviny byly pořizovány soupisy požadavků členů Domovin na půdu z reformy. V červenci 1919 existovalo již sedmdesát pět místních organizací Domoviny a začaly se budovat jejich okresní a župní sekretariáty.

Další neméně důležitý zákon pozemkové reformy byl oficiálně nazván „*zákon, kterým se vydávají po rozumu §10 zákona ze 16. dubna 1919...ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě.*“ Byl přijat 30. ledna a je nazýván zákonem přidělovým. Stanovil princip přidělování půdy do soukromého vlastnictví.

Obava ze ztráty výkonnosti velkostatků parcelací na malá hospodářství vedla k zřízení zbytkových statků podle § 25 zákona o přidělu ze dne 30. ledna 1920. Zbytkový statek byl definován jako vyvlastněný dvůr, jemuž i po parcelaci má zbýt tolik půdy, aby budovy a ostatní inventář pro výrobu nebyly ve větším měřítku hospodářsky znehodnoceny.

Podle přidělového zákona měly být zbytkové statky přiděleny k vytvoření odborných hospodářství hlavně jednotlivcům zvláště způsobilým k vedení větších zemědělských podniků.

Jelikož bylo jasné, že reforma bude provedena výkupem, a že na něj většina hospodářů nebude mít dostatek financí, přijalo Revoluční národní shromáždění 11. března 1920 tzv. úvěrový zákon. Podle něj měly veřejné finanční ústavy poskytovat přidělcům úvěr na výkup pozemků. Nejdůležitější však bylo, že stát garantoval přidělcům nevypověditelnost úvěrů, a na druhé straně finančním ústavům za tyto úvěry ručil.

Poté přišel na řadu poslední zákon reformy.⁵⁴ Dne 8. dubna 1920 byl přijat zákon o náhradě, kterému předcházely vášnivé spory – zákon náhradový.

Náhrada za zabranou půdu se měla pohybovat ve výši(, jaká byla v letech 1913 – 15 běžná při volném prodeji půdy nad 100 ha její výměry.⁵⁵ Tato cena se rovnala asi jedné třetině ceny, za kterou by byly pozemky prodávány v letech provádění reformy, tj. hlavně v letech 1922 a dalších. Šlechta se tomuto zákonu všemožně bránila a snažila se ovlivnit připravovaný zákon. Bránila se slovy, že jde o chabě skryté vyvlastnění, které Československou republiku přibližuje k bolševismu. Jejich obrana však byla marná, zákon začal platit tak jako tak, a v budoucnu byl hojně využíván.

⁵⁴ Výčet zákonů pozemkové reformy není úplný, celkem jich bylo osm, avšak nejdůležitější z nich jsou zde uvedeny.

⁵⁵ Pekař, Josef. Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, s. 25.

c) Pozemková reforma v praxi

Prvním krokem při provádění reformy bylo ustanovení institucí, které by řešily dílčí problémy, vznikající ruku v ruce s pozemkovou reformou. Důležitým krokem bylo zřízení jedenácti obvodových úřadoven, zhruba kopírujících rozdělení české země na kraje.

Státní pozemkový úřad a jeho krajské pobočky byly nejprve pověřeny sestavením soupisu veškeré půdy, jež měla být v duchu záborového zákona zařazena do pozemkové reformy. Jádrem parcelace měl být tzv. drobný příděl, který rozděloval půdu mezi žadatele z řad bezzemků, malých rolníků a sedláků. Drobný příděl nesměl po nabytí půdy vytvořit u nového majitele půdy větší statek než 30 ha.

Konečný soupis půdy, do pozemkové reformy pojaté, dospěl k obrovským číslům. Celkem bylo zabráno 786 velkostatků, z toho 284 v kategorii 250 – 500 ha. To však představovalo pouze 4,8% z celkového soupisu zabrané půdy. Velkostatků s výměrou 500-1000 ha bylo sice jen 169, náleželo jim však téměř stejné množství půdy (4%). Velkostatků o výměře 1000 až 5000 ha bylo 235 a připadalo na ně již 22,4% zabrané půdy. Velkostatkářských gigantů s výměrou 5000-10 000 ha bylo pouze 47 (6% z celkového počtu statků), vlastnily však 14,8% zabrané půdy. A konečně obří velkostatky o výměře 10 000-50 000 ha měly 37,5% půdy v záboru. V rozmezí 50 000 – 100 000 ha existovaly pouze tři případy, vlastníci však 9,9% zabrané půdy.⁵⁶

Z velkostatků nad 10 000 ha, které vlastnila bez výjimky aristokracie, pocházelo 53,9% veškeré zabrané půdy. Katolické církvi

⁵⁶ Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky*, s. 464-466.

bylo zabráno 12,5% veškeré půdy. Občanskému velkostatku bylo ubráno pouze v nejnižší záborové výměře.

V souhrnu to znamenalo, že pod reformu spadalo 30,34% veškeré půdy Českých zemí, což v převodu na čísla znamená 4 066 221 veškeré, případně 1 309 536 ha zemědělské půdy.

Ačkoliv bylo zabaveno přes 4 miliony ha půdy, vlivem nedůsledností bylo vlastníkům ponecháno v průměru 1200 hektarů půdy a majetku katolické církve se reforma dotkla jen okrajově. Z veškeré zabrané církevní půdy bylo v drobném přidělu rozděleno 11,26%.⁵⁷

Změna se tak dotkla 1,8 mil. hektarů půdy, která byla rozdělena následovně:

- 785 000 ha převážně lesní půdy přešlo do majetku státu a jiných nnnnprávnických osob
- 226 000 ha půdy vč. budov bylo ponecháno ve zbytkových aaaaatacích ale(průměrně 100 ha)
- 780 000 ha půdy v rámci drobného přidělu přešlo do vlastnictví aaasoukromých osob (v počtu 638 tis.), přičemž drobní a střední aaarolníci (asi 350 -s400 tis. osob) získali přiděl o výměře 1 - 1,5 ha. aaaPřidělci platili státu výkupní cenu plus náklady Státního aaapozemkového úřadu.

⁵⁷ Tamtéž, s. 473.

d) Důsledky pozemkové reformy: její klady a zápory

Není pochyb o tom, že pozemková reforma se stala největším zásahem do majetkových poměrů v Československu. Tento zásah byl proveden více méně nuceně a často i na základě uměle vytvořených předpokladů. Tento krok mohl být objektivně proveden výhradně zákonem a navíc za předpokladu, že změní sociální a hospodářské poměry země k lepšímu. Radikální řešení pozemkové reformy však přineslo velké změny nejen pozitivního, ale i negativního charakteru.

Tím nejdůležitějším prvkem pozemkové reformy bylo zrušení absolutního monopolu šlechtického velkostatku na půdu. Tím pádem byla velmi omezena nejen její moc hospodářská, ale ruku v ruce s ní i moc politická a nakonec i veřejná. Šlechta ztrátou svého monopolu na půdu ztratila i své společenské postavení a vliv na politiku, kterou měla za Rakousko-Uherska.

Nejvíce posilněná vyšla z reformy vrstva středních sedláků a statkářů, která se tímto zákrokem do vlastnictví stala druhou nejsilnější vrstvou z oblasti zemědělské produkce.

I postavení malých rolníků se velmi zlepšilo. Díky získané půdě mohli lépe uživit svoje rodiny a stát se nezávislími. Tím, že rodině zbylo více plodin pro trh, se rolník více zapojoval do tržního hospodářství a podporoval je.

Tím, že pozemková reforma zabrala vedle ryze zemědělských i některé potravinářské a nezemědělské, resp. obslužné závody, stávalo se české zemědělství více soběstačným komplexem, který byl znám po celém světě.

Avšak pozemková reforma měla i své záporné stránky, kterých bylo také velmi mnoho. Především nesmíme zapomenout na vysoké zadlužení nabyvatelů půdy, přestože výše ceny výkupu přidělovaných pozemků byla pouhou třetinou tržní ceny půdy. V době hospodářského klidu a konjunktury byli rolníci schopni svůj dluh splácet. Avšak ti kteří nestihli dluh splatit do hospodářské krize, se dostali do existenčních potíží, které končily konkurzem na jejich půdu. Tento pád se netýkal jen malých rolníků či bezzemků, ale i některých sedláků a statkářů.

Dalším problémem, vzniklým pozemkovou reformou, byli zaměstnanci velkostatků, kteří reformou přišli o práci. Sice dostali odstupné, než si najdou novou práci, avšak ne všichni se dokázali uplatnit ve svém oboru. Proto velká většina z nich odcházela do měst. A tady se projevila jedna z největších negací pozemkové reformy, totiž vyklidňování venkova a migrace venkovského obyvatelstva do měst. Ta však pro ně neměla dostatečnou kapacitu a ani je nedokázala všechny uživit. Dochází k velkému přelivu lidí ze zemědělství do průmyslu. Lidé, kteří se živili prodejem vlastní pracovní síly, se tedy podíleli na procesu zprůmyslnění výroby.

Úbytek zemědělského dělnictva měl dopady i na sociální a politické poměry. Tímto přílivem další pracovní síly se průmyslové dělnictvo začalo více organizovat a politizovat. Svaz dělníků se stal mezi ostatními podobnými sdruženími drtivě největším v celé republice.

e) Šlechta versus pozemková reforma

Ač měla pozemková reforma hlavně hospodářský a sociální charakter, její ideologie byla postavena hlavně na národních aspektech, a ještě dříve než začala, měla ideologické zabarvení.

Již v Masarykově memorandu z května 1915 se budoucí prezident odvolává na zvláštní postavení českých velkostatkářů, tedy šlechty, a zvláště na její národnost, která byla převážně méně německá. Jeho heslo: „Odčihneme Bílou horu“ podněcovalo národ k nesnášenlivosti vůči „cizácké šlechtě“, která zabrala pozemky po té „pravé české“ roku 1618.

Jak již bylo výše zmíněno, pozemková reforma byla jednou ze tří pilířů nacionální revoluce. Byla národní a sociální. Nejdříve byla mezi lidmi populární, později kvůli své formě a obsáhlosti spíše naopak. Navíc politici na ni neměli jednotný názor. Agráři viděli v českém národu především farmáře a sedláky, naopak socialisté zase dělníky, kteří chtějí zabavenou půdu zestátnit a zkolektivizovat. Jediné, v čem se shodli, byla právě doba temna pro český národ po Bílé hoře, a její nynější „odčinění“ a náprava, kterou viděli v pozemkové reformě. Někteří šli ještě dále viděli v pozemkové reformě nápravu chyby Přemyslovců, kteří dali půdu německým kolonistům.⁵⁸

Politici ochotně přiznávali, že pozemková reforma byla nástrojem pro počestění německých oblastí. A němečtí vlastníci půdy nemohli proti tomu dělat nic, jelikož neměli do roku 1926 zastoupení ve vládě a ani v pozemkovém úřadu.

⁵⁸ B. Král, „Pozemková reforma“, Národní listy, 28. březen 1922. s.3.

V lednu 1920 ustanovilo národní shromáždění zákon o přidělu, který dával instrukce pozemkovému úřadu, jak přerozdělit zkonfiskovanou půdu. Zde bylo též ustanoveno, kdo má přednost a priority pro získání půdy. První, kdo měl nárok na zkonfiskovanou půdu, byli legionáři, kteří bojovali v Rusku na straně dohody, avšak nesměli být německé a maďarské národnosti. Cílem bylo dostat do národnostně smíšených oblastí co nejvíce Čechů a Slováků. Nejvíce smíšené oblasti byly tam, kde se těžilo hnědé uhlí, a na jižní Moravě.⁵⁹

Česká vláda ospravedlňovala pozemkovou reformu zvláště německým smýšlením české šlechty. Avšak majetek byl zabaven i šlechticům, kteří byli stoupenci Československa a demokracie, jako například Adalbert Sternberg, který byl členem staré české rodiny. Dalším loajálním šlechtickým rodem byli Lobkovicové, kteří vyjevili svou přízeň novému státu dopisem, ve kterém nazvali národní shromáždění svou odpovídající vládou. Na neposledním místě je i Bedřich Schwarzenberg či Ferdinand Hildprandt a mnoho dalších.

⁵⁹ Eagle Glassheim, *Noble nationalist. The transformation of the bohemian aristocracy*, Cambridge 2005. s. 68.

f) Josef Pekař - Omyly a nebezpečí pozemkové reformy

Pokud se hovoří o pozemkové reformě, nelze pominout významného českého historika a velkého odpůrce reformy.

Josef Pekař⁶⁰ odmítal vše, co se pozemkové reformy týkalo. Systematicky dokazoval, že proklamované národní poslání reformy, což bylo potrestání pobělohorské šlechty, postrádá věcné oprávnění. Odmítl i argument, že zemská česká aristokracie nepropívala národu, a to ani za revoluce v roce 1848. Prokazoval, že ani takový Jindřich Clam-Martinič nebyl zrádcem národa, nýbrž jen zastáncem špatné politiky, „chtějící v lásce spojití v srdci svém i Čechy i Rakousko“.

Hájil naopak myšlenku, že se aristokracie Českých zemí v posledních desetiletích neponěmčovala, ale počešťovala. Poukazoval na ohromnou proreformní kampaň a Masarykův ústup před ní, vyčetl nedostatky prakticky všech reformních zákonů. Věcně odmítl zábory lesů, za neekonomické prohlásil zabírání zemědělského průmyslu a zvláště rozvedl, jaká nebezpečí přináší reforma pro udržování kulturních památek. Měl v tom jistě pravdu, pozemková reforma 20. let byla nejtvrdějším zásahem proti hospodářské základně údržby zámků, který překonala až komunistická 50. léta.

Pekař nepochybně atmosféru kolem pozemkové reformy svou věcnou i vášnivou argumentací ovlivnil, podpořil nepřímo námitky, které vznášely Svaz českých velkostatkářů a Svaz německých velkostatkářů. Nicméně jeho spor o reformu byl sporem s dobou a jejími představiteli. Polemizoval s ním např. šéfredaktor Venkova Vraný. Vše marno, reforma se valila venkovem dál. To bylo to nejpodstatnější.

⁶⁰

1870-1937

3. Šlechta ve 20. letech 20. století

Po roce 1918 si šlechta musela zvyknout žít v prostředí Československého národního státu, který k ní nebyl příznivě nakloněn. V této pro ně nejisté době se snažila najít záchytné body, ze kterých by mohla začít znovu budovat své postavení.

Šlechta obrátila celou svou politickou sílu, která jí ještě zbyla, na ochranění svého majetku před pozemkovou reformou, „tedy to, co se ještě dalo zachránit“⁶¹. Jak národní shromáždění debatovalo o přirozenosti či spravedlnosti pozemkové reformy roku 1919, prominentní šlechta zatím ve Schwarzenberském paláci v Praze založila organizaci na obranu práv velkostatkářů, která měla dvě odnože. Tou první byl *Svaz československých velkostatkářů*⁶² a druhou, která měla bránit práva německých šlechticů: *Verband der deutschen Grossgrundbesitzer*⁶³. Zatímco ta česká odnož se snažila spolupracovat s československým státem v naději na loajalitu a shovívavost k loajalitě a shovívavosti, ta německá byla útočnější a neváhala použít proti reformě i mezinárodní tlak.⁶⁴

A ačkoliv Bedřich Schwarzenberg a Ervín Nádherný⁶⁵ zdůraznili pospolitost a spojení těchto dvou skupin kvůli účelu, německý Verband se stále více a více odlišoval od jeho české obdoby svými cíli a prostředky k jejich dosažení.

Ačkoliv ve svazu dominovala šlechta, nebyl pouze šlechtickou organizací. Například vedoucím skupiny byl zvolen národní demokrat

⁶¹ Slova Bedřicha Schwarzenberga (1862-1936)

⁶² Dále jen Svaz

⁶³ Dále jen Verband

⁶⁴ Glassheim, s. 64.

⁶⁵ Zástupci a spoluzakladatelé Svazu československých velkostatkářů

a průmyslník F. Malínský⁶⁶, dále za prezidenta nové organizace byl zvolen profesor zemědělství Otto Mettal⁶⁷. Svaz začínal s 249 členy a vzrostl až na číslo 292.⁶⁸

Svaz se snažil odvolávat zejména ke třem centrům: k prezidentu Masarykovi a jeho kanceláři, k ministerstvům a k státní pozemkové kanceláři. Masaryk sice neměl právní vliv, ale zase měl vliv morální, který používal při svých řečnických výstupech. Největší význam měl samozřejmě pozemkový úřad, který byl ovládán agrárníky.

Podle šlechty nejvíce nespravedlivé bylo,⁶⁹ že za zkonfiskovaný majetek dostala jako kompenzaci jeho předválečnou cenu, která však mírou inflace byla velice nízká a podhodnocená. A snažila se vši silou tuto cenu zvýšit. Dále svaz volal po odpolitizování pozemkového úřadu. Dále žádal vyjmutí lesů z konfiskace a odškodnění za konfiskaci by měla být za současnou cenu majetku.

Další argument, kterým šlechta oponovala proti reformě, byli její zaměstnanci, kteří díky v důsledku reformy ní ztratili práci.⁷⁰ A vskutku, byly to desítky tisíc Čechů, kteří se báli o svou práci jako lesníci, manažeři a nádeníci.

⁶⁶ (1850 – 1926) Vystudoval lékařskou fakultu a stal se doktorem medicíny. Po 15 - leté lékařské praxi odešel do Ronova u Přibyslavi, aby převzal vedení továrny po svém tchánovi. Její provozy postupně rozšířil a založil a. s. Amylon s devíti pobočnými závody. Členem pražské komory se stal v roce 1902. Jako významný průmyslník své doby byl v roce 1907 zvolen mj. do správní rady Živnostenské banky a v roce 1917 se stal dokonce předsedou její správní rady. V roce 1918 si jej vybral Ústřední svaz čs. průmyslníků za svého předsedu a tuto funkci vykonával do roku 1920. Bezprostředně po převratu v roce 1918 se stal členem „Revolučního Národního shromáždění“ a byl také zvolen do senátu. Po 1. světové válce vykonával rovněž funkci prozatímního předsedy komory.

⁶⁷67 Profesor vyšší hospodářské školy v Libverdě. Pocházel z Humpolce. Roku 1889 koupil zámek Zdechovice a roku 1912 si koupil od císaře titul „von“. Byl poslancem rakouského sněmu ve Vídni za českou šlechtu a doživotním členem panské poslanecké sněmovny v Praze.

⁶⁸ Avšak jak pozemková reforma postupovala, číslo se zmenšovalo, až roku 1937 dosáhlo pouhých 210 členů. Svaz se snažil tuto situaci řešit, včetně s návrhem spojit se s velkými průmyslovými rodinami jako byly Bartoň-Dobenín a Daněk.

⁶⁹ Argument Ferdinanda Lobkowice v dopisech pozemkovému úřadu

⁷⁰ Zaměstnanci Schwarzenbergů slovně napadli pozemkové inspektory v Netolicích v lednu 1922. Ti to brali jako mstu a spiknutí šlechty...Glassheim, s. 68.

Na jejich příkladu se snažila šlechta ukázat, že nejen šlechta bude obětí pozemkové reformy.

Pozemkové reformě se každá šlechtická rodina bránila po svém. Například stará šlechtická rodina Deymů poukazovala na fakt, že po bitvě na Bílé hoře byla jejich rodina na straně české, a že přesto jim byl zabaven téměř všechen majetek. Proto by měla být z pozemkové reformy, která je založena na odplatě za Bílou horu, vyloučena. Také přidali požadavek k navrácení předbělohorského majetku, který je nyní v rukou cizinců. Dále Šlikové poslali do prezidentské kanceláře memorandum, které dokládá službu Šliků českému národu od patnáctého století, kdy protestovali proti upálení Jana Husa. Též přišli po Bílé hoře o nemalý majetek za to, že bojovali na české straně.

Také Jaroslav Lobkovic z Křimice navštívil prezidentskou kancelář, aby připomněl, že jeho rodina byla vždy česká.

Ferdinand Oldřich Kinský,⁷¹ který byl britskými novinami roku 1938 označen za fanatického Němce, psal, že jeho prapradědeček se přátelil s Františkem Palackým, a že byl spojen s národním obrozením.⁷²

Mnoho šlechticů používalo v této době svůj rodinný archiv k dokázání loajality s českým národem jako obranu proti pozemkové konfiskaci. Najímali si přední české historiky, kteří by vypátrali v jejich minulosti alespoň zrníčko podpory českého národa, jež by jim pomohlo v obraně jejich majetku.

Schwarzenberská primogenitura, která vlastnila deset tisíc hektarů v jižních Čechách od šedesátých let sedmnáctého století, zdůrazňovala investování do české země i národa. Měli nejvyspělejší

⁷¹ 1893- 1938

⁷² Glassheim, s. 96.

sociální služby a patřili mezi nejvyspělejší velkostatkáře devatenáctého století.⁷³ Vše bez nároku na výhradní českou identitu (kterou měla spíše sekundogenitura). Primogenitura upozornila na příspěvky do českého Sokola, českých škol a nemocnic.

83% české šlechty mělo pozemky v českých regionech, 15% české šlechty ve smíšených regionech, nebo v obou. Většina německé šlechty neměla pozemky pouze v německých regionech, dokonce 53% z nich mělo pozemky hlavně v českých oblastech. Pouze 20% německé šlechty vlastnilo jen německou půdu a 27% ji mělo na obou stranách.⁷⁴

V roce 1924 již členové svazu přestávali mít iluze, když viděli, jak se pozemková reforma rozděluje do tří vln přerozdělování. V důsledku toho Svaz postupně ztrácel své členy, až jich v roce 1925 zbylo pouhých 233 z původních 280. To mělo zhruba tři důvody: zklamání velkostatkářů, že nedokázali ochránit svůj majetek, dále pak dokončení pozemkové reformy na jejich majetku a konečně uvolnění dalšího jejich majetku do záboru.

Na druhou stranu pozemkový úřad nepostupoval tak drasticky, jak to Svaz předpovídal. Ještě v roce 1934 mnoho velkostatkářů vlastnilo polovinu ze 4 milionů hektarů, které byly v záboru. K tomu Pozemkový úřad vyplácel za konfiskaci více peněz než měl, a to díky ozdravě české koruny. Ve 30. letech mnoho členů Svazu věřilo, že se jim česká lojalita vyplatila, jelikož uchránili polovinu majetku a zbytky ze svého veřejného majetku.⁷⁵

To také ovlivnilo německý Verband, který začal napodobovat Svazu. Tak jako v českém Svazu, tak i v německém Verbandu

⁷³ Tamtéž, s. 95.

⁷⁴ Glassheim, s. 97-99.

⁷⁵ Glassheim, Eagle. Noble nationalist, s.101.

převládala šlechta. Zakladatelské trio: hrabě Evžen Ledebur-Wicheln (1873 – 1945), hrabě Adolf Waldstein-Wartenberg (1868-1930) a Wilhelm von Medinger (1878-1934). Všichni byli ze severních Čech.⁷⁶

Tyto přední osobnosti *Verbandu* přešli na nacionální taktiku a psali stejně jako Svaz nejen na pozemkový úřad, ale i prezidentovi a do parlamentu. Poukazovali na to, že pozemková reforma mává damoklovým mečem nad hlavami šlechticů, a že je odrazuje od dalších investic a pokroků, které by byly ku prospěchu všech. Dále poukazují na to, že pozemková reforma ohrožuje zemědělskou výrobu, a že se kvůli tomu zvýší dovoz potravin a sníží vývoz. A že může mít také sociální dopad, jelikož spousta zaměstnanců na velkostatkách bude bez práce.

Český Svaz se pevně bránil Medingerově nacionální taktice, jelikož se bál, že si zneprátelí českou vládu, a ta dá zbraň jejich nepřítelům, kteří pak budou všechny velkostatkáře považovat za Němce. Avšak německý *Verband* jejich námitek nedbal a se svými nacionalistickými požadavky vystoupil na mezinárodním kongresu, kde bez dovolení český Svaz velkostatkářů zastupoval. Navíc Medinger začal připravovat sérii petic k Lize národů.

První oficiální stížnost jménem německých velkostatkářů dodal Lize v září 1922. Píše, že ačkoliv se pozemková reforma vyhýbá jazykové diskriminaci, je čistě anti-německá. V realizaci (pozemkové reformy legislativa nebyla namířena proti velkostatkářům jako takovým, ale proti velkostatkářům, kteří nejsou členy nacionální většiny. Dále, že pozemková reforma usiluje o vyloučení Němců

⁷⁶ Tamtéž, s. 102.

z určitých regionů skrze přerozdělení jejich půdy českým kolonistům, a speciálně skrze nacionalizaci německých pohraničních lesů. *Verband* vyzýval Ligu národů, aby zastavila tuto politickou privatizaci. Dále si stěžoval, že tato diskriminace probíhá nejen v oblasti pozemkové reformy, ale i na poli vzdělání, financí a byrokracie. *Verband* začal komunikovat s mezinárodními společnostmi přes dvě organizace, a to *Völkerbund* a *Völkerbundliga*.⁷⁷ *Völkerbundliga* začala bojovat nejen za německé velkostatkáře, ale i za širokou německou veřejnost v Československu. Z řad šlechty se k nim přidali hlavně: Ledebur, Max Egon Fürstenberg, Karl Buquoy, Alain Rohan a Adolf Schwarzenberg. Za českou šlechtu to byl především princ Alfons Clary-Aldringer (1887-1978), který eventuálně sloužil jako prezident skupiny po roce 1937.⁷⁸ Byl znám pro své kontakty a velice vlivné přátele v Anglii, kteří se mu snažili pomáhat, a pořádali setkání na jeho podporu nejen u anglických, ale i u amerických investorů. Clary-Aldringer dobře věděl, že čeští politici si musí být vědomi toho, že česká ekonomika bez podpory Angličanů a Američanů nebude fungovat.⁷⁹

Po roce 1921 Medinger, Clary a Ledebur regulérně posílali stížnosti nejen domů, ale i do zahraničí. Medingerovy řeči líčí sudetské Němce jako obléhané menšiny, kterým je odmítána rodná zem, a že pozemková reforma byla mnohonárodnostní nespravedlností, jež proudí do Čech na křídlech socialistických

⁷⁷ Glassheim, s. 105.

⁷⁸ . Jeho rodina pochází z Toskánska, do Čech přišli až při přerozdělování půdy po Bílé hoře.

⁷⁹ . Např. Frank Munsey, vlastník New York herald, dále jeho právník Samuel Untermayer, Felix Doubleday – british foreign office. Setkání s těmito významnými osobnostmi organizoval Adalberd Stenberg a byl jejich řečníkem. Jejich prominentní členové byli i Adolf Valdštejn a Otto Černin (1875-1962) – bratr bývalého rakousko-uherského ministra zahraničí .Dále Ulrich a Franz Kinski a Clary-Aldringen

praktik z Ruska. Medinger vysvětloval, že Němci věří již jen Lize národů a nabádá ji, aby doplnila do smlouvy větší a radikálnější ochranu menšinám v Čechách.⁸⁰ Ledebur psal v podobném tónu. Argumentoval, že pozemková reforma nedodržela právo menšin v Čechách, a diskriminuje zejména Němce. V roce 1925 napsal článek s názvem Pozemková reforma a mezinárodní právo, kde vysvětluje, že konfiskace pozemkového majetku menšin je útok na jejich existenci. Pozemková reforma porušuje československé smlouvy o menšinách: pro přerozdělení půdy českým farmářům si vybírá půdu německých velkostatkářů. Jako nechvalně známý případ uvedl Ledebur lesní reformu roku 1923, která postihla 33 vlastníků z národnostních menšin, a jen dva Čechy. Pozemková reforma je politicky namířena proti Němcům a díky tomu podstatně snížila vlastnictví půdy v německých rukou. Beznaděj této politické situace nedává německým velkostatkářům jinou možnost, než se bránit mezinárodně a odvolávat se na mezinárodní práva, která dávají alespoň nějakou efektivní možnost obrany. Dále Ledebur hlásá, že pozemková reforma porušila práva, která jim byla dána pařížskými smlouvami na jejich majetek v nástupnických státech. Dohromady 29 českých a moravských vlastníků bylo občany Německa a nejméně 27 bylo občany Rakouska.

Když v roce 1919 začala pozemková reforma, vlastnili němečtí a rakouští občané dohromady 436 tisíc ha půdy v Československu⁸¹

Mezinárodní strategie Verbandu přinášela ovoce. Zejména Liga národů tlačila na pozemkový úřad, aby se vyhnula podezření z

⁸⁰ Medinger, Wilhelm. Situace Němců v československém státě. Mezinárodní ekonomický měsíčník, z 1. června 1922, Vídeň.

⁸¹ SOA Litoměřice, RA Ledebur, „Bodenreform, und Völkerrecht,“ Vochenschrift für Kultur, Politik, und Volkswirtschaft, kt. 14 ic 190.

diskriminace. Dále ministr zahraničí uložil pozemkovému úřadu, aby pečlivě zaznamenával, čí půda, kolik, a komu se rozdala, aby tato evidence mohla být v budoucnosti předána Lize národů k nahlédnutí. Dále čeští diplomaté nabádali pozemkový úřad, aby opatrně jednali se šlechtou, která má vliv v zahraničí. Jan Masaryk psal z Londýna Přemyslu Šámalovi, který byl prezidentským kancléřem, aby zvlášť opatrně jednal s Maxem Hohenlohe, Clary-Alringenem, Metternichem a jejich rodinami kvůli jejich širokému spektru známých a přátel v zahraničí. Díky tomu jim zůstalo v průměru daleko více půdy než ostatním velkostatkářům. Dále se díky těmto aktivitám němečtí velkostatkáři domohli větší ceny za zabranou půdu na oplátku za to, že odvolají proces u mezinárodního soudu.

Český svaz to komentoval nedůvěřivě:

„jsme svědky v případě, který historie nezná, kde státní smlouvy jsou horší k vlastním občanům než k cizincům.“⁸²

Přesto všechno se pozemkový úřad snažil bránit nařčením ze zaujatosti proti menšinám. Dodal ministru zahraničí statistiky, které ukazovaly podstatné německé zisky v počáteční fázi pozemkové reformy, která přenesla půdu na dlouhodobé nájemníky. Což bylo poněkud ošidné, protože pozemková kancelář často favorizovala české zájemce před německými. V mezinárodním memorandu z dvacátých let pozemkový úřad shrnul svoji taktiku z národního úhlu pohledu. Tím ukonejšil Ligu národů, ale zároveň usnadnil expanzi českých držitelů půdy na celém území státu.

⁸² Glassheim, s. 101

Klíčovou strategií pozemkového úřadu bylo uchovat dopisový kontakt s menšinami a současně se vystříhat třeba i jen náznaku diskriminace Němců a Maďarů s tím cílem, aby se oni cítili být v právu. Jak oni stále opakovali Lize národů, nebyla jejich chyba, že většina velkostatkářů v Čechách i na Moravě byli Němci. Memorandum zahrnovalo zajištění si plné důvěry vlivných účastníků ligových menšinových koncilů v Československo, když se nebude odmítat zvažování německých petic otevřeně. Ačkoliv Liga neudělala nic pro německou věc, už jenom její existence garantovala Němcům šanci na sebeobranu. S malou podporou v Československu našla německá šlechta tribunu pro své stížnosti v Ženevě, kde se německé stížnosti stávaly více a více nacionalistickými.

a) Německý internacionalismus mezi českou šlechtou ve 20. letech

Německý internacionalismus má širokou evropskou základnu a byl klíčovým bodem k přeměně mnoha českých šlechticů - lojalistů vůči Habsburkům na silné německé nacionalisty. Jeden z největších nacionalistů byl rakouský publicista a bývalý český šlechtic Karl Anton Rohan (1898-1975).

Rohan byl reprezentantem nové pohabsburské generace šlechty, který nebyl ochoten zabývat se říšskou nostalgií. Namísto toho se začal opatrně zajímat o sílící demokracii, na kterou však hleděl s nelibostí. Proto ho velmi zaujala fašistická kombinace konzervatismu a oné obrovské energie, jakou v sobě demokracie skrývala. Sám vyjadřoval odpor proti lásce k násilí a národnímu šovinismu. Jeho snahou bylo navrátit menšinám jejich práva, která by vedla k pacifismu. Rohan byl Evropan, ale německý Evropan, a jeho pan – evropanství vedlo k touze zbořit stěny, které rozdělují Německo v nové Evropě na národní menšiny.⁸³

V této cestě sdílel stejné cíle jako jeho přátelé Medinger a Ledebur, kteří se snažili o zmezinárodnění československé pozemkové reformy a německé otázky. Všichni doufali, že Liga národů bude chránit německé kulturní, ekonomické i politické zájmy. Rohanův zájem pramenil z doby, kdy žil v rodinném sídle Sychrov v severních Čechách, který ležel nedaleko českoněmeckého jazykového rozdělení.

Před rokem 1789 byl rod Rohanů nejstarší a nejsilnější francouzskou šlechtickou rodinou, která byla svázána s dvorem. Často

⁸³ Rohan, Karl Anton. Europa. Lipsko, 1923.

je nazývali bratřenci krále. Kvůli francouzské revoluci uprchli do Rakouska a doufali, že budou moci s revolucionáři bojovat ze zahraničí. Charles – Alain Rohan jako nový rakouský polní maršálek se usadil v Čechách roku 1808. Netrvalo dlouho a Rohané byli hodnotnými habsburskými lojalisty, kteří německé zvyky i jazyk přijali za své. Postupem času se pokrevně spojili s Valdštejny a Auerspergy. Z Karla Antona tento mix udělal internacionalistu, ale hlavně Němce.⁸⁴ Ve svých dopisech uvádí, že cesta do Evropy je přes národy, že pokud každý národ bude zdravě sebeurčen, nehrozí mu agresivní nacionalismus.⁸⁵

Jeho pan-evropanství je podobné jako hnutí Pan-Evropa, založené Richardem Coudenhove-Kalergi (1894-1972). Oba dva měli velmi společného, dokonce oba dva byli z poloviny Japonci. V pozdější době se názorově rozešli. Coudenhove odsoudil nacismus i Hitlera a jeho snažení se obrátilo v přímý boj proti nacismu. Naopak Rohan přijal nacistický revoluční konzervatismus s nadšením a byl horlivým podporovatelem Hitlera i jeho režimu. Jeho nadšení sdílelo i mnoho české šlechty. Tyto sympatie vedly k podpoře Sudetské německé strany (SdP) a jejího vůdce Konrada Henleina.⁸⁶

⁸⁴ Glasheim, s. 125.

85

86

b) Šlechta jako „sociální vrstva“ za první republiky

Šlechtě i po válce zůstalo mnoho sociálních výlučností i přesto, že jako sociální vrstva právně neexistovala. Dále lovila, jezdila na koni a provozovala šlechtické kluby v Praze a ve Vídni. Nejvýznamnější byl Jockey Club ve Vídni, kde se scházelo jádro staré šlechty. Ten byl v provozu až do anexe Rakouska Německem. Zde se objevoval nový prvek v podobně nově nobilitované šlechty, avšak k velké nelibosti té staré, která se vždy postarala, aby svoji nespokojenost dala patřičně najevo. Tady se stále hledělo více na rodokmen rodu než na titul.

Také zvyky staré šlechty zůstaly nezměněny, i přesto, že malá část šlechty se ženíla s prostými občany. Naprostá většina šlechty stále dbala na urozenost a ženíla se a vdávala mezi sebou (mezi vysoce urozenými), což trvalo nejméně do roku 1938. Dokonce upřednostňovala urozenost před národností. Na urozenosti než na národnosti, proto nebylo výjimkou, když si šlechtic, zapálený pro českou otázku, vzal Němku. Avšak to se změnilo po anexi Sudet Němci roku 1938. Němci se přestali stýkat se svými českými přáteli a vyvíjeli tlak na české šlechtice, aby se vzdali českého občanství a přijali německé.

Šlechta se vyžívala v bálech, které pořádala šlechta sama sobě. Většinou se pořádaly ve šlechtických reprezentativních palácích jako byl Schwarzenberský či Kinský. Aristokraté jen zřídkakdy chodili na

plesy organizované neurozenými. Výjimku tvořil maškarní ples pořádaný americkou ambasádou.⁸⁷

Po zimním období se šlechta stěhovala na své venkovské statky, kde se věnovala lovu, tenisu, pólu či trénováním na Velkou pardubickou. Té se vždy účastnila nejvyšší smetánka, a to nejen česká a německá, ale i anglická. Tenis a lov zůstávaly hlavní činností o víkendech. Později se k těmto dvěma zábavám přidala i záliba v létání a v automobilových závodech. Někteří dokonce na tyto kratochvíle doplatili svým životem. Například Jiří Lobkovic, který zemřel při závodu v Berlíně roku 1932.⁸⁸

Podle svých zvyků se šlechta nevzdávala charitativní činnosti, i když ji provozovala v menším měřítku, než tomu bylo před rokem 1918.

Navštěvovala slavnosti, pořádané v místech svých sídel, přijímala čestné občanství a účastnila se svěcení zvonů, hasičských stříkaček i nemocnic, a dalších objektů, významných pro obec. Tím dokládala svůj zájem a péči o kdysi jí svěřené obyvatelstvo.

Nezbavila se staletým vývojem vypěstovaného aristokratického postoje, který jí byl vlastní. Právě tak jako dobré vychování. Okázalým veřejným vystupováním vůči svým bývalým „poddaným“, ale i vůči ostatní společnosti, dbala o udržení mimořádného společenského postavení, ačkoli oficiálně zbaveného někdejších titulů. Neuchylovala

⁸⁷ Sternberg, Cecilia. Cesta: paměti české aristokratky. Praha, 1999.

⁸⁸ Vladimír Votýpka, Příběhy České šlechty, Praha 2002. s. 25.....“Smrt Jiřího Kristiána Lobkovice, k níž došlo 22. května 1932, měla znaky dvacátého století. Tu neděli se jela na berlínském Avusu Velká cena automobilů““ Před závodem došlo k něčemu neobvyklému – v německém autoklubu se objevil jasnovidce Hanussen a žádal pořadatele, aby Lobkovicovi zakázali start, závod že pro něho skončí tragicky. Nechal si, jak později uvedly berlínské noviny, svou předpověď dokonce zaprotokolovat a varoval i samého Lobkovic. Lobkovic necouvl.“.....“Po startu jel ve skupině asi patnácti vozů na čtvrtém místě, v nepřehledné skrumáži v ostré jižní smyčce však jeho vůz náhle vyletěl z dráhy – podle svědectví některých, mimo jiné i Hanse Stucka, na tom nesl vinu mladý drážďanský závodník Lewy-, ve vzduchu se dvakrát otočil a s koly obrácenými vzhůru dopadl na zem.“

se do ústraní a dále se setkávala s novými představiteli státu, politiky, se členy diplomatického sboru i s reprezentanty československé buržoazie.

Ale platilo to i opačně. Českoslovenští veřejní činitelé přijímali pozvání šlechty na její sídla a těšili se z její účasti na různých událostech. Nad tímto jevem se pozastavil i Josef Pekař ve svých *Omylech a nebezpečí pozemkové reformy*:

„Úředně nemáme šlechty, ale je-li při recepci v českém vyslanectví v Londýně nebo Paříži přítomen mezi hosty také nějaký hrabě nebo hraběnka, nemůžeme nepozorovati radostného zadostiučinění referátu, vypisujícího plně hraběcí kvalifikaci.“⁸⁹

Tyto kontakty se rozmnožily zvláště ve třicátých letech.

Příslušníci šlechty vstupovali též do různých spolků, kam měli svým původem a zájmem nejbližší. Tradičně je zajímal rodopis. Iniciativu v tomto oboru nejdříve vyvinula německá část šlechty.

V roce 1928 vznikl „Deutcher Verin für Familienkunde für die Tschechoslowakische Republik“. V březnu 1929 byla založena „Rodopisná společnost československá“, která vydávala časopis se stejným jménem. Tento časopis vedl přednosta schwarzenberského archivu v Třeboni doktor Antonín Markus. Mezi místopředsedy společnosti patřil také Zdeněk Kolowrat-Krakowský, který se stal později jejím předsedou. Po jeho smrti na toto místo nastoupil doktor Max Lobkovic. Ke konci dvacátých let měla tato společnost 250 členů, mezi nimiž byla jména známých šlechticů jako Buquoy, Czernin, Max

⁸⁹ Josef Pekař, *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*, Praha 1923, s. 18.

Fürstenberg, František Kinský, Max Lobkovic, Adolf Schwarzenberg, Jiří hrabě Sternberg, Jan ze Schwarzenbergu, František Harrach, Antonín Petr ze Všehrd, Thun-Hohenstein a jiní.⁹⁰

Předmět jejich zájmu a bádání se rozšířil o studium selských rodů, což z politických důvodů podporovala i agrární strana. Zřejmě proto byl první předsedou této společnosti senátor agrární strany Hrubý.⁹¹

Šlechta se také zasloužila o edici Erbovní knížky, kterou vydával katolický *Řád* za podpory katolické církve od roku 1935. *Řád* dával šlechticům prostor pro jejich eseje, úvahy i studie, ale i pro oznámení výročí či úmrtí v té které šlechtické rodině.

I za vznikem spolku Napoleon stála šlechta. Tato společnost vznikla roku 1937 a předsedal jí Z. R. Kinský. Místopředsedou byl Karel Schwarzenberg. Cílem tohoto spolku bylo studium Napoleonské doby a péče o napoleonské památky v českých zemích.

V knize Z. R. Kinského dostávaly prostor šlechtické rodiny, které žily v Čechách a na Moravě již po staletí. Kniha má název „U nás“ a je schematizmem české šlechty. Poprvé byla v Československu vydána roku 1934 a později ještě roku 1940.

Další sborník, který se věnuje šlechtické rodině, byla Tradice, která se zabývá Schwarzenbergy, a to nejen jejich historií, ale i současnými problémy, které se týkaly tohoto rodu. Tento sborník založili zaměstnanci Schwarzenbergů. Poté na tento sborník navázal Historický spolek Schwarzenberg, který vydává časopis Obnovená tradice. Tento spolek funguje dodnes.

⁹⁰ Doležal, Jiří. Svědectví, s. 43-62.

⁹¹ Časopis *Rodopisné společnosti československé v Praze*, roč. I, Praha 1929, č. 1, duben – Zprávy.

Šlechtu i v dobách první republiky nacházíme v prominentních pozicích v průmyslových, ekonomických i právních podnicích a společnostech. Například Bedřich Schwarzenberg byl prezidentem První české společné pojišťovny od roku 1906 až do své smrti.⁹² Šlechta i nadále vlastnila cukerní rafinerie, železárny či pivovary, které jí byly v pozdějších letech buď navráceny, nebo jí nebyly vinou špatně odvedené práce pozemkového úřadu vůbec zabrány.

⁹² † 1936

4. Česká šlechta ve 30. letech

Během třicátých let se všeobecný pohled na šlechtu velmi změnil. Byla to i velká zásluha Bedřicha Schwarzenberga, o kterém se mluvilo jako o kavalírovi, či národním šlechtici, bránícím české státnictví. Média vykreslovala Schwarzenberga jako ztělesnění té nejlepší definice šlechtictví, které soucítí s obyčejným člověkem.⁹³

Důsledkem toho bylo šlechtictví považováno za dobrou věc, pokud sloužilo patriotismu, šlechetnosti duše, či demokratickým cílům. Tento názor se začal prosazovat jak u běžného lidu, tak u části politického spektra. Začalo ubývat nepřátelství vůči šlechtě a ta přestávala být třídním a politickým vydědencem. I dobový tisk omezil svůj kritický postoj vůči aristokracii a dokonce se objevovaly články, kritizující obecný přístup ke šlechtě po vzniku Československa.

„.....nebylo tedy ani spravedlivé, ani jak se později ukázalo pro národ zdravé, že demokracie se s těmito, tak nepěkným, od mnohých mužů nevděčným způsobem vypořádala a z veřejného života úplně odstranila (šlechtu). V celém obsahu demokratické vlády zračila se vůči šlechtě i v lidu živená nenávist.

I vyšší moc snad sama někdy řídí osudy a činy národů. Bůh ví. Vždycky však nakonec spravedlivé odměňuje a zlé tresce. Potomci české šlechty půdu svých otců, na níž měli své největší právo, nedostali a politici hříšníci aspoň v mnohých částech bývalých českých odtržených území na ní také nevydrželi....napravme staré chyby. Vložme ji do rukou těch, jejichž předci se po staletí za ní bili a

⁹³ Karlova univerzita mu dokonce k 50.letému výročí jeho promoce udělila čestný doktorát... Havel, Vladimír. Dr. Bedřich Schwarzenberg. Blatná 1936, s. 13-15.

*slávu ve světě rekovnými činy šířili a pro ni na popravčím lešení
dotrpěli.“⁹⁴*

Zdeněk Kolovrat napsal hraběti Karlu Podstatzky-Lichtensteinovi v roce 1934, že různé strany se ho snaží získat do svého tábora, a tak jim přitáhnout více voličů například z řad jeho zaměstnanců.⁹⁵

Politické strany začaly považovat šlechtické lovy za přínosné, jelikož se tu setkávala naše šlechta se šlechtou anglickou, což přinášelo ekonomický profit i sympatie vůči Československu.

Roku 1935 Agrární strana kontaktovala Jana Lobkowice ve snaze navázat užší spolupráci se šlechtou. Lobkovic jejich nabídku pečlivě zvažoval a dokonce se o radu obracel i k jiným šlechticům.⁹⁶

Také Masarykova kancelář zvažovala možnost užití šlechty jako diplomatických nástrojů, i když kancléř Šámal poznamenal, že jediné snad mladá generace šlechticů by mohla podpořit Československo.. Šámal požádal Schwarzenberga o list, kde budou zapsáni všichni mužští šlechticové, kteří se narodili po roce 1900, a kde bude uvedena také informace o jejich vzdělání a školách. Dříve narození ho nezajímali. Předpokládal, že šlechtici, narození za časů monarchie, by stále ještě mohli mít Československu za zlé rozpadnutí Rakouska – Uherska. Proto počítal pouze s těmi, kteří zažili výlučně republiku, a u

⁹⁴ SOA Třeboň, Rodinný archiv schwarzenberské sekundogenitury, pozůstalost Karla VI., karton 408, VII-4a-p, novinový výstřížek.

⁹⁵ SÚA SČV, RA Lobkoviců, Jan Lobkovic, korespondence, dopis Karlu Podstatzky-Lichtenstein z 19. listopadu 1934, kt. 190, ic 1604.

⁹⁶ SOA Jindřichův Hradec, RA Czernin, Eugen Czernin, korespondence, dopis od Jana Lobkowice za 16. března 1935, kt. 534.

nichž očekával větší loajalitu, než jakou prokazovali jejich dědové a otcové.

Schwarzenberg sestavil seznam 114 jmen z nejprominentnějších šlechtických rodin. Z nich 40 absolvovalo českou školu, 66 šlechticů ze seznamu chodilo do německých škol. Ačkoliv to nebylo pravidlem, mělo se za to, že česká škola vychovává k patriotismu. Současný proud šlechty, která dospěla ještě za mocnářství, považoval Šámal za nespolehlivou.⁹⁷

První diplomatický krok udělal Beneš, když pozval hrstku šlechty při příležitosti návštěvy rumunského krále Karla, který navštívil Prahu roku 1936. Bylo to poprvé, kdy šlechta vstoupila na hrad od roku 1918, neboť se údajně zařekla, že na Hrad nevstoupí, pokud tam bude Masaryk.⁹⁸

V polovině 30. let se šlechta ještě více zviditelnila, když se účastnila a dokonce organizovala veřejné akce.

Velký obrat v pohledu na šlechtu znamenal Katolický sjezd, svolaný v červnu 1935 do Prahy. Do příprav a konání sjezdu se zapojila řada šlechticů. Zřejmě největším přínosem byl František Schwarzenberg, který celé státní shromáždění katolického sjezdu organizoval.

Šlechta si také vzala na starost vyčerpávající výstavu barokní historie v Praze roku 1938. Nad výstavní akcí Pražské baroko, kterou pořádala Umělecká beseda, převzal záštitu prezident Eduard Beneš, a v čestném předsednictvu zasedli členové vlády, Národního shromáždění, pražský primátor, kardinál Kašpar a řada dalších osob z různých politicko-společenských a kulturních sfér. V čestném

⁹⁷ Glassheim, s. 134 – 135.

⁹⁸ Doležal, Jiří. Česká šlechta v čase první republiky. In Svobodný zítřek 30, 8. 10 1990, s. 7.

předsednictvu zastupovali šlechtu Eugen Czernin a Dr. Jan Lobkovic. Dále se zde setkáváme s těmito jmény: Josef Collorado-Mansfeld, dr. Antonín Bořek-Dohalský, Zdeněk Kolowrat-Krakowský, dr. Max Lobkovic, Dr. Adolf Schwarzenberg, dr. Karel Schwarzenberg a mnoho dalších. Výstava povzbudila v české společnosti další zájem o toto období a nepřímo o kulturní odkaz šlechty, která byla jedním z spoluvůrců baroka i samotné výstavy.

Jakkoli byla šlechta ve 20. letech z veřejného a politického života vyřazena, o to více do něj vstupovala v letech třicátých. Snahu zapojit českou šlechtu do služeb československého státu projevil už v roce 1919 prezident Masaryk. V jeho dopise u Benešovi, který tou dobou byl na mírové konferenci v Paříži, jej upozorňoval na výhodnou spolupráci s některými šlechtici.

„...Jan Lobkowicz byl v Římě a v Paříži při vyslanectví, mohl by přijet do Paříže jako privátní pán a tam v salónech pracovat pro nás. Je teď u Tusara ve Vídni. Nemáte nic proti tomu? Jeho bratr Bedřich mně to navrhl, že prý Poláci to dělají, dělal by to pro nás – (Synové bývalého maršálka Jiřího) Problém: Jak užít šlechty? Nespěchá to. Zatím někteří mohou hostit naše vyslance a cizince, to dělá Bedřich Lobkowicz např. Slibují, že proti republice řádné monarchistické agitace se nedopustí.“

Později se k tématu vrátil zase v dalším dopisu Benešovi:

„...Budeme muset užít některých našich aristokratů znajících francouzskou či jiné řeči. Jako sekretáře, zatím nelze jim věřit ve vedení. Snad později...“⁹⁹

⁹⁹ Tamtéž, s. 7.

To „později“ nastalo právě ve 30. letech, kdy aristokraty nacházíme ve významných postech. V zemském úřadě v Praze pracoval po dokončení právnického studia František Schwarzenberg, doktor Otakar Nádherný byl sekčním šéfem ministerstva obchodu, Zdeněk Božek Dohalský byl zaměstnancem ministerstva zahraničí a v diplomatických službách vynikal kníže Max Lobkovic jako člen československé delegace v Londýně.

Za této situace se změnil i postoj šlechty k československému státu a k jeho představitelům. Josef Colloredo-Mansfeld vysoce cenil Tomáše G. Masaryka a Bedřich Schwarzenberg hovořil o doktoru Benešovi jako o člověku „naší důvěry“ a jeho zvolení prezidentem označil za jeden z nejšťastnějších dnů tohoto státu. Tento kladný vztah se projevoval i při slavnostních příležitostech, kdy si členové šlechty oblékli československé důstojnické uniformy. ¹⁰⁰

¹⁰⁰ Doležal, Jiří. Česká šlechta v čase první republiky. In Svobodný zítěk 30, 8. 10 1990, s. 7.

a) Josef Pekař zastáncem české šlechty

Šlechtě se dařilo nejen u politických špiček a „obyčejného lidu“, ale i v knihách současných historiků, jako například v dílech Josefa Pekaře (1870-1937), který byl šlechtě velmi nakloněn. Jeho vliv byl značný, jelikož byl editorem Českého časopisu historického od roku 1897, a poté od roku 1931 rektorem Karlovy univerzity. Též vedl Českou akademii věd v roce 1928. Jeho vliv byl nejvýznamnější v meziválečné době, tedy od založení republiky po její zabrání Hitlerem.

Pekař je nejvíce znám jako oponent Tomáše Masaryka, který zastával názor, že česká historie (její smysl) má kořeny v protestantských myšlenkách učení Jana Husa. A proto katolicismus a jeho reformátory, kteří po roce 1620 na popud Habsburků vnucovali katolickou víru českému národu, považoval Masaryk za největší nepřátele. Masarykova filozofie tak dala základ mýtu, na němž ležela politika nepřátelství vůči šlechtě. Vždyť ta byla z 90% katolická. Těmito svými názory Masaryk a priori ospravedlňuje pozemkovou reformu z roku 1919. Pekař argumentuje proti Masarykově názoru tím, že je nehistorický, že slouží více politickým cílům než vědeckým. Dále zdůrazňuje roli šlechty v národním obrození.¹⁰¹

Za příklad uvádí Albrechta Valdštejna, který v jeho očích nebyl přeběhlikem, ale obráncem české země a české pospolitosti (pod jeho velením). Ukazuje ho jako předchůdce bojovníků za českou státnost.

¹⁰¹ Havelka, Miloš. Spor o smysl Českých dějin 1895 – 1938. Praha, 1995, s. 7-43.

Roku 1934 u příležitosti výročí Valdštejnovy vraždy dokonce uspořádal výstavu o jeho životě a české pospolitosti. V ten samý rok odstartoval kolokvium přednášek o Valdštejnovi. Vedením výše zmíněné výstavy pověřil Zdenka Kolowrata, sekretáře Svazu velkostatkářů, který obvolával českou i německou šlechtu, a prosil ji o zapůjčení obrazů a cenností z této doby.

Mnoho šlechticů z toho nebylo nadšeno. Například Buquoyova rodina nechtěla půjčit obraz Karla Bonavetnury Buquoye, který zvítězil v Bílé hoře, jelikož ho lidé považovali za ztělesnění všeho zla a všeho toho, co nenáviděli. Rodina se obávala poškození obrazu návštěvníky, jak se to již stávalo na jejich zámku¹⁰²

Pekař chtěl touto cestou ukázat, že česká šlechta, a nejenom Valdštejnové, ale i Sternbergové či Schwarzenbergové, byli a jsou bojovníky za českou státnost jak po Bílé hoře, tak v roce 1918.

¹⁰² Pekař, Josef. Valdštejn a česká otázka. In Český časopis historický 40, 1934, s. 3.

b) Katolická pravice mezi šlechtou ve 30. letech

Pekař ve svém politickém myšlení favorizoval katolickou pravici, která byla také nakloněna šlechtě. Katolické pravici dával prostor Jaroslav Durych v novinách *Rozmach*, který sám vydával, a později i v měsíčníku *Řád*.

Tato strana se během první světové války nebezpečně přibližovala fašistickým ideálům. Jejím vůdcem byl Jan Šrámek, český populist. Durych Janu Šrámkovi vyčítal, že ustupuje ze stranických ideálů kvůli kompromisu s vládou. Ačkoliv Šrámek zatím stranu držel pohromadě, nezabránil jejím posunu doprava.¹⁰³

Prvním bodem, kterého chtěla strana dosáhnout, bylo vštípení katolické morálky do veřejného života, neboť ta se podle jejího názoru z něho postupně vytrácela a byla nahrazována „volnějšími mravy“. Představitelé a členové strany také volali po zvýšení katolického vlivu ve školách, při sňatcích a pohřbech. Dále Durych požadoval svržení sochy Jana Husa a znovu postavení mariánského sloupu, strženého roku 1918 jako pozůstatek monarchie a katolicismu. Podle katolické pravice však symbolizoval záchranu země z rukou cizích protestantů. S touto stranou a dále s pravicovým křídlem agrární strany sympatizovalo i mnoho české šlechty.

Jak již bylo výše zmíněno, roku 1935 se konal československý katolický kongres, který zaznamenal účast 270 příslušníků šlechty. šlechtického původu. Nejméně jeden šlechtic, mladý Karel VI. Schwarzenberg (1911-1986, byl aktivním publicistou katolické strany,

¹⁰³ Trapl, Miloš. Politický katolicismus a Československá lidová strana v Československu, 1918-1938, s.78-92.

píšícím pod pseudonymem Jindřich Středa. Byl literárně velmi plodný a pravidelně přispíval do katolického měsíčníku Řád. Mluvil za širokou skupinu české šlechty zejména ve druhé polovině 30. let. Byl typickým českým katolicky i národně smýšlejícím šlechticem, duševně a literárně následníkem českých historiků konzervatismu.

c) Deklarace české šlechty roku 1938

Když Hitler a jeho Sudetoněmecká strana vyprovokovala(i) rozhodující boj s českou vládou o Sudety, česká šlechta se objevila jako silný podpůrce integrity Československa. Veřejnou ukázkou patriotismu bylo sponzorování stovky tisíc českých korun od Schwarzenberské sekundogenitury pro zlepšení opevnění hranic proti německému útoku.¹⁰⁴

Český svaz se také snažil zařídit setkání české šlechty s Lordem Walterem Runcimanem během jeho návštěvy Československa v srpnu a září roku 1938. Runcimanova mise měla zabránit definitivní roztržce mezi SdP a československou vládou a Hitlerově útoku na Československo. Jednání bylo zahájeno 4. srpna.

SdP požadovala autonomii německého území a ochranu před českou „infiltrací“. Z tohoto setkání vznikl tzv. Třetí plán, který měl většinu otázek vyřešit. Přinášel velké ústupky pro německé občany v oblastech školství, národní osvěty, veřejného zdravotnictví a sociální péče. Oblasti, kde převažovalo německé obyvatelstvo mělo obdržet 500 milionů korun z půjčky poskytované státem na likvidaci následků hospodářské krize. Také přinášel novu úpravu jazykového práva ve prospěch němčiny a mnoho dalších ústupků. Avšak plán nebyl přijat ani Runcinanem ani SdP.¹⁰⁵

Při nejsilnější sudetské krizi v září 1938 skupina šlechticů dodala prezidentu Benešovi veřejnou deklaraci o podpoře integrity

¹⁰⁴ Jan Schwarzenberg přispěl 1 milionem a Karel Schwarzenberg 250 000 korun na zlepšení obrany hranic s Německem.

¹⁰⁵ Němeček, Jan. Cesta k dekretům a odsunu Němců. (cit. 15.12.2008) <http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=137>

českého státu, která byla sepsána Karlem Schwarzenbergem a podepsána dvanácti prominentními šlechtickými rodinami. Stalo se tak 17. září 1938. Deklarací volali po národní sjednocenosti proti nacistickému ohrožení. Možno v tom hledat i volání šlechticů po opravě důležitosti šlechty, která poslední dvě desetiletí, zvláště ve dvacátých letech, víceméně žila na okraji společnosti.

Za šlechtu ji přečetl František Kinský:

. "Pane prezidente! Za těchto dnů všechny stavy a třídy našeho národa svorně projevují svoji vůli zabránit porušení starých hranic našeho státu. Proto i řada starých rodů naší vlasti nás pověřila, abychom se k Vám dostavili s podobným projevem. Věrnost k českému státu, který naši předkové pomáhali budovat a po tisíc let udrželi, je pro nás povinností tak samozřejmou, že jsme se rozmysleli ji výslovně zdůrazniti. Považujeme za svoji povinnost uchovati dědictví svých otců. Země koruny české byly pohromadě po tolik věků a přetrvaly spolu tolik bouří, že doufáme v přejití i těch časů nepokoje a násilí. Naše přání, aby staré hranice české koruny zůstaly neporušeny, vychází zajisté také ze starosti o budoucnost našich potomků i z pocitu odpovědnosti za svobodu a blaho českých Němců.

Naši předkové vždy usilovali o přátelský poměr obou národů v zemi usazených a tak i my toužíme potom, aby i naši krajané německého jazyka mohli sdílet s námi lásku k nedělitelné vlasti. Důvěřujeme!"¹⁰⁶

Tímto prohlášením se šlechta zavázala českou národností k historickým právním tradicím a nepřímo k nacionalismu Palackého a

¹⁰⁶ http://www.kralovskyklub.cz/temata_k_zamysleni.pdf

Riegera. Právě tak jako šlechta v 19. století se aristokraté snažili být usmiřovateli mezi Čechy a Němci a volali po spojení pod praporem patriotismu. Odvolávali se na své předky, kteří vždycky měli přátelské vztahy k oběma národům Česka. Šlechta se snažila do deklarace zahrnout i německé obyvatele Česka. „*Věříme, že i naši němečtí spoluobčané sdílí naši lásku k nerozdělené domovině.*“

Toto prohlášení předali prezidentu Benešovi: Karel Schwarzenberg, Jan z Lobkovic, Z. R. Kinský, František Kinský, Zdeněk Kolowrat, Rudolf Czernin, Leopold Sternberg, W. Colloredo-Mansfeld, Karel Parish, Jindřich Dobrženský, Hugo Strachwitz, Karel Belcredi¹⁰⁷

Nejdříve bylo mezi šlechtou domluveno, že Prohlášení přečte jménem české šlechty Zdeněk Kolowrat z Rychnova nad Kněžnou, který v těchto dnech zastával post předsedy velkostatkářského spolku. Ten se však na hrad dostavil ve velmi špatném zdravotním stavu. Proto text na vlastní žádost přednesl František Kinský z Kostelce nad Orlicí, jenž se tak chtěl vymezit vůči svému bratranci Ulrichu Kinskému, jednomu z nejpřednějších podporovatelů Konráda Henleina.¹⁰⁸

Deklarace ve skutečnosti vyjádřila loajalitu k českému státu, aniž by si však otevřeně zadala s českým nacionalismem. S výjimkou jedné zmínky o „našem národě“ v první větě, text byl prošpikován územním slovíčkařením (stát, domovina, historické hranice, české královské země atd.) Schwarzenberg doufal, že šlechta může sloužit jako prostředník mezi Čechy a Němci, a tím tak trochu paralyzovat chování skupiny šlechty, hlásící se k německé národnosti. Tato skupina

¹⁰⁷Svoboda, Jiří. Osudy. Zamyšlení nad osudy těch, kteří podepsali prohlášení české šlechty. Vlastivědný sborník Kralupska 2002/1, s. 59.

¹⁰⁸Tamtéž, s. 60.

byla spojena v tzv. společenském klubu Henleinovy SdP, do které patřili například již zmíněný Ulrich Kinský, Alfons Clary-Aldringen, Adolf Dubský, Max Hohenlohe, Karel Khue-Lützow, Karel Buquoy a Alain Rohan.¹⁰⁹

Deklarace měla malý praktický efekt vyjma šlechtického kreditu u české veřejnosti.

Ačkoliv nebylo překvapením, že česká šlechta použila historický právní argument, když deklarovala svoji spřízněnost s Československem, podivné bylo, že během tragického září 1938 deklaraci adresovala pouze prezidentu Benešovi a nikoli také všemu lidu Československa. Zřejmě v tom byla jistá dávka opatrnosti. Jednak historické právo mohlo dost dobře Československo i rozvrátit, protože v historii k němu nikdy nepatřilo ani Slovensko, ani Podkarpatská Rus. Jednak bylo lze předpokládat, že po případném vítězství Hitlera bude podpis na deklaraci posuzován velmi negativně. Tato obava se ukázala jako opodstatněná, neboť pod německou okupací o rok později za podepsanou deklaraci všichni její signatáři draze zaplatili.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 59.

d) Deklarace české šlechty roku 1939

Po ponižujícím diktátu z Mnichova byla československá demokracie demoralizována a rozložena. Prezident Beneš rezignoval a odešel do exilu v říjnu 1938. Před odchodem postoupil novou vládu generálu Janu Syrovému, který si jako prezidenta Československa vybral Emila Háchu. Ten byl tedy spíše loutkou Syrového než českým prezidentem. Syrového vláda a též vůdce agrární pravicové strany Rudolf Beran začali pracovat ve spolupráci s českou a nacistickou policií.

Nový pořádek vyhovoval konzervativním a katolickým stranám, které toužily po autoritativní vládě, omezení občanské svobody a po zdůraznění náboženského vzdělání. Tyto síly se pustily do oportunistických hádek a diskusí s cílem zdiskreditovat první republiku. Jeden katolický publicista dokonce napsal, že posledních dvacet let patří k nejsmutnějším kapitolám české historie. Tím vůbec nevzal na vědomí, že první republika zcela evidentně českou společnost morálně i intelektuálně zgeneralizovala. Křesťanské konzervativní skupiny, jako byl katolický žurnál *Řád a Tak*, přijaly fašistický program. „Hierarchický řád katolicismu je mnohem více spjat s autoritativním charakterem a nedemokratickou strukturou fašismu než jsme mysleli“ napsal Tak roku 1928.¹¹⁰

Roku 1939 tento časopis vydal detailní verzi fašistické spolupráce. Volal po změně společnosti tak, jakou ji chtěl mít Řád v polovině třicátých let. Ačkoliv po Mnichovu získala vliv katolická pravice, byla to agrární strana v čele s Beranem, která dominovala ve druhé republice až do zabrání v březnu 1939. Beran vedl agrární stranu od roku 1935, když upevnil právě

¹¹⁰ RATAJ, J. *O autoritativní národní stát: Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1997. s. 66.

křídlo a postupně ovládnul stranu. Pod jeho vedením se strana usmířila s velkostatkáři. Mluvil o nich jako o největší katolické síle v republice. Beran také skrytě podporoval různé české fašistické organizace v polovině třicátých let. Pod jeho vedením se agráři rozhádali s Benešovou profrancouzskou cizí politikou. Místo toho pracovali na zlepšení vztahů s nacistickým Německem a otevřeně spolupracovali se Sudetoněmeckou stranou.¹¹¹

V listopadu 1938 se Beran stal vůdcem Strany národní jednoty. Vybíral si zástupce hlavně z bývalých agráři, populistů a národních demokratů, ale také fašistů, jako byli Gajda a Stříbrný. Vláda jako politické seskupení přijala název Autoritativní demokracie. Tento relativně nejasný program zdůrazňoval pořádek, národní jednotu a křesťanské hodnoty. Ačkoliv to nebyl otevřený fašistický nátlak, ostatní strany byly vytlačeny na okraj politického života, a byly pod neustálou kontrolou. Jan Rataj viděl vládu národní jednoty jako hybridní režim: Autoritativní demokracie v Československu na konci 1938 byl skrytá forma totalitního režimu, která sice držela formu demokracie, avšak zároveň usilovala o její odstranění. Nový konzervativní řád ukázal atraktivní členství pro českou katolicko-nacionální šlechtu. Viděla v něm šanci, jak znovu uvést šlechtu na výsluní a upevnění její pozice ve veřejné sféře.¹¹²

V lednu 1939 delegace české šlechty navštívila český Hrad s nabídkou svých služeb prezidentu Háchovi a zbytku českého státu. Skupinu vedl František Kinský a ve skupině byli Karel Schwarzenberg, Jan Lobkovic, Karel Belcredi a osm jiných reprezentantů prominentní šlechty, z nichž mnozí podepsali deklaraci z roku 1938. V krátké řeči Kinský nejdříve Háchovi připomenul šlechtický slib z roku 1938, že použijí svoji sílu ke

¹¹¹Glassheim, E. Noble nationalists. s. 153.

¹¹²Tamtéž, s. 154-155.

službě své vlasti. Kinský zdůraznil historickou státnost a šlechtickou dlouhou tradici ve službě státu.

„Cokoliv se stane, my budeme držet pevně a při sobě, protože nás spojuje naše vlast, která spojovala i naše předky.“

Hácha vlažně poděkoval svým šlechtickým návštěvníkům a ujišťoval je o důležitosti jejich loajality. Vyjádřil své dlouhodobé přesvědčení, že účast starých rodin ve veřejném životě naší země je obrovskou hodnotou pro náš stát. Jejich aktivita nebyla oportunistická, ale měla své kořeny v historickém vztahu k národu. Hácha vysvětloval, že staré rodiny, které se zrodily z našeho národa a zůstávají mu loajální, byly a jsou živým důkazem, že náš národ již po staletí dosahuje vysoké úrovně civilizace.

Pouze o pár dnů později začala Strana národní jednoty uvažovat o tom, že by šlechtě vrátila její tituly po předcích. Katolické noviny – Lidové noviny, uveřejnily zprávu, že zákon proti titulům a celá anti-šlechtická kampaň byla chybou.

„Mezi starou českou šlechtou převažují převážně české rody, ne protože vyrostly z naší historie a naší půdy, ale protože korektně a správně lpěli na českém jazyku a národu. Nebyly pouze českými patrioty, ale také diplomatickým zdrojem totálně opomenutým Československem. Jako sociálně vrstva mohla udělat dobré jméno nově zrozenému Československu mezi významnou západní šlechtou. Nemluvte o tom, že je mezi nimi mnoho osobností, kteří by byli výtečnými diplomaty a úředníky.“¹¹³

¹¹³ Glassheim, Eagle. Noble Nationalists. s. 157.

Lidové listy přivítaly vládní plán k obnovení šlechtických titulů a věřily, že to zplodí malý odpor.

„Lidé to přijmou se sympatiemi, protože je již delší čas neberou tak nepřátelsky a se zlomyslným přístupem ke staré šlechtě.“¹¹⁴

Postupem času si šlechta znovu dobývá své místo jako před založením republiky. Jen lehký nádech opozice proti Lidovým listům riskovaly noviny Národní práce. Ačkoliv list věřil v loajalitu určitých členů staré české šlechty, pochyboval o loajalitě ostatních. Pokud by se navrátily šlechtické tituly, znamenalo by to současně navrácení šlechtické půdy v takovém rozsahu, jaký platil za Habsburků. Lid by tuto změnu jistě přivítal.

O pár dnů později vydaly Lidové listy slabou repliku, která naznačovala, že navrácení titulů by neznamenała vrácení privilegií a majetku. I to přispělo k rostoucí oblibě šlechty za druhé republiky. Mnichov zničil především levici. Nyní byla u moci pravice s katolicko-konzervativními silami, které plně sympatizovaly se šlechtou. Kromě toho po ustanovení Protektorátu Češi viděli ve šlechtě tradiční oporu „unie“, historické královské země.¹¹⁵

Šlechtická deklarace z roku 1938 potvrzovala šlechtickou oddanost českému státu a udělala silný dojem v těžkých časech. Ladislav Feierabend (1891-1969), český ministr zemědělství v Beranově vládě, později chválil šlechtu za její nekompromisní přístup k vlastenectví a její loajalitu ke státu v této nejisté době. „Stát“ byl klíčovým slovem. Češi doufali v navrácení Sudetů a česká šlechta byla důležitým symbolem kontinuity české státní suverenity a českých tradičních hranic.

¹¹⁴ „Stará česká rodová jména budou obnovena?“, In Lidové listy, 2. února. 1939.

¹¹⁵ „K obnově starých rodových jmen českých.“ In Lidové listy, 8. února. 1939.

Tak jako většina Evropy třicátých let i česká šlechta s nelibostí vnímala krizi demokracie a kapitalismu. Snažila se najít pevný sociální a politický řád. Především hledala znovunabytí stability feudálního světa ve spojení s dynamickou a moderní průmyslovou společností. Například Karel Schwarzenberg rozvinul katolicko-nacionální-korporatistickou myšlenku, která se zakládala na historickém právu a současné fašistické ideologii. Jeho myšlenky měly mnoho společného s myšlenkami Karla Antona Rohana, avšak Schwarzenbergova věrnost historickému právu a česká nacionální politika ho obracely proti Rohanovým vizím velkého Německa. Bylo velkou ironií, že v pozdějších třicátých letech českou nacionální šlechtu fašistická náklonnost inspirovala k protinacistickému chování. To vyvrcholilo deklarácemi loajality s českým státem v letech 1938 a 1939.

Avšak nejen fašistická náklonnost vedla šlechtu k napsání těchto deklarácí. Česká veřejnost třicátých let se stávala více konzervativní, postupně ji opouštěly protišlechtické nálady, její radikální názory začínaly blednout. Režimní neochota, nedovolující příslušníkům šlechty vstoupit do veřejného života, se postupně vytrácela. Mnoho šlechticů došlo ve třicátých letech k přesvědčení, že veřejná aktivita šlechty je opět možná. A František Schwarzenberg dodal, že ochota šlechty k zapojení stále vzrůstala.¹¹⁶

Mnoho konzervativní šlechty, jako bratři Schwarzenbergové, nacházelo útočiště na české politické pravici. Ačkoliv deklarace šlechty o národní loajalitě vznikala ve 20. letech jako obranná strategie proti pozemkové reformě, v polovině 30. let už šlechta tvrdila, že její vlastenectví přesahuje materiální zájem.

Když v roce 1918 Češi deklarovali svoji nezávislost na říši Habsburků, zůstala šlechta potichu, a čekala, co jí nový řád přinese.

¹¹⁶ František Schwarzenberg, In Svědectví 20, č.79, 1986, s. 701-708.

Výjimku tvořila část nejvěrnější šlechty, jejíž loajalita k českému národu byla úzce spjata s materiálním zájmem. Situace roku 1938 byla odlišná v tom, že většina šlechty už prokazovala svůj majetkový zájem jako zájem národní. Z toho plyne, že historická právní tradice šlechty se nacionalizovala ve dvou desetiletích od založení Československa. Spjatost české šlechty s českým národem byla v roce 1938 již zcela evidentní. Během války a německé okupace sdílela osud českých spoluobčanů, trpících konfiskacemi, zatýkáním a libovůlí tzv. nadřazené rasy. Nacistická výzva vůči Československu testovala nacionální loajalitu nejen české, ale i německé šlechty. Obě frakce na ni odpověděly stejně vášnivě. Za svůj otevřeně projevený nacionalismus v průběhu okupace krutě zaplatily.

5. Historie schwarzenberského rodu

S politickými změnami se měnil i život jihočeským šlechticům, avšak zvyklosti a tradice, dodržované stovky let, zůstávaly.

Již od dětství bylo malým šlechticům a šlechticům vštěpováno, co to pro dítě a později pro dospělého člověka znamená narodit se do rodiny aristokrata. Od narození jim byla připomínána výjimečnost, která šla ruku v ruce s povinnostmi, které příslušnost k takové rodině do takové rodiny přinášelo.

To v plné míře platilo i u tak významné rodiny, jako byli Schwarzenbergové.

Tento původně německý rod pocházel z Rakouska, kde patřil mezi nejbohatší rody. V Čechách Schwarzenbergové vlastnili prakticky celé Jižní Čechy. Během staletí tento rod srostl s domácím prostředím. Jeho příslušníci prosluli jednak jako výborní hospodáři a modernizátoři zemědělství, lesnictví a průmyslu, i jednak jako vojevůdci.

Prapředkové tohoto rodu se původně psali ze Seinsheimu či Sowensheimu.¹¹⁷ Na počátku 15. století získali panství Schwarzenberg a přirozeně i jeho jméno.¹¹⁸ Krátce nato se Erkinger ze Schwarzenbergu¹¹⁹ vypravil na křížovou výpravu proti českým husitům. Za odměnu získal nakrátko od krále Zikmunda některé statky v Čechách a povýšení do stavu svobodných pánů.¹²⁰ V 15. století se rod rozdělil do tří větví, z nichž dvě v 16. a 17. století vymřely.^{121 122}

Třetí větev našla nakonec svůj domov v Čechách. Jejím zakladatelem byl Michal Schwarzenberg¹²³ a jeho potomci prosluli zejména jako dobří válečníci.

¹¹⁷ Nejstarší zmínka o Seinsheimech je z roku 1155, první známý člen rodu se jmenoval Sifrid.

¹¹⁸ Hrad a panství Schwarzenberg koupil Erkinger mezi léty 1405 – 1411.

¹¹⁹ 1362-1437

¹²⁰ Za pomoc dal král Zikmund Erkingerovi do dočasného užívání Točnick, Žebrák, Kadaň, Žatec, Beroun a dvůr v Libanicích.

¹²¹ Všichni členové rodu, žijících v pozdějších dobách v Čechách, byli příslušníky stefansberské rodové větve

¹²² Mašek, Petr. Modrá krev. Praha, 1999. s. 155.

¹²³ † 1469

Adolf Schwarzenberg¹²⁴ působil nejprve v bavorských vojenských službách, později bojoval ve španělském vojsku vévody z Alby. V roce 1594 přešel do císařských služeb, válčil v Uhrách, a jeho nejslavnějším hrdinským činem bylo dobytí pevnosti Rábu (1598). Toto vítězství nad Turky slavila celá křesťanská Evropa. Císař Rudolf II. Adolfa vyznamenal, povýšil jej do hraběcího stavu a do rodového erbů přidal havrana, stojícího na uťaté turecké hlavě.¹²⁵

Adolf se dále účastnil i osvobození Uher. Při dobývání Budína došlo v jeho vojsku ke vzpouře. Žoldnéři, kteří trpěli nedostatkem potravin a žoldu, se chtěli vzdát Turkům. Adolf se postavil radikálně proti, ale byl zasažen kulí přímo do hlavy. Pohřeb se konal ve Vídni, byl velmi okázalý, a císař mu dokonce dal postavit pomník.

Jediný syn Adam¹²⁶ zahájil svou kariéru také jako voják v tureckých válkách. Později přešel do služeb markraběte braniborského Arnošta a stal se jeho tajným radou a nejvyšším komořím. Byl to velmi obratný politik. Po smrti markraběte Arnošta zůstal v braniborských službách, a ač katolík v protestantské zemi, stal se místodržícím, a získával stále větší vliv na politiku státu. Po čase však upadl v císařovu nemilost. Zemřel na mrtvici. Veškerý jeho majetek byl zabaven a byl vrácen až po létech jeho synovi.¹²⁷

Adamovým synem byl Jan Adolf I¹²⁸, který nastoupil po smrti svého staršího bratra Františka Hartrada.¹²⁹ Jan Adolf byl velmi schopný politik vídeňského dvora. Vykonával funkce válečného rady, císařského tajného rady a prezidenta říšské rady. Za věrné služby trůnu byl povýšen do knížecího stavu.¹³⁰ Byl velmi vzdělaný, studoval v Paříži a v mládí velmi cestoval, ovládal několik jazyků a shromáždil bohaté umělecké sbírky, které se staly základem rodového jmění Schwarzenbergů. Vedle statků, které se mu podařilo získat po otci, obohatil majetek rodu o Třeboň¹³¹, Křivoklát, Krušovice, Hlubokou a

¹²⁴ 1551-1600

¹²⁵ Zálaha, Jiří. Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku. České Budějovice, 1991. s.4.

¹²⁶ (1583-1641)

¹²⁷ Zálaha, Jiří. Stručné dějiny. s. 4.

¹²⁸ (1615-1683)

¹²⁹ (†1636)

¹³⁰ 14. července 1670

¹³¹ V roce 1660

řadu dalších statků v Čechách. Roku 1654 získal inkolát, čili právo trvale se usadit v Čechách. Tak zapustil rod Schwarzenbergů v Čechách kořeny natrvalo. Byl také zkušeným ekonomem, svá panství modernizoval, zaváděl pěstování nových plodin a podporoval rozvoj řemesel. Na svých panstvích se snažil řešit i sociální problémy a zakládal chudobince.¹³²

20. října 1671 mu císař udělil titul velkého palatina, díky kterému mohl volně užívat celé řady práv a výsad. Mezi nimi bylo například povyšování druhé osoby do nižšího šlechtického stavu, ražba vlastní mince, právo legitimovat nemanželské děti. Z tohoto titulu byl také osvobozen od placení mýta na svých cestách.¹³³

Jeho dcera Ernestina¹³⁴ se provdala za knížete Jana Kristiána Eggenberga¹³⁵, posledního svého rodu. Díky tomu přešel rozsáhlý eggenberský majetek do držení Schwarzenbergů.

Nástupcem Jana Adolfa byl bratr Ernestiny, Ferdinand Vilém.¹³⁶ Ferdinand byl, stejně jako jeho předci, schopný diplomat, dvorský hodnostář a dobrý hospodář. Podstatně rozšířil rodový majetek jednak na německém území svým sňatkem, jednak koupěmi v Čechách.¹³⁷ V roce 1680 se zasloužil o likvidaci morové epidemie ve Vídni a byl proto nazýván „král moru“. Sňatkem s Annou, hraběnkou ze Sulzu¹³⁸, získal významné dědictví po tomto vymřelém rodu. Po převzetí(škrtni) jeho převzetí se psal hrabě ze Sulzu a lantkrabě v Kleggau. Erbovní znamení těchto přídomků pak přešla do schwarzenberského znaku.¹³⁹

Důležitým dokumentem pro budoucí generace schwarzenberského rodu se stala Ferdinandova závěť z roku 1703, v níž kníže ustanovil dvě rodová svěřenectví, čili dal základy k budoucímu rozdělení rodového majetku ve dvě samostatné a na sobě nezávislé části.

¹³² Mašek, Petr. Modrá krev. s. 156.

¹³³ Zálaha, Jiří. Stručné dějiny. s. 5.

¹³⁴ (1649-1719)

¹³⁵ (1641-1710)

¹³⁶ (1652- 1703)

¹³⁷ Z Ferdinandových nákupů to byly statky Jinonice s Butovicemi a Smíchovem, Statky Čejkovice a Křenovice a panství postolorty se statky Bitozeves, Blažim, Selibice, Toužetín, Knovíz, Lipno a Kounov, statek Vlč, statky Kestřany a Skočice, panství Drahonice a Přečín.

¹³⁸ (1653-1698)

¹³⁹ Zálaha, Jiří. Stručné dějiny. s. 5.

Předpokladem uskutečnění této dělby bylo, že se v jedné generaci vyskytnou v rodě dva bratři, schopní jednotlivá svěřenství převzít.¹⁴⁰

Jeho syn Adam František¹⁴¹ zastával vysoké funkce u vídeňského dvora. Proslul jako nadšený stavitel mnoha zámků a paláců. Zaměstnával vynikající architekty, malíře a další umělce. Podstatně také rozšířil rodinnou sbírku uměleckých předmětů. Nepohodl se se svou manželkou Eleonorou Amálií z Lobkovic¹⁴² a dlouhou dobu se s ní nestýkal. Až v roce 1721 při náhodném setkání u hrobu svatého Jana z Nepomuku se manželé opět smířili. Jan z Nepomuku se stal od té doby rodinným patronem Schwarzenbergů a Adam František vynaložil nemalé peníze, aby podpořil akci za svatořečení tohoto světce.¹⁴³

V roce 1719 Adam František podstatně rozmnožil rodový majetek převzetím dědictví po své tetě Marii Arnoště z Eggenberku rozené ze Schwarzenbergu. Nejvýznamnějším z nich bylo panství Český Krumlov¹⁴⁴ a panství Orlík^{145, 146}.

Na lovu u Brandýsa nad Labem byl Adam František nešťastnou náhodou zastřelen císařem Karlem VI. Proto roku 1746 císař rozšířil knížecí titul na všechny členy Schwarzenberského rodu.¹⁴⁷

Jediný Adamův syn Josef Adam¹⁴⁸ přikoupil ke svému dosavadnímu majetku statek Hořice, ves Rohanov, panství Nový Hrad a statek Radlice u Prahy a nechal přestavět hrad Krumlov.

Jeho nástupcem byl Jan Nepomuk¹⁴⁹, který ve funkci císařského vyslance jel do Říma oznámit papeži korunovaci císaře Josefa II.¹⁵⁰ Byl to výborný hospodář. Dal vystavět průplav mezi Vltavou a Dunajem, aby mohl dopravovat dřevo ze svých krumlovských a vimperských lesů

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 6.

¹⁴¹ (1680-1732)

¹⁴² (1682-1741)

¹⁴³ Mašek, Petr. Modrá krev. s.157.

¹⁴⁴ Se statky Chlum, Hamr, Koroseky, Plavnice, Pozdřaz a Černá v Pošumaví, panství Netolice s Helfenburkem a Bavorovem, panství Volary se statkem Běleč, panství Vimpek a Drslavice se statkem Kosmo, panství Chýnov se statky Blanice, Dub, Ratibořice a Vřesec.

¹⁴⁵ Se Zvíkovem, Červeným Újezdem a Myslínem.

¹⁴⁶ Pokračoval i v nákupech panství a statků: Němčice, Dobřš, Zborov a Ohrazení u Českých Budějovic, Protivín s Křešovicemi, Bělá, Hamr a Val.

¹⁴⁷ Zálaha, Jiří. Stručné dějiny. s. 6.

¹⁴⁸ (1722 -1782)

¹⁴⁹ (1742-1789)

¹⁵⁰ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 158.

do Lince a Vídně.¹⁵¹ Zaváděl moderní hospodářské reformy a podporoval pěstování nových užitečných rostlin, například jetele. Spolu s dalšími aristokraty stál u zrodu obchodní banky pro povzbuzení obchodu a průmyslu v zemi. Byl posledním členem rodu, který vydal vlastní minci, protože to později již nebylo dovoleno. Janovými syny Josefem a Karlem se roku 1802 rozdělil rod na dvě větve: na starší – hlubocko-krumlovskou (primogenituru) a mladší – orlickou (sekundogenituru), čímž se po sto letech naplnilo ustanovení závěti knížete Ferdinanda ze Schwarzenbergu o zřízení prvního a druhého rodového svěřenství.¹⁵²

Starší Josef¹⁵³ nastoupil vládu po svém otci Janovi v roce 1789 a ujal se řízení správy majetku starší větve rodu, tedy vévodství Český Krumlov, panství Chýnov, Protivín, Třeboň, Vimperk, pražského majetku, panství v severozápadních a středních Čechách. Dále pokračoval v otcových ekonomických reformách a stavebách, zřídil v Českém Krumlově hospodářskou školu, kde byli vychováváni správní úředníci. Za jeho života došlo k velkým změnám v rodinném majetku. Prakticky všechny statky v Německu byly prodány či konfiskovány. Josef tyto ztráty kompenzoval novými nákupy v Čechách.¹⁵⁴

Jeho manželka Paulina¹⁵⁵, rozená z Arenberku, byla autorkou četných rytin, znázorňujících některé rodové zámky, přírodní jevy a podobně.¹⁵⁶ Zahynula tragicky v Paříži - uhořela na plese(,) konaném na počest svatby Napoleona Bonaparta s arcivévodkyní Marií Louisou. Jejich dcera Eleonora¹⁵⁷, manželka knížete a generála Alfréda Windischgraetze, byla (zřejmě omylem) zasažena zbloudilou kulkou za pražské revoluce v roce 1848.¹⁵⁸

Nejmladší Josefův syn Bedřich¹⁵⁹ si zvolil duchovní dráhu a roku 1835 byl zvolen arcibiskupem salcburským.¹⁶⁰ V roce 1850 byl

¹⁵¹ Dodnes známý jako Schwarzenberský kanál

¹⁵² Zálaha, Jiří. Stručné dějiny, s. 7.

¹⁵³ (1769-1833)

¹⁵⁴ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 157.

¹⁵⁵ (1774-1810)

¹⁵⁶ Dodnes jsou některé veduty vystaveny na zámku v Třeboni, na schwarzenberské trase.

¹⁵⁷ (1796-1848)

¹⁵⁸ Mašek, Per. Modrá krev. s. 157.

¹⁵⁹ (1809-1885)

¹⁶⁰ V Salcburku také Bedřich založil několik nemocnic.

ustanoven arcibiskupem v Praze, kde dále pokračoval ve své charitativní činnosti. Zakládal školy, nadace, podporoval vydávání české katolické literatury, stavěl kostely a byl štědrý k chudým. Byl odpůrcem světské moci, kterou v mnoha směrech pokládal za špatnou. Patřil k umírněným představitelům katolické hierarchie a kritizoval dogma o papežské neomylnosti. Politicky stál na straně české historické konzervativní šlechty a podporoval požadavek korunovace císaře Františka Josefa za českého krále. Na sněmech prosazoval demokratizaci volebního práva a podporoval zavedení národnostní rovnoprávnosti ve školství.¹⁶¹

Jeho starší bratr Felix¹⁶² si zvolil diplomatickou dráhu, později i vojenskou. Od roku 1824 působil na rakouském vyslanectví v Petěrburgu, v roce 1826 byl vyslán do Paříže, Londýna a Lisabonu. Roku 1844 byl vyslancem v Neapoli. V té době zesílily snahy o sjednocení Itálie, které v roce 1848 vyvrcholily vzpourou proti rakouské nadvládě nad severními částmi Itálie. Felix Schwarzenberg bojoval v hodnosti podmaršálka v řadě bitev a při útoku na město Goito byl raněn. Na italskou frontu se po vyléčení zranění vrátil a spolu s maršálem Radeckým dobyl Milán, kde byl jmenován guvernérem. Jako voják i jako ministerský předseda bránil jednotu rakouské monarchie. Stál na straně trůnu i při politických útocích české konzervativní šlechty.¹⁶³

Nejstarší Josefův syn Jan Adolf II.¹⁶⁴ zdědil schwarzenberské statky. Byl v duchu rodové tradice také velmi úspěšným podnikatelem. Ekonomické vzdělání získal v Anglii. Prováděl promyšlené hospodářské reformy. Zapsal se do vývoje českého rybníkářství, cukrovarnictví, lesnictví, mlékárenství, pivovarnictví, stavebnictví a mnoha dalších průmyslových odvětví. Dbal i o rodové sbírky, dal restaurovat cenné obrazy, shromažďoval informace o dějinách svého rodu, dal vystavět monumentální schwarzenberskou hrobku v Třeboni a z podnětu své manželky Eleonory¹⁶⁵ nechal přestavět starý hlubocký

¹⁶¹ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 158.

¹⁶² (1800-1852)

¹⁶³ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 158.

¹⁶⁴ (1799- 1888)

¹⁶⁵ (1812-1873)

hrad na zámek. Založil několik odborných škol a nadějně studenty posílal na své náklady studovat do zahraničí. Za jeho vlády prodělala jeho panství, jimž se po roce 1848 začalo říkat velkostatky, velké změny. Se zrušením poddanství přestaly existovat i vrchnostenské úřady. Vznikly úřady státní a poddaní byly zbaveni svých povinností vůči vrchnosti.

Jeho dědicem se stal jeho syn Adolf Josef¹⁶⁶. Nejprve sloužil v armádě a zúčastnil se vojenského tažení do Holštýnska. Po vypuknutí válečného konfliktu s Itálií bojoval v bitvě u Solferina. Později se stejně jako otec věnoval správě svých statků.¹⁶⁷

Jeho mladší syn Karel¹⁶⁸ působil jako diplomat v Petěrburgu, později jako legační tajemník v Tokiu. Zemřel v Šanghaji na záškrť.

Karlův starší bratr Jan Nepomuk¹⁶⁹ byl poslancem českého a říšského sněmu. Zasloužil se o budování železnic v Čechách. Rod pokračoval jeho synem Adolfem¹⁷⁰. Ten studoval práva na české univerzitě, za první světové války bojoval na ruské a italské frontě a po skončení války se přihlásil do československé armády. Jan Nepomuk musel řešit složité poměry, které nastaly na majetku primogenitury po první světové válce v souvislosti s realizací zákonů o pozemkové reformě.^{171 172}

Jeho mladší bratr Edmund¹⁷³ rezignoval na rodové jméno, přijal jméno Černov. Zemřel na malárii na lodi po cestě z Afriky.¹⁷⁴

V roce 1945 byly staršímu schwarzenberskému majorátu statky v Čechách vyvlastněny. Příslušníci rodu žili ve Vídni a po vymření této větve přešla testamentem práva na dědice z druhého, orlického

¹⁶⁶ (1832-1914).

¹⁶⁷ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 159.

¹⁶⁸ (1871-1902)

¹⁶⁹ (1860-1938)

¹⁷⁰ (1890-1950).

¹⁷¹ Výsledky pozemkové reformy na majetku primogenitury, která byla dokončena v roce 1931: zcela vyvlastněny byly velkostatky Citoliby, Dlouhá Ves – Prášily, Jionice, Mšec, Netolice a Třeboň, podstatně zmenšeny byly četné další velkostatky (70 dvorů, 27 revírů, části 19 revírů, pivovar, lihovar, dvě cihelny, vápenka, cukrovar, rybníky a další majetek).

¹⁷² Zálaha, Jiří. Stručné dějiny. s.10.

¹⁷³ (1897-1932)

¹⁷⁴ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 159

majorátu. Posledními Schwarzenbergy starší větve byli Josef¹⁷⁵ a jeho bratr Jindřich¹⁷⁶.¹⁷⁷

Mladší orlický majorát založil kníže Karel I.¹⁷⁸, slavný vojevůdce. Bojoval v tureckých válkách a největších úspěchů dosáhl v bojích s Napoleonovými vojsky, s nimiž se mnohokrát utkal. Účastnil se bitvy u Slavkova i u Lipska, kde velel všem armádám protinapoleonské koalice. Pronásledoval pak Napoleona až do Paříže. Za to byl vyznamenán nejvyššími řády téměř všech evropských států. Karel I. byl také iniciátorem výrazně pročeské orientace orlických Schwarzenbergů. Jako druhorozený se věnoval vojenské kariéře a po otcově smrti založil podle ustanovení závěti Ferdinanda ze Schwarzenbergu z roku 1703 tzv. druhý majorát, čili sekundogenituru („orlickou větev“). Základem budoucí državy této rodové větve se stalo panství Orlík, k němuž Karel I. přikoupil další državy.¹⁷⁹

Jeho syn Bedřich¹⁸⁰ proslul přezdívkou „poslední lancknecht“. Od mládí byl vychováván jako voják a jeho militarismus byl dobře znám. Jeho rodným jazykem byla francouzština a na druhém místě čeština. Vzdal se svých nástupnických práv ve prospěch svého bratra Karla.

"Poslední lancknecht" Bedřich byl přesvědčený aristokrat, hluboce ctící královskou legitimitu. Ze stejných důvodů však stál v trvalé opozici proti Vídni a rakouské monarchii. Byl toho názoru, že v Čechách smí vládnout pouze český král (ne rakouský císař)(,) a že na Bílé hoře poražený český národ jednou oplatí Habsburkům všechny křivdy. Řadu politických problémů vyvolával různými provokacemi a překračováním policejních zákazů.¹⁸¹

Rod pokračoval skrze prostředního z bratrů, Karla II.¹⁸² I on bojoval v Itálii a byl raněn v bitvě u Santa Lucie. O rok později

¹⁷⁵ (1900-1979)

¹⁷⁶ (1903-1965)

¹⁷⁷ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 160.

¹⁷⁸ (1771-1820),

¹⁷⁹ Zalužany, Zbenice a Zlákovice, Bukovany a Řeč, panství Sedlec se statky Krchleby, Fraběšín, Nová Lhota, Olšany, Souňov, Třebonín, Habrkovice a Horušice.

¹⁸⁰ (1799-1870)

¹⁸¹ Mašek, Petr. Modrá krev. s. 162.

¹⁸² (1802-1858).

působil jako rakouský guvernér v Miláně a od roku 1851 v Sedmihradsku.

V držení statků jej následoval jeho syn Karel III.¹⁸³. Také on nastoupil vojenskou kariéru, ale v roce 1856 z armády vystoupil a věnoval se správě svého majetku a politice. Byl předsedou Lesnické jednoty české a zastával různé funkce v hospodářských spolcích.

Velmi aktivně se zúčastnil českého politického života jako příslušník tzv. historické šlechty. V širším povědomí lidí byl znám zejména svým kritickým postojem k husitství, hájením státoprávní samostatnosti Českého království i vřelým vztahem k českému národu. Podporoval zrovnoprávnění češtiny a prosazoval ji jako politik a(i) jako správce svého majetku. Na jeho statcích se stala čeština úředním jazykem; zdomácněla i v jeho rodině. Podporoval činnost Národního muzea a založení Národního divadla.¹⁸⁴

Mladší syn Bedřich¹⁸⁵ šel v otcových stopách a jako poslanec říšského sněmu a člen panské sněmovny neúnavně prosazoval ideu českého státního práva. Velmi pozitivně se zapsal i v oblasti organizace zemědělství a lesnictví. Zakládal výzkumné stanice a ústavy, podporoval národní odborné školství a snažil se maximálním způsobem racionalizovat zemědělskou a lesní výrobu.

Následníkem a dědicem orlického majorátu se stal jeho starší bratr Karel IV.¹⁸⁶ Ten se věnoval podobně jako jeho otec otázkám české politiky, byl členem českého a říšského sněmu. Měl bohaté vědomosti a byl vynikajícím řečníkem. Byl znám pro své „antihusitské“ myšlení, označil husitství za komunismus 15. století.

Po smrti Karla IV. se rodového majetku ujal jeho syn Karel V.¹⁸⁷ Ani on se nedožil dlouhého věku, neboť zemřel na jižním bojišti za první světové války. Byl česky vychován a ve svých úřadech zavedl češtinu.

Když Karel V. zemřel, jeho synovi Karlovi VI. Byly tři roky.

¹⁸³ (1824-1904).

¹⁸⁴ Majetek orlické větve se v druhé polovině 19. století dále rozšířil a vedle Orlíku vlastnila tato větev i další statky, například Čimelice, Sedlec u Kutné Hory a Osov u Berouna

¹⁸⁵ (1862-1936)

¹⁸⁶ (1859-1913)

¹⁸⁷ (1886-1914)

6. Schwarzenbergové

Každodenní život šlechtické rodiny za první republiky

Karel VI. – šlechtic moderní doby

Šlechtické děti byly od narození svěřeny do rukou těch nejněvdělanějších. Do tří let o ně pečovala kojná (šlechtičny zřídka kdy kojily své děti), poté se o malé aristokraty starala chůva. Jejich příprava pro budoucí život nastala s třetími narozeninami, kdy o dívky začala pečovat guvernánka, které se někdy říkalo *bonne*.¹⁸⁸ Většinou se jimi stávaly měšťanské slečny, kterým se dostalo dobrého vzdělání. Tyto slečny buď měly před svatbou, nebo se nikdy nevdaly.

O chlapcovu výchovu se starali vychovatelé, kteří buď studovali, nebo právě dokončili vysoké vzdělání. Takové místo bylo pro tyto mladé muže velmi výhodné, jelikož se často dostali do vyšší společnosti, která jim mohla zaručit dobrý start jejich kariéry. Pro ty méně ambiciózní to byl alespoň dobrý výdělek. Touto zkušeností prošla velká řada českých vzdělanců, zvláště u Schwarzenberské sekundogenitury. Většinou se pak celá rodina vychovatele těšila trvalé knížecí přízni a pomoci. Například Karla IV. ze Schwarzenbergu vychoval Jan Bohumil Novák, otec historika Jana Bedřicha Nováka, ředitele zemského archivu, který některá svá díla věnoval historii Schwarzenbergů.¹⁸⁹

Karel o svém vychovateli psal ve své pozůstalosti:

*„Jsem si toho vědom, že jste celé své síly mému prospěchu věnoval, a vím také, že to, co vím, a to, co mne snad kupředu vede a povede, nevyšlo se mne ani z vlastního pobídnutí, nýbrž vychází z onoho semene, jež jste vložil do srdce mého, v němž se zakořenilo a dále vyvinuje pod stínem dobrých rad, které jste mi udělil a na které jsem dotud, k tomu se mohu přiznati, nikdy nezapomněl.“*¹⁹⁰

¹⁸⁸ Zdeněk Bezcený, *Příliš uzavřená společnost*. S. 82.

¹⁸⁹ Například J. B. Novák, *Polní maršál, Týž*, ze zápisků posledního „lancknechta“.

¹⁹⁰ Zdeněk Bezcený, *Příliš uzavřená společnost*. S. 82-83.

I o další generace Schwarzenberské sekudogenitury se též starali čeští vzdělanci. Vychovatelem Karla VI. byl páter Stanislav Suda, o kterém se Karel ve svých denících zmiňuje s úctou, avšak na druhou stranu o něm píše jako o přísném muži, kterého se ze začátku bál.

Důvodem, proč Schwarzenbergové dávali přednost českým učitelům, byla znalost obou zemských jazyků. Čeština nebyla v šlechtických kruzích až tak výjimečná, jak to líčila mladočeská propaganda.¹⁹¹

V rodině schwarzenberského druhorozenectví se česky učil již maršálkův syn Karel II.

Druhý aspekt, který rozhodoval při výběru vychovatele, bylo katolické vyznání, které bylo pro Schwarzenbergy charakteristické.

. Mladí šlechticové nenavštěvovali veřejné školy nižšího ani středního stupně. V rodinách historické šlechty to nikdy nebylo zvykem. Výuka byla až do maturity vedena soukromě, pouze každé pololetí skládal takzvaný privatista zkoušku ze všech předmětů nejprve na obecné škole a potom na gymnáziu. Přípravu na jednotlivé předměty vedl hlavně vychovatel. Jen některé, třeba angličtina, latina či tanec, hudba a kreslení, byly vedeny dalšími učiteli. Z těchto předmětů sice nebyly skládány zkoušky, ale patřily k základním dovednostem mladých šlechticů. Soukromá výuka se řídila podle přesně daného rozvrhu. Dopoledne bylo věnováno hlavně teorii. Odpoledne bylo časem her a zábavy, která se konala za přítomnosti vychovatele. A tak to bylo po generace v této nejvýznamnější šlechtické rodině v Jižních Čechách.

„ Dnes jsem si byl pro maturitní vysvědčení, mám samé dobré známky... “ spolužáci se náramně bavili nad mým křestním listem“¹⁹²

¹⁹¹ Například ve spisu J. Holečka, Česká šlechta.

¹⁹² SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, pozůstalost Karla V, deníky, 1796 VI – 6/1-30, karton 399.

Tak popisuje Karel VI. ve svém deníku den, kdy dostal své maturitní vysvědčení ve svém deníku.¹⁹³ Tyto deníky si psal již od dětství, což bylo přání jeho prastrýce Bedřicha Schwarzenberga, který velkou měrou ovlivnil jeho výchovu.¹⁹⁴

Když se Karel VI. narodil,¹⁹⁵ ¹⁹⁶ jeho otci Karlu V.¹⁹⁷ ¹⁹⁸ zbývaly pouhé tři roky života. ¹⁹⁹ Proto Karla ovlivnil hlavně již zmiňovaný prastrýc Bedřich, který byl zároveň i jeho kmotrem. Jeho otčímem, kterému Karel říkal „Papi“, byl Zdenko Radoslav Kinský²⁰⁰, který se oženil s Karlovou matkou Eleonorou Schwarzenbegovou, rozenou Clam-Gallasovou.²⁰¹ ²⁰² Novomanželé i s oběma chlapci Karlem a Františkem²⁰³ se přestěhovali na zámek Karlova koruna v Chlumci nad Cidlinou, který patřil Zdenku Radslavovi Kinskému.

Prastrýc Bedřich zde Karla a jeho bratra Františka navštěvoval velice často a pokaždé si vyžádal Karlovi výsledky ze školy. Také v pravidelné korespondenci se ho ptá na jeho prospěch a výkony při čtvrtletním přezkoušení.

„Velice tě chválím za velmi dobré výsledky ve studiu, avšak nezapomej a setrvej v pili a uč se synu moudrým býti, nikdy nezapomeň, že vzdělání a moudrost jsou výzbrojí životní každému, kterou ani rod ani jiná nahražovati nemohou. Dále vždy na mysl měj, že nad veškerou vědou lidskou vévodí víra, která jest alfou a betou.“²⁰⁴

Karel si svého strýce velice vážil, na každou jeho návštěvu se těšil a strachoval zároveň, protože Bedřich, ač svého prasynovce velmi

¹⁹³ Studoval akademické gymnázium v Praze, které úspěšně zakončil maturitou roku 1929. Odmaturoval s vyznamenáním.

¹⁹⁴ Psal si je i jeho otec.

¹⁹⁵ Narodil se 5. července 1911 v Čimelicích v letní sídle orlických Schwarzenbergů.

¹⁹⁶ Celým jménem Karel VI. Bedřich Marie Josef Jan Nepomuk Cyril Metoděj Schwarzenberg.

¹⁹⁷ Stihl zplodit ještě druhé syna Františka, který se narodil 24. března 1913.

¹⁹⁸ Karel V. zemřel v prvních dnech 1. světové války na úplavici.

¹⁹⁹ Karel V. zemřel v prvních dnech 1. světové války na úplavici.

²⁰⁰ (1896 – 1975)

²⁰¹ Svatba se konala 7. června 1921.

²⁰² Roku 1924 se jim narodil syn Norbert, o rok později dcera Genila a roku 1928 druhý syn Radslav.

²⁰³ Celým jménem František Bedřich Marie Josef Jan Nepomuk Adolf Eduard Paschalis Gabriel.

²⁰⁴ SOA Třeboň, RA Schwarznebrg, pozůstalost Karla V., korespondence VII – a – 7, kt. 412, dopis z roku 1921.

miloval, snažil se být na něj přísný a nahradit mu tak výchovu jeho otce, Bedřichova synovce.

Každou návštěvu dostával od strýce knížky zejména českých autorů, aby v Karlovi probudil zájem o český jazyk, a tak podnítil lásku k jazyku, který měl Karel v budoucnu mnohem radši než německý.²⁰⁵ V tom ho podporoval i jeho otčím, protože sám měl rád české autory, zejména jejich humor a satiru. Karel se v pozdějších letech o něm zmiňuje jako o milovníku Švejka. Od otčíma také získal první podnět k zájmu o heraldiku a genealogii. Zdenko Radslav Kinský vydal roku 1934 almanach českých šlechtických rodů s názvem „*U nás*“.²⁰⁶

Otčím ho brával na výlety, které většinou končily u místa, ke kterému se poutala nějaká významná událost pro český národ. Ve svém cestovním deníku popisuje řadu cest, například do Kostnice a k Husovu kamenu, či do polského Lešna „po stopách Komenského“. V takovýchto výletech Karel pokračoval i jako dospělý. Zejména místa s náboženskou tematikou ho zajímala.

„Ráno zcela brzo jsem s Papim jel do Brna. Za zcela šeredného počasí a pak jsem si Brno prohlížel. I uviděl jsem kostel svatého Jakuba, a jezuitský, a biskupský, a Panny Marie, barokový s velmi podivnými barokovým sochami před ním a na něm. A vedle je ouřad, rovněž s mnoho sochami. Kdežto svatý Jakub je pochmurný gotický, ale s Betlemem překrásným....

.... I na Špilberg jsem vylezl po neupravených a strmých, co by mezi vilami čili z očístce do nebe vedoucích po neupravených, cestičkách a podíval jsem se mohutnými hradbami a neuvěřitelně pošetilým nápisům o hrůzovládě rakouské. Bejt to hrůzovláda, tak je tu eště.²⁰⁷

Po celá školní léta si Karel zapisoval své zážitky ze školních let do svých deníků, avšak nejvíce se zmiňuje o svém studiu ve

²⁰⁵ „Odepsala mi Sophy, avšak jen na lístku, a co je ještě horší německy, což je skandál...SOA Třeboň, deníky, zápis ze dne 12. 9. 1932.

²⁰⁶ Tento almanach byl pro velký zájem vydán v nové verzi ještě roku 1948.

²⁰⁷ SOA Třeboň, deníky, VI – 6/12, 1.1. 1930 – 4.3. 1930.

Švýcarsku na Lyceu Alpinu v Zuozu, kam ho otčím odvezl 20. května roku 1925.²⁰⁸ Zde se měl zdokonalovat hlavně v jazycích.

Denní režim popisuje v deníku:

„Ráno vstáváme v sedm hodin. Dosud jsem se zde neumyl. Potom se zde snídá rohlík, žemle, kafe. Učíme se s přestávkou v níž se snídá, do oběda. Tu vejde s kuchyně procesí ohyzdných ženských jež nesou jídlo. My jíme s učitelem hudby, nějakým Štrouhem. Byl taky na Slovensku....“

„Po obědě, při němž se namluví mnoho nesmyslů, jde se k apelu..totiž se říká že odpoledne se bude pracovat. Tu se dělá tělocvik nebo tennis. Po večeri je učení, pak spim.“²⁰⁹

Zde také poprvé opsal úlohu, což komentoval takto:

„Kde hříšníků mnoho těžko kárat koho.“²¹⁰

Ve Švýcarsku se mu nelíbilo, dalo by se říct, že to místo nenáviděl. Se spolužáky si nerozuměl, několikrát si stěžoval, že se mu smáli, protože je Čech. Vítili ho oslovením „opize“ tj. opice Čech.²¹¹

Velmi se mu stýskalo po Orlíku, jehož obrázek si pověsil nad postel spolu s portrétem Mussoliniho.

Zdejší učitele přirovnával ke komorníku na Orlíku:

„...když je hledáš jsou kozel nikde, a když si přeješ, aby byly u všech všudy, skorem jim vrazíš nosem do břicha, jak se přihrnou...“²¹²

V červenci se zde objevila spála a studenti museli odjet domu ...k veliké Karlově radosti.²¹³

²⁰⁸ Bohužel z nich nelze vyčíst, jak dlouho zde byl, o pobytu se zmiňuje mezi květnem a červencem roku 1925.

²⁰⁹ SOA, Třeboň, RA Schwarzenberg, deníky, kt. 399.

²¹⁰ Tamtéž

²¹¹ SOA, Třeboň, deníky.

²¹² SOA Třeboň, deníky.

²¹³ Odjezd ze školy 13. 7.

Mládí a studium aristokrata

Po úspěšném ukončení gymnázia se mladý Karel zapsal na přednášky o lesnictví na pražské technice. Doma z něho chtěli mít právníka, ale zřejmě si svou prosadil.

„ Dnes večer byl určován můj osud. Mně je všechno jedno, blbější než práva to nebude. “²¹⁴

Měl radost, že se na techniku dostal, jelikož hned v prvních měsících studia zjistil, že je o studium na zvolené škole velký zájem.

“ Je tu spousta Rusáků a velká tlačnice. Což jsem poznal hned na první přednášce o rostliništi “²¹⁵

Obvyklou lesnickou praxi si Karel splnil na jaře roku 1930 u vzdáleného příbuzného hraběte Königsegga v Aulendorfu ve Wüttembersku. Při této příležitosti procestoval okolí Rýna.

Když studoval v Praze, bydlel v paláci Clam-Gallasů, který patřil matčině rodině. Rád chodil po výstavách a často takové výpravy končil prohlídkou nedalekého kostela či chrámu. Byl, tak jako zbytek jeho rodiny, věřící, a spoustu svého volného času tomu podřizoval. V mládí ministrantoval při mši svaté, což byl častý záznam v jeho denících. Zbytek svého volného času věnoval četbě. Měl rád hlavně Homéra, Ben Hura a v pozdějších letech hlavně Chestertona. Miloval knihy o umění, které často dostával jako dárky od svých přátel a známých. Sám rád chodil na výstavy obrazů a do pinakoték, k jeho oblíbencům patřil Rubens a Boticelli.

Karel byl vášnivým sběratelem podpisů nejen šlechticů, ale i umělců a známých osobností. Kdykoliv jeho matka s otčímem pořádali ples, či jinou slavnost, kde se scházeli většinou významní lidé, Karel se již jako malý chlapec mezi nimi pletl a snažil se dostat od každého

²¹⁴ SOA Třeboň, deníky, VI – 6/14 .

²¹⁵ Tamtéž.

podpis. Když byl starší, tak si kolikrát stýskal, že k nim již nechodí nikdo nový, koho by požádal o podpis. Ty „staré známé“ už všechny měl. Později takové události komentoval stesky „žádný objev do sbírky, ani žádná hezká děvčata pro potěchu oka“.²¹⁶

V pozdějším věku vyměnil tuto zálibu za malování erbů, což souviselo s jeho láskou k heraldice. V jeho pozůstalosti jsou uloženy dvě knihy plné vlastnoručně namalovaných erbů. Jeho velkou zálibou byly návštěvy pražských biografů. Mezi oblíbené filmy patřily hlavně historické velkofilmy a komedie, ze kterých si oblíbil Buriana a Chaplina, později rád sledoval filmy Voskovce a Wericha.

Ze sportu chodil několikrát týdně na hodiny šermu ke známému učiteli šermu Grossmanovi.²¹⁷ Když se dostal z Prahy na Orlík, jeho zájem se stočil ke koním a k lesu.²¹⁸ Kdykoliv byla možnost, proháněl se po lese s otčímem a svým mladším bratrem Františkem. Podle zápisů v loveckých denících Schwarzenbergů zřejmě nebyl dobrý střelec, což ho velmi trápilo, a bral nepodařené střely za osobní tragédii.

V dětství a mládí měl několik přátel. Vesměs urozeného původu. Karel ani neměl možnost stýkat se s dětmi z okolí. Proto jedinými neurozenými lidmi, se kterými přišel do styku, byli zaměstnanci a úředníci na statcích jeho otčima, či na Orlíku.

²¹⁶ SOA Třebon, deníky IV – 6/12.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Obzvláště měl rád koně jménem Nevěsta.

Vojenská služba v Pardubicích

Po celé mládí Karel Schwarzenberg jezdil každý rok na Velkou pardubickou. V Pardubicích také absolvoval důstojnické učiliště a vojenskou prezentační službu u dragounského pluku číslo 8 „Václava Svatého“. ²¹⁹

Na vojnu jel i se svým bratrem Františkem. Avšak nebyli tam jediní „s modrou krví“. Karel se zmiňuje o Černínovi a Taxisovi.

Zprvu měl problémy se svojí tělesnou konstrukcí. Už při vstupní lékařské prohlídce mu doktor řekl, že je slabý, a doporučil mu pít hodně mléka. Avšak již po několika měsících se Karel začal na vojně spravovat:

„Vážení! Tloustnu. Byl jsem vyslán do stravovací komise a vymohl, že večer nebudou makarony.“ ²²⁰

(Po dobu vojenské prezentační služby zřejmě měl volnější režim, popisoval večírky a večere v Grandu, kterých se účastnili nejen ostatní vojáci, ale i děvčata z okolí. ²²¹

„Celý den jsme strávili na střelnici. Rozkošná indiánština, skvělé počasí, krásný rozhled na Bezděz a Trosky. Jídla dost k tomu se pilo sherry, co rozdával Taxis a vůbec zábavy. Na to jsem desátníkem. Večír jsme omylem nešli k rozkazu a za trest jsme tam pak šli v polní výzbroji, ale vesele a se zpěvem, poněvadž den byl zábavný.“ ²²²

²¹⁹ 28. října 1931 měl přísahu.

²²⁰ SOA Třeboň, deníky, XVII – VI – 6/17. Zápis ze dne 26. 11. 1931.

²²¹ 29. června 1931.

²²² SOA Třebon, deníky XII. Zápis ze dne 23.4. 1932.

Svůj čas strávený na vojně komentoval slovy:

„...Tož sem rok na vojně, a to mě těší. Voják se ze mě nestal, republikán také ne, ale ani pacifista. Leccos jsem se naučil, hojně pak hrubosti.“²²³

Z vojny se vrátil 13. ledna 1933. Na Karlovu a Františkovu počest uspořádala jejich matka Eleonora ples, kde se sešli všichni jejich přátelé, oba hochy přivítali doma. Karel na vojně onemocněl bronchitidou, která se čas od času ozvala, a připomínala mu dva roky strávené v Pardubicích.

Karel se vrátil z vojny s hodností poručíka v záloze, jeho bratr s hodností podporučíka.

²²³ SOA Třeboň, deníky XVIII – VI – 6/18.

Rodinný vliv na mladého aristokrata

Když roku 1918 vznikla první republika, bylo Karlu VI. sedm let. Zřejmě si uvědomoval, co se děje, avšak vlastní názory na Československou republiku a její zákony, které se týkaly šlechty, si utvářel teprve postupem času.

Jeho pohled byl ovlivněn blízkými a příbuznými, kteří na vlastní kůži, nebo spíše na vlastním majetku, tyto změny pocítili.

Jeho budoucí majetek, který převezme v plnoletosti, zatím spravuje strýc Bedřich Schwarzenberg a jeho matka Eleonora, rozená Clam – Gallasová.

Jak bylo již výše napsáno, strýc Bedřich sehrál v životě Karla VI. velkou roli. Tento muž mnoha kvalit se narodil 30. října 1862 na zámku Orlík jako druhý syn knížete Karla ze Schwarzenbergu. Po absolvování gymnázia se vzdělával na právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity a dosáhl titulu doktora. Ve svých dvaceti letech vstupoval do veřejného a spolkového života jako předseda hospodářských spolků v Milevsku a Milovicích, dva roky poté byl zvolen do zemědělské Rady pro Čechy. Následně byl zvolen okresním starostou v Milovicích, Milevsku, a členem okresního výboru v Písku. Poté se jeho vzestup již nezastavil – náměstek okresního starosty v Březnici, předseda ústřední hospodářské společnosti pro království České, člen sněmu království Českého, člen říšské rady za konzervativní velkostatek. Tady pronesl řeč o vnitřní úřední české řeči, ve které se statečně zastával práv českého národa.²²⁴

Bedřich byl nositelem několika řádů a vyznamenání. Byl c. a k. komořím a skutečným tajným radou. Politicky stál na straně konzervativní české historické šlechty a neúnavně hájil ideu českého státního práva. Založil také řadu výzkumných stanic a ústavů a podporoval národní odborné školství.

²²⁴ Havel, Vladimír. Dr. Bedřich Schwarzenberg. Blatná, 1936, s. 12 – 24.

Dne 2. 7. 1890 se v Praze oženil s Marií Kristinou, hraběnkou Schönbornovu, ale jejich manželství zůstalo bezdětné. Možná právě proto se s otcovskou láskou staral o Karla VI. a jeho bratra Františka, a vynahrazoval si tak úlohu otce.

O jeho veřejné aktivitě a hlavně politické snaze se zmiňuje ve svých politických vzpomínkách jeho nejlepší přítel Ferdinand Hildprandt:

„....obětoval všechn svůj čas, své síly a tolik hmotných prostředků osvětovému hospodářskému rozvoji našeho národa. Kolik dlouholeté, neúporné a zajisté blahodárné práce věnoval hospodářským zájmům země a samosprávě, nelze na stech stran vypsati.“²²⁵

A nejen pro politickou činnost měl úctu svého přítele.

Ferdinand popisuje Bedřicha Schwarzenberga jako spravedlivého člověka, který ... *„zbraněmi ducha, nikoli klackem, ale argumentem, nikoli intrikami, ale rovným čelem, který vítězil svým taktem, svou noblesou, svým charakterem, svou šlechtetností ducha, pevností vůle a nezlomnou energií. V tom bylo uloženo jeho šlechtictví.“²²⁶*

Jako jeden z mála šlechticů první republiku přivítal. Nelze na tomto místě nezopakovat citaci jeho proslovu, který měl k orlickým úředníkům po 28. říjnu:

„Važme si dobyté svobody, milujme svou krásnou vlast a řiďme se hloubkou slov i tónů naší národní hymny Kde domov můj, neboť jen tam, kde panuje svornost, demokracie, láska, dospěj se společnou prací ke zdaru země. zde jsem se narodil mezi těmito lidmi žiji a mezi

²²⁵ Hildprandt, Ferdinand. Politické vzpomínky. Blatná, 1933, s. 9.
²²⁶ Tamtéž, s. 19.

*nimi zemru a budu odpočívát. Zůstaňte věrni své vlasti, našemu rodu a příštímu majoritnímu pánovi princí Karlovi.*²²⁷

Ač první republiku uvítal, její první zákony ho zklamaly. Vždyť majetek orlických Schwarzenbergů pouze spravoval a tím spíš ho chtěl předat Karlovi celý, případně ještě lépe obohacený. Avšak pozemková reforma mu tento záměr znemožnila.

Z původních 25 000 hektarů půdy zbylo 12555 hektarů. Z toho 10000 na Orlíku, Čimelicích a Zvíkově a 1 641 ha v Sedlci u Kutné Hory a v Hraběšíně. Pozemkové reformě padly za oběť statek Nová Lhota u Čáslavi a panství Osov u Hořovic, třicet dva dvorů ze čtyřiceti, a čtyři revíry ze šestnácti.²²⁸

Takto okleštěný majetek převzal 17. 4. 1933 Karel VI. od svého strýce. Bedřich se snažil z této chvíle udělat slavnostní událost a předal mu „žezlo vlády“ na Orlíku, kde roku 1920 hostil prezidenta Masaryka.²²⁹

„ Měli jsme tu oslavu mého převzetí správy panství. A sice bylo pěkné počasí a celý Orlík i Sedlo bylo ozdobeno prapory. A po zpívání mši svaté v kapli, při níž Brůka se sborem krásně zpíval, jsem sešel velmi naporáděn do síně, i s matinkou a Františkem a pro matinku a mne jsem dal připravit křesla a bylo tam celé úřednictvo a matinka si sedla. Ortl pak promluvil velmi pěkně a obsažně a já napřímiv se také jsem promluvil, arci tak rozčilen, že jsem se pak musel Františka ptát, jestli to bylo souvislé. Ale Bylo. Pak mě představili úředníky mě neznámé. Pak přišel Očenášek a obecní zastupitelstvo. Také pěkně promluvil a já se snažil přátelsky odpovědět. Pak přišli hasiči a učinil i mě protektorem, pak četníci...“

„...a bývalý pan řídící s Kučerou. Pak vyšel ven, jsem byl fotografován s úřednictvem. Ale díval se na to dav výletníků. Pak

²²⁷ Doležal, Jiří. Česká šlechta v čase první republiky. In: Svobodní zítřek 39, 8. 10. 1990, s. 7.

²²⁸ Buben, Milan. Česká zemská šlechta: Schwarzenbergové sekundogenitura II. In: Střední Evropa 56, 12/96, s. 101 – 117.

²²⁹ Tamtéž.

přišel pan řídící s Brůkou. Pak byl v sále oběd s úředníky hlavními, odpoledne ale jsem se prošel s Františkem..“

„...Byli tu redaktoři, dokonce hlavní Kahánek, ale jen jeden od Národní politiky dostal zprávu od Orlta. Večer se šlo na Prádlo, neboť zajisté byla oslava, lid pak stoje se díval. A vešel do hostince sem byl od Orlta uvítán, a uveden do sálu za zvuků fanfár vojenské hudby z Písku. Ale prošel sálem, kterýž byl ozdoben modrobílými závěsy a znakem s vavřínem, usedl jsem. Ale pak se hrály národní hymny. A Očenášek jako starosta mě provolal sláva. Pak se pilo a hovořilo a hrála huba.. Konečně však jsem řekl a vyklidily se stoly a tančilo se, já Také. Což kdy se jevilo dostatečně veselými i odešel jsem.

A tak jsem tedy byl nastolen (tento výraz prosím není můj) a Bůh dej své požehnání tomu, což učiníme.“²³⁰

Karel VI. po celou dobu první republiky až do věku plnoletosti celou situaci sledoval a rád ji komentoval ve svých denících. Některé výroky jsou úsměvné, zvláště ty, ze kterých je znát ještě dětská mluva.

Například zápis z 27. 7. 1922:

„ Pozemkový úřad chce vzít Frýdlant, což je pitomý ...jako celá reforma“^{231 232}

Nejen Bedřich a jeho otčím ovlivnili Karlovo myšlení a smysl pro čest.

Karel velice miloval a ctil svého dědečka, otce jeho matky, Františka Clam–Gallase.

František Clam–Gallas²³³ byl nadporučíkem v domobraneckém dragounském regimentu, dále byl členem panské sněmovny a císařsko

²³⁰ SOA Třeboň, deníky, XIX, VI – 6/19, zápis ze dne 17. 4. 1933.

²³¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, deníky, VI – 6/1.

²³² Frýdlant v té době patří Clam-Gallasů, tedy rodině Karlovy matky Eleonory. Frýdlant byl zkonfiskován až roku 1945 na základě Benešových dekretů.

²³³ (1854 – 1930)

královským komořím. Patřily mu všechny rozsáhlé clam-gallasovské statky, především Frýdlant, Liberec, Grabštejn a Lemberk.

Byl znám jako člověk čestný, jeho krajané si ho vážili především jako podporovatele kulturního a sportovního dění. Byl členem mnoha spolků a měl velké porozumění pro rozvíjející se turistiku v Jizerských horách, kde umožňoval budování turistických cest a ubytoven ve svých lesích. K jeho největší zálibě patřili koně.

František Clam-Gallas měl se svou manželkou Mariíí, hraběnkou Hoyos-Sprinzenstein, sedm dcer (Christina, Eleonora, Eduardina, Gabriela, Marie, Klotidla a Sophie). Když roku 1930 zemřel, vymřel rod Clam-Gallasů po meči.²³⁴

Hrabě František Clam-Gallas se snažil se státem dohodnout na některých kompromisech ohledně jednotlivých záborů. Do poslední chvíle bojoval o udržení vlastní správy na velkostatkách Grabštejn a Lemberk, což svědčí o jejich vysoké hospodářské prosperitě. Konkrétně za udržení celého velkostatku Lemberk nabízel státu rozsáhlé lesy v Jizerských horách. Stát na tyto žádosti nepřistoupil a pozemková reforma byla provedena v okresech Liberec 6365,76 ha, Frýdlant 17 944,09 ha, Grabštejn 5252,16 ha, Lemberk 2038,43 ha. Celkem zestátněno 20 031,3 ha, zbylo 11 569,14 ha.²³⁵

Ještě deset let po provedené pozemkové reformě vedl František rozsáhlou korespondenci se Státní pozemkovou správou. Žádal o udělení výjimky ze zákona a jako důvody uváděl zachování krajnotvorných celků, historických parků a zahrad, a hospodářskou prosperitu základen pro kulturní památky jako je Lemberk a Grabštejn. Situace však zůstala stejná. Hrabě František zůstal majitelem nezestátněné části velkostatku Lemberk včetně samotného zámku a lesní správy (Bredovského letohrádku), o který i nadále pečoval.

Když na počátku třicátých let zemřel,²³⁶ pro Karla to byla těžká rána. Vždy se o něm vyjadřoval jako o čestném člověku, který má

²³⁴ Černá, Renata. Gallasové a Clam-Gallasové na Lembergu. (cit. 2009-05-14).

<http://www.zamek-leberk.cz/zajimavosti/2gallasove-a-clam-gallasove-na-leberku/>

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Na konci roku 1929 ho ranila mrtvice, poté nastalo velké zlepšení, avšak 20. ledna náhle zemřel.

mnoho ctností a slabosti jen ty, „*keré ku ctnostem přináležely*“. Popisuje ho jako muže statečného, milujícího otce a věrného poddaného, který byl k chudým vždy štědrý. Vážil si svých přátel a ti se na něho mohli kdykoli se vším obrátit. „*Byl ve skutcích každému nápomocný. Muž velmi moudrý, v příhodách trpělivý, ve štěstí skromný, ve společnosti vtipný, na osobu svou plachý.*“

Karel dědečkův skon oplakal a dlouho na něj vzpomínal. Kdykoliv s někým mluvil o pozemkové reformě, vždy si vzpomněl, jak urputného nepřítele měla reforma v osobě hraběte Františka Clam-Gallase.

„*Kdož ho znali vědí to všechno, že pravdu mluvím, i Bůh to ví, já zajisté tu sedím a jsem malátný a hryžu si pysky, že už ho neuvidím a neuslyším.*“

„*...on totiž příkladem byl toho, což v panství rakouském bylo dobrého. Zjev jeho byl důstojný velmi. Byl postavy vysoké, ale nohou štíhlých, s rukama plnými omrzlin. Hlavu měl dlouhou a oči modré, bílé vlasy do výše česané a špičaté vousy...*“

„*...O zboží své velmi pečoval a kterak pozemkovou reformu těžce nesl, víme, ale nesmýšlel jako lidé hloupi, ač v německém kraji přebýváje, poněvadž česky rozuměl...*“

„*...my jak tady ostáváme a takového příkladu zbaveni jsouce truchlíme...*“

„*...a jen ta věc mě potěšuje, jsem mu podobou velmi podoben a tedy s pomocí Boží i snad jinačí budu...*“²³⁷

²³⁷ SOA Třeboň, deníky XII, VI-6/XII, zápis ze dne 20. ledna 1930.

Sňatek po šlechticku za první republiky

Dalším iniciačním zlomem v životě každého člověka, nejen šlechtice, je sňatek. Avšak námluvy a sňatek aristokratů mají svá pevná pravidla. Samozřejmostí a přirozeností pro šlechtice i pro jejich okolí bylo uzavírání sňatku s osobou stejně urozenou. Tak tomu bylo i za první republiky, kdy mladí aristokraté nehleděli ani tak na národnost, jako spíše na urozenost. Tomuto faktu odpovídá i počet těch, kteří tak učinili. Čeští šlechticové hledali odpovídající partnerky většinou v rámci bývalé habsburské říše. Tento prostor s adeptkami na vdávání byl velmi omezen. Proto se stávalo, že docházelo k častým příbuzenským sňatkům, a to někdy velice blízkým. Dokládá to pohled na genealogii české historické šlechty. Pavučina příbuzenských vztahů nadále posilovala uzavřenost šlechty před neurozenou společností.²³⁸

Tato izolovanost výrazně usnadňovala šlechtickým mladíkům výběr vhodné nevěsty. Vše se odehrávalo na šlechtických zábavách, které se konaly téměř bez účasti neurozených. Různé plesy, bály a divadelní představení v městských palácích, či hony na venkovských sídlech šlechty, byly ideálním místem pro poznání budoucí manželky.

Při výběru nevěsty měli hlavní slovo rodiče, kteří buď vyvolenou svého syna schválili, nebo ji naopak odmítli. Zejména matka šlechtice zde měla poslední slovo.

Úspěch námluv, jež následovaly po vyhlédnutí partnerky, záležel na vzájemném souhlasu budoucích manželů i jejich rodičů. Ne vždy to skončilo úspěšně a mladému šlechtici pak nezbývalo, než se ohlédnout jinde.

Avšak nic z toho nemusel respektovat Karel VI. Když se rozhlížel po své budoucí manželce, byl již majoritním pánem sekundogenitury Schwareznbergů, a byl již také přestěhován do svého sídla Orlíku. Nikoho nemusel žádat o souhlas se svým výběrem. Tou pravou se nakonec stala Antónie, princezna z Fürstenbergu,²³⁹ dcera

²³⁸ Bezcený, Zdeněk. Příliš uzavřená společnost. s. 95.

²³⁹ (1905 – 1988)

Karla Emila Fürstenberga a May Festetichové. Otec nevěsty byl rakouským diplomatem.²⁴⁰

Zřejmě to byl sňatek „z rozumu“, protože Karel se ve svých denících zmiňuje o Antónii až v době, kdy spolu vybírají prstýnky, a každý další zápis je jen o formálních událostech, nikoliv o citech:

„ ...*Jeli jsme k Fürstenbergům a deklarovali moje zasnoubení s Antoinettou. A sepsali mnoho telegramů v tom smyslu...*“²⁴¹

Je s podivem, že se nezmiňuje ani o tom, kde Antónii poznal, kdo mu ji představil, a podobně. Přitom o jiných významných událostech ve svém životě se v denících sáhodlouze rozepisuje.

Podle dobové tisku se snoubenci seznámili na honech, které pořádal Karlův nevlastní otčím v Chlumci na Cidlinou, kam jezdili i Fürstenbergové z Rakous. Jezdila tam i princezna Antoineta a zde potkala 23letého Karla.

Nevěsta to byla velmi bohatá. Od svého otce dostala věnem 20 milionů Kč, které jí byly zvláštní svatební smlouvou zajištěny v případě manželského nedorozumění, protože i mezi aristokracií nebyl rozvod ničím výjimečným.²⁴²

Svatba se konala 30. 6. 1934 v Chrámu svatého Mikuláše na Malé Straně v Praze. Oddávajícím byl pražský arcibiskup Karel Kašpar.

Nevěsta měla na sobě hladké, stříhem jednoduché šaty z bílého atlasu. Jedinou ozdobou byl dlouhý řetěz z velkých briliantů, na němž byl zavěšen velký briliantový kříž. Briliantová čelenka držela na čele závoj z krajky, který byl dlouhý až na zem. V ruce držela kytici bílých lilií. Dlouhou vlečku nesli tři chlapci, oblečení do fürstenberské granátnické uniformy. Karel se ženil v uniformě československého jezdeckého pluku svatého Václava z Brandýsa nad Labem.

²⁴⁰ SOA Třeboň, Inventář Schwarzenberské sekundogenitury, I., II/T 57

²⁴¹ SOA Třeboň, deníky, VI – 6/20, zápis ze dne 3.3. 1934.

²⁴² Tamtéž, pozůstalost Karla VI., karta 393, články v tisku, které psaly o svatbě.

O svatbě psaly snad všechny noviny, některé z obdivem nad váženými a urozenými svatebčany, jiné zase se zklamáním nad prostým, jednoduchým obřadem.

„Svatba Karla Schwarzenberga s princeznou Antoinettou byla pro Pražáky velkou podívanou...dovolte mi malou poznámku: chcete-li vidět prostou, jednoduchou svatbu, bez přepychu do očí bijícího, nehodte se dívat na svatbu dcery neby syna bohatého měšťana, ale na svatbu z kruhů naší bývalé či cizí dosavadní šlechty. Včerejší svatba byla vskutku prostá, jednoduchá, nebylo tu pompésních dekorací, ani přepychových toalet, šustících tisícovkami, opravdu, tak málo nádhery hned tak člověk nepotká v hořejších vrstvách naší demokratické společnosti.....“²⁴³

..

Po svatbě Karel píše o své ženě jako o Tony či Toničce. Antonie svého Karla v dopisech oslovuje „Dearest Karli“. Jejich vzájemné dopisy jsou psány v angličtině či v němčině, protože Antonie měla německé vzdělání. Česky neuměla, ačkoliv se snažila tento jazyk po svatbě naučit.

Pamětníci mluví o Antonii jako o energické, rázné ženě, která ke Schwarzenbergům patří. Právě Antonie vedla hospodářství a svého manžela nechala dělat to, co miloval nejvíc – vědu a historii.

Manželství bylo šťastné a dalo život čtyřem krásným dětem -Marii, Karlovi, Bedřichovi a Anně.

²⁴³ Tamtéž, citace je z ženského časopisu Žena a svět ze dne 1.7. 1934.

Karel VI. – historik a spisovatel

Karel, ač majoritní pán a ženatý muž, začal studovat historii a heraldiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.²⁴⁴

Zde byli jeho profesory takové vynikající osobnosti, jako byl Josef Pekař, Josef Šusta, Rudolf Urbánek, Zdeněk Kalista, či Jaroslav Bidlo.

Karel vynikal skvělou pamětí i jazykovými schopnostmi – slovem i písmem ovládal češtinu, němčinu, latinu, řečtinu, angličtinu, francouzštinu, italštinu, ruštinu a částečně i španělštinu.

Karlův zájem byl zaměřen na středověké dějiny, dějiny umění a hlavně, díky prof. Okuněvovi, na dějiny a kulturu pravoslavných zemí. Karel Schwarzenberg – i přes nesporný zájem – svá studia do začátku druhé světové války nedokončil.²⁴⁵

Avšak do české kultury se zapsal hlavně jako výborný znalec českého historického práva a jako historik, heraldik a genealog.

Již při studiích na vysoké škole lesnické překládal rukopisnou pozůstalost svého prastrýce Bedřicha Schwarzenberga²⁴⁶, kterou vydal roku 1934, a poté přepracovanou ještě o tři roky později pod názvem Lancknechtovy zápisky.

Publikovat v novinách začal po příchodu z vojenské prezentační služby. Svými názory se přibližoval k okruhu kolem revue Řád²⁴⁷. O seznámení s lidmi okolo něj si zapsal do deníku:

„ ...potom mne Hinea zavedl do společnosti kluků, kteří vydávají Řád. Tady neobyčejně hlomozíce táhli jsme z kavárny u Denise do Lobkovické vinárny, odtud do buffetu Koruny, pak jsem ještě s Berounským seděl do 1/2 2 ráno na lavičce na Karláku a debatoval o

²⁴⁴ Zde studoval v letech 1933 – 1938.

²⁴⁵ Nacisty mu bylo nabídnuto, že může dokončit univerzitu v Německu, pokud přestoupí na říšské občanství, což Karel odmítl.

²⁴⁶ (1799 – 1870)

²⁴⁷ Časopis Řád s podtitulem Revue pro kulturu a život vznikl na konci roku 1932. Byl založen katolickými intelektuály Rudolfem Voříškem, Stanislavem Berounským, Janem Hertlem, Františkem Lazeckým, Václavem Renčem, Josefem Kostohryzem, Janem Franzem a Timotheem Vodičkou. Tento časopis vycházel deset let a stál v čele české katolické pravice.

použití slova demokracie, což já mám za slovo mravně význačné, on ale za blbost. ²⁴⁸

V tomto časopisu vyšel Karlovi první článek. Podepsal ho pseudonymem Malidajev²⁴⁹ a stejného jména použil i u svého druhého článku. Poté však začal používat pseudonym Jindřich Středa, který pro něj údajně vymyslel František Lazecký podle biskupa Jana ze Středy.²⁵⁰

Do Řádu přispíval poté pravidelně až do jeho zastavení. Jeho články zde byly většinou obsáhlé a týkaly se politických, historických, církevních i kulturních témat.

Další příspěvky posílal i do Národní obnovy, kde také vycházely podepsány Jindřichem Středou, ale také pod pseudonymem Bojna. Dále psal články do periodik jako byla Vlajka, Národní výzva, Národní republika, Nové Československo a Národní stát a mnoho dalších.

Některé časopisy, kde publikoval, měly fašistickou nálepku, jako třeba Vlajka. Konec konců Karel VI. tíhnul k fašismu už od svého mládí, což dokazují i jeho deníky.

„Pakliže fašismus je oprávněný, nelze jej, totiž celý, pro čtyři mrtvé odsuzovat. Neboť není myšlenky, jež by nežádala oběť. Nelze tedy její správnost měřit oběťmi.

Ale dnešní lidé, jak praví Nietzsche bojí se trestat, poněvadž se bojí smrti. Já se též bojí, ale vím přece, že by nebyla důležitá. ²⁵¹

Karel se velice obával komunismu. Prozřetelně předvídal, že kapitalismus a demokracie nevyhnutelně vygenerují nežádoucí účinek. Ten spatřoval ve vytvoření početné třídy nemajetných, pro něž

²⁴⁸ SOA Třeboň, deníky, XXI, VI – 6/21, zápis ze dne 19. 4. 1935.

²⁴⁹ Tamtéž, XIX, VI – 6/19, zápis ze dne 22. 3. 1934.

²⁵⁰ V souvislosti s tímto pseudonymem mu napsal Jakub Deml lístek: „Odkáživa, Jasnosti, nejraději mám sobotu (ze všech dní v týdnu). Ale Středa taky je dobrá.“ SOA Třeboň, korespondence, VIII-b-24. Kt. 393.

²⁵¹ SOA Třeboň, deníky, XV – VI – 6/15.

jedinou šancí je komunismus, a pro jehož nastolení budou schopni a ochotni udělat cokoli. Za jediné hnutí, které tomu může zabránit, považoval tzv. národovce, jak se v té době říkalo českým fašistům. Avšak k extrémním projevům fašismu byl velmi kritický. Obával se zejména fanatismu, antisemitismu a myšlenkové nejasnosti.

Tento strach nakonec převládl a roku 1938 ho přinutil vystoupit z fašistické organizace, která nesla název Hnutí za Nové Československo.

Hnutí za Nové Československo se ze začátku hlásilo ke křesťanství, stavělo se proti stranické demokracii, a snažilo se o vybudování stavovského zřízení. Dále bojovalo proti marxismu. S tím vším se Karel ztotožňoval, avšak když začaly převládat ostatní části programu, spojené s fanatickým antisemitismem, s tím již souhlasit nemohl.²⁵²

Karel se neomezoval pouze na novinové či časopisecké články. Vydal studie pod názvem „Dějinný podklad národovectví“ či „Pravicové postavy“, kterým se dostalo i dvou pokračování pod stejným názvem. Zde rozvíjí své myšlenky o národu, který pokládá za jedno z mnoha přirozených společenství. Jako vzor správného státu uvádí české království v době před Bílou horou.

Největšímu zájmu se u Karla těšila heraldika. Články o ní začal publikovat roku 1935 v Erbovních knížkách pod taktovkou Břetislava Štorma a Bohumíra Lifky. Dále publikoval v časopisu Rodopisné společnosti československé v Praze, v Heraldickém dopisu, Rodokmenu a dalších. Nejvýznamnější jeho heraldickou prací je „Heraldika, čili přehled její teorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě“.

Kromě výše uvedeného napsal studii o politickém myšlení svého učitele Josefa Pekaře do sborníku „O Josefu Pekařovi“,²⁵³ dále napsal předmluvu ke „Knize kreseb“ Břetislava Štorma. Další svůj zájem soustředil i na několik článků o myslivosti. V roce 1939 vydal knihu „Obrazy českého státu“, kde poukazoval na slávu a tradici

²⁵² Hrabák, Václav. Karel Schwarzenberg. In Distance: revue pro kritické myšlení 2, 1999. s. 101 – 112.

²⁵³ Kterou uspořádal Rudolf Holinka.

českého národa. Dvě práce, které se nepodařilo vydat, byly „Ikonografie českých králů“ a Písně českého státu“.²⁵⁴

²⁵⁴ Buben, Milan. Česká zemská šlechta: Schwarzenbergové sekundogenitura. In Střední Evropa 56, 12/1996, s. 112.

Karel VI. versus Československo

Karel nesouhlasil s ideou československého národa. Pokládal ji za umělý paskvil, který neposkytl Slovensku autonomii, takže dle jeho názoru se jednalo o nepřípustnou centralizaci. Za jeden za základů správného politického zřízení považoval samosprávu, a to nejen na Slovensku, ale ve všech ostatních zemích Koruny české. Argumenty politiků komentoval takto:

„Prý by tím bylo Slovensko hospodářsky poškozeno, jelikož na ně doplácíme. Tedy nejdříve nutno odečíst náklad na počešťování, a pak bychom se otázali, které šílenství, který ďábel nás posedl, abychom prokazovali někomu dobrodiní takové, že na ně odpovídá láteřením a kopáním? Že prý Slováci nechápou naši práci? Ba ne, to my ji nechápeme. Prý by se autonomií podporovaly separistické snahy. Tak? A když nás Rakousko centralizovalo, to u nás veškerý separatismus zmizel? Když za války nás přivtělilo k rakouským zemím, tak z nás byli ohromní Rakušáci?“²⁵⁵

Karel byl toho názoru, že by měly dostat svobodu všechny země, kterým byla slibována různými ústavami. Očekával od toho, že jednak nebude Slovákům protivné nazývat se československými občany, jednak *„mysli českých studentů by nebyly zatěžovány roztodivnou tatranskou beletrií“*.

Karel veřejně komentoval situaci na politické scéně první republiky. Lze proto u něj najít mnoho narážek na stav české politiky. Velmi kritizoval parlamentní demokracii a stranictví, zvláště moc, které se těmto stranám dostávalo. Mimo obecné kritiky se Karel nevyhýbal ani té konkrétní. S čím naprosto nesouhlasil, a vzhledem k svému původu souhlasit ani nemohl, byla politika státu vůči šlechtě. Naprosto nemohl pochopit přesvědčení státních orgánů, že je do nich

²⁵⁵ Schwarzenberg, Karel. Slovenská autonomie. In Řád I/1935, s. 575.

vtělena celá národní svrchovanost, což jim dává jakési právo považovat menšiny za zcela bezprávné. To se projevilo právě ve vztahu státu vůči šlechtě. Ta čítala kolem dvou set členů, takže si nemohla zvolit své poslance. Nebylo nikoho, kdo by se postavil proti skutečnosti, kdy šlechtě byly zabráný nejen majetky, ale i její tituly.

Na pozemkové reformě mu vadilo nejen to, že byla nespravedlivá, jelikož se týkala jen zvláštní skupiny občanů, ale i to, že pro stát byla prakticky nevýhodná. V úpadků šlechty viděl i úpadek celé země. Šlechta totiž spravovala zemi s plným vědomím svých sociálních a kulturních povinností. Těžko chtít tyto hodnoty po nových majitelích zkonfiskované půdy.

Největší kritiky od něj se dostávalo Masarykovi a později Benešovi:

„Masaryk ráčil pustiti svá filozofická ústa na vycházku, a vysvětliti, že cítí plně s Maďary v jejich těžkostech (sic), a že by jim (on, ne národ) odstoupil kus Slovenska. A když se ozval řev upřímného děsu, vysvětlil Udržal (ne Masaryk) že to ne, naopak, že prezident o tom nemůže ani přemýšlet (nevhodný obrat!)“²⁵⁶

„...Zajisté mě bylo dáno vítězoslaviti, poněvadž Beneš zvolen nebude! Heč! Neboť není to jistě možná, aby člověk většinou národa nenáviděný byl prosazen“²⁵⁷

Pod tíhou událostí prvních let Československa začal Karel porovnávat moderní stát se středověkým státním zřízením jako systémem, kterému se dosud nejlépe v lidských dějinách podařilo umožnit lidem žít svobodně. Sice uznával, že ve středověku chyběl kult svobody: jako samostatný a specifický fenomén moderní doby. Ale právě tím, že svobodu vnímal jako součást širokého řádu,

²⁵⁶ SOA Třeboň, deníky 14, VI-6/14, zápis ze dne 3. 10. 1930.

²⁵⁷ SOA Třeboň, deníky, XII – VI – 6/12

považoval za nemožné, že by se zvrhla ve svůj opak – tedy v nesvobodu.

Na středověku nejvíce obdivoval schopnost zachování co největší samosprávy ve všech složkách společnosti. Král měl starost pouze o to, co nemohly nižší společenské vrstvy řešit samy, tedy obranu země a soudnictví. Král také neměl bez stavů vojenskou moc. Proto byl na stavech závislý a nemohl si dovolit někoho utlačovat. Za klad tohoto zřízení považoval i vztah mezi pánem a poddaným. Ve středověku byla moc šlechty poměřována podle počtu poddaných. Proto měla důvod starat se o poddané i v případě, že z nich neměla ekonomický prospěch. I středověká válka měla pro Schwarzenberga své kouzlo především pro svou omezenost. Středověké bitvy byly řízeny přísnými pravidly, které mimo jiné šetřily civilisty a kostely. Ctily také svátky při nichž se dodržoval mír.²⁵⁸

Ač se zdá, že Karel Schwarzenberg byl proti demokracii, není to úplně pravda. Souhlasil se zásadou, že tam, kde to jde, si lidé mají si lidé vládnout sami. Za správné naplnění této myšlenky ovšem pokládal samosprávu. V takovém případě by se nevyklučovala s královskou vládou. Proti čemu se však ostře stavěl, byla demokratická ideologie vytvořená liberály. Ti razili myšlenku, že o vládu lidu jde vždy, kdykoli o všem rozhoduje „polovina plus jeden.“ A že vláda je vtělením vůle lidu. Karel tvrdil, že o pravdě nelze hlasovat..

Nejvíce mu vadila parlamentní demokracie. Zastával myšlenku, že poslanci se volí podle toho, kolik peněz mohli vynaložit na volební propagandu. To ve svém důsledku znamená, že složení Sněmovny není výsledkem vůle lidu, nýbrž vypočitatelnou výslednicí nákladů na tisk a podobné věci. Proto nelze mluvit o lidovládě. Další věcí, která se mu nelíbila na vládě první republiky, byl neustálý boj politických stran. Kvůli němu stát není schopen aktivně a koncepčně jednat, protože každou chvíli má jiné ministry..²⁵⁹

²⁵⁸ Schwarzenberg, Karel. Středověká svoboda. In Řád IV., 1935, s. 289 – 295. Vydáno v edici: Putna C. Martin. Karel Schwarzenberg: Torzo díla, Praha, 2007. s. 146 - 151.

²⁵⁹ Čerpáno z nedatovaného, německy psaného rukopisu z počátku 50. let, s název Was ist demoratie? Přeložil Vratislav Slezák. Vydáno v edici: Putna C. Martin. Karel Schwarzenberg: Torzo díla, Praha, 2007. s. 262 – 265.

7. Soumrak první republiky

Nervózní atmosféra konce republiky je znát i v Karlových pracích. Tomuto tématu se věnoval v článku s příznačným názvem „Poslední věci.“²⁶⁰ Stejně jako ostatní se snaží najít důvody a příčiny tohoto konce a vrací se proto na začátek.

„ Tedy proč tito lidé sesadili českého krále? Z důvodů, které konečně ovládají každého člověka: z důvodů náboženských. Bílá hora musí být odčiněna. Tábor je náš program. Řím musí být souzen a odsouzen. Nebude králův ani papežův. Marie, povol. Tohle byla hesla mladé republiky. Skutky následovaly. Padl mariánský sloup, padaly svatojanské sochy, vznikla církev československá, kříže padly na popelářské vozy, na \hradě byl vztyčen husitský prapor... “

„...Po třetí provedl (národ) revoluci pod vedením nepřátel Církve a (ač mohl prostě restaurovati právo schválně pošlapal zásady a tradice legitimacy a vybudoval republiku na základech revoluce a sebeurčení. Ztratil polovinu korunních zemí a samostatnost své politiky. Neboť Bůh sice slíbil své milosrdenství od pokolení do pokolení těm, kteří se ho bojí, ale ovšem těm druhým nezbývá než jeho spravedlnost“²⁶¹

Důvodem toho, proč se tak děje, viděl v odvratu od Boha. Nabádal k pokání, k navrácení se zpět k Bohu. Vyzýval k symbolickému znovuvztyčení mariánského sloupu. Doufal v Boží zásah, který by mohl český národ zachránit. Neztrácel naději a volal po obrácení:

²⁶⁰ Schwarzenberg, Karel. Poslední věci. In Národní obnova 46, II/1938, s. 1, 19.11.1938. Vyšlo v edici: Putna, C. Martin. Karel Schwarzenberg: Torzo díla. Praha, 2007. s. 298 – 299.

²⁶¹ Schwarzenberg, Karel. Česká hereze. In Řád V., 1938. Táž edice.

„Vše teď záleží, zda se obrátíme, nebo zda jako Israelité na poušti budeme toužit po egyptských hrncích masa – zda se nám bude stýskat po věcech, které nás sem uvedly.“²⁶²

Ačkoliv měl Schwarzenberg proti republice výhrady, při ohrožení ze strany německého souseda stál na její straně.

Jeho české vlastenectví se projevilo ještě před zábořem Sudet, kdy přispěl částkou 250 000 Kč na vybudování opevnění na západních a severních hranicích státu.²⁶³

Při záboru Sudet a při okupaci zbytku ČSR nacisty se rozhodně postavil na stranu českého státu a národa.

Inicioval a napsal památná Prohlášení české historické šlechty v roce 1938 a 1939, v nichž byl vzdán hold ČSR, vyjádřena práva nedotknutelnosti hranic zemí Koruny české, a deklarována věrnost českému národu.²⁶⁴

Od té doby byl text, zvláště ten z roku 1938, několikrát vytisknut. V celém textu se neobjevilo ani jednou slovo „Československá republika“. Nahradilo ho slova jako Český stát, země Koruny české, a podobně. Karel, a s ním signatáři dopisu, takto rozlišují svoji věrnost zemi a národu, a znovu potvrzují svůj odstup vůči stávající státní formě.

Díky tomuto textu a této akci se na Karla obrátila pozornost veřejnosti a začalo se o něm mluvit jako o novém představiteli českého národa. Tuto kandidaturu do čela státu však vyhlásila Vlajka, se kterou již Schwarzenberg nespolečně pracoval, a učinila tak bez jeho vědomí a souhlasu. Jeho „kandidaturu“ otiskla v článku Kdo bude prezidentem?

Hned po vydání tohoto článku se objevil leták z názvem „Hnutí za nové Československo“, které vyzývá Karla, aby se ujal své kandidatury:

²⁶² Tamtéž

²⁶³ Buben, M. Milan. Česká zemská šlechta. s. 112.

²⁶⁴ Více v kapitole Šlechta ve 30. letech 20. století.

„Komu svěřit reprezentaci národa? Proti politickým hochštaplerům – rodovou čest a poctivost! Občané – dělníci – uvažujte! Všichni chceme, aby v poslední chvíli bylo zachráněno, co se zachránit dá...“

„...Národ již nechce ani fašistické, ani komunistické sekretáře, ale odpovědné a čestné lidi. Učme se z dějin minulosti posledních let i dnů. Při českém národu a na jeho půdě vždy věrně stáli Schwarzenbergové. Masaryk sám doznal: Pokládám Schwarzenbergy a Lobkovice za politické vůdce předválečných Čech. Byli demokratickými za Habsburků, zůstali jako demokrati v republice. V čele státu musí být osobnost, kterou zná svět, která může ručit národu svou ctí, majetkem i hlavou. Musí to být neodvislý, věrný Čech, který jest přijatelný i Slovákům. Taková osobnost má dnes povinnost sloužit národu. Rod Schwarzenbergů jest ratolest vyrostlá z české půdy. Jejich předkové stáli vždy věrně při národu v dobách dobrých i zlých....“

„...Národ zná Karla Schwarzenberga. Šlechtic rodem – demokrat životem. Každý dnes rozumí mužnému postoji: lid žádal půdu – dal sem ji bez reptání. Vzali si ji vůdcové lidu – protestoval jsem. Ale volám: rozdělte ji mezi nezaměstnané a vojáky. Komu svěřit reprezentaci národa: Nevěříme více hladovým politikům, kteří utíkají od odpovědnosti do ciziny s miliony peněz pracujícího lidu. VOLÁME KARLA SCHWARZENBERGA. Co odpoví národu? ²⁶⁵

²⁶⁵ Kdo bude prezidentem? In Národní výzva 4, 1938, č. 41 – 42, s. 3.

Karel okamžitě svoji kandidaturu dementoval. Ne, že by po nabídnuté funkci netoužil, ale věděl, že kandidaturu vyhlásila fašistická Vlajka, a že v této době by to mohlo být považováno za protistátní akt.

Po druhém prohlášení české šlechty, ve kterém je Karel „pouze“ signatářem, a ne již jejím autorem, se stahuje z politiky a věnuje se odborné činnosti.

8. Epilog

Po druhé světové válce se Karel vrátil z bojiště, kde byl vážně zraněn, do Čech. Roku 1948 mu ministerstvo zemědělství odňalo lesní část orlické panství o výměře 9 802 ha. Karel z psychického vypětí dostal zápal mozkových blan. Poté odjel pod záminkou rekonvalescence do Rakouska, kam ho ještě téhož roku následovala manželka s dětmi.

Výnosem ministerstva zemědělství ze dne 3. 10. 1949 byly schwarzenberské sekundogenituře vyvlastněny zámky Orlický a Čimelice i hrad Zvíkov.

V exilu se Karel zpočátku živil jako správce knihovny v Salzburgu. V roce 1955 ukončil studium historie na Vídeňské universitě a získal doktorát z filozofie. Pokračoval v aktivní vědecké činnosti, jejímž výsledkem bylo několik historických knih a nespočet článků v českých exilových i cizojazyčných časopisech a sbornících.

Velmi se zasloužil o uspořádání Schwarzenberského rodinného archivu v Murau ve vídeňské Národní knihovně. Nezanedbatelná je též jeho mnohaletá činnost ve funkci předsedy Křesťanské akademie v Římě, či aktivní působení v rámci českého velkopřevorství Maltézského řádu.

O významu osoby Karla Schwarzenberga vypovídá kromě jiného též to, že se stal jako první Čech po roce 1918 rytířem řádu Zlatého rouna.

Zemřel 9. dubna 1986. Za účasti rodinných příslušníků, významných hostů a zaměstnanců schwarzenberských panství byl uložen do rodinné hrobky v Murau.²⁶⁶

²⁶⁶ Hrabák, Václav. Karel Schwarzenberg. In *Distance II*, č. 1, s. 107.

9. Závěr

V této práci jsem se snažila přiblížit situaci české šlechty po rozpadu Habsburské monarchie a po přechodu k demokratickému systému vlády, kdy šlechta ztrácí své postavení ve společnosti i v politických a mocenských sférách.

Po vzniku Československa se začalo pohlížet na šlechtu jako na něco zpátečnického, jako na poslední výdobytek nenáviděné monarchie. Proto i první zákony republiky byly namířeny proti aristokracii. Především zrušení šlechtických titulů a pozemková reforma a která byla bezesporu nejtvrdějším útokem, namířeným proti aristokracii po roce 1918. Šlechta se těmto opatřením snažila všemožně bránit například založením Svazu československých velkostatkářů.

Aristokracii čekalo dvacet neveselých let, ve kterých se snažila nalézt své místo v republice. Ve třicátých letech se jejich postavení začalo lepší a společnost se na ně přestala dívat jako na nežádoucí živel. Šlechta opět začínala nalézat cestu nejen do společnosti, ale i do politiky a diplomacie.

Avšak tento vzestupný proces narušila agrese Německa, která se poprvé projevila zabráním Sudet a vyústila v zánik první republiky. Nezabránila tomu ani Prohlášení české historické šlechty v letech 1938 a 1939.

V tomto prostředí žil i Karel VI. Schwarzenberg, majoritní pán sekundogenitury. Právě na jeho příkladu jsme mohli sledovat, jak se republika vypořádala se šlechtou, a jak na to šlechta reagoval. Zjistili jsme, že do každodenního života aristokracie mnohé politické události příliš nezasáhly. Panstvo i nadále vychovávalo své děti k výlučnému postavení, které však s sebou neslo i své povinnosti. I jejich charakteristické šlechtické zábavy zůstaly. Hon, koně, šerm, plesy a bály, a postupně se k nim přidaly i další, například hokej nebo závody motorových vozidel. Avšak změna režimu se podepsala především na myšlení šlechty.

Přece jen přišla o svůj majetek a výlučné postavení, což jim obojí dodávalo pocit sebejistoty i blaženou bezstarostnost o budoucnost. Nyní aristokraté museli více než kdy předtím spoléhat na schopnosti, a to jak v boji proti pozemkové reformě, tak i v zabezpečení rodiny.

Postoj Karla VI. k republice byl negativní, avšak nejen kvůli jejím zákonům, ale kvůli celkové parlamentní demokracii. Karel obdivoval středověké státní zřízení, kde každý měl své místo, které mu bylo dáno od Boha, kde vše mělo řád a pravidla.

Z Karlových knih a dopisů je cítit notná dávka romantismu, nostalgie a zvláště nespokojenost s dobou a svým místem v ní. Rád by viděl svět, kde hlavní slovo má princip historismu a legitimacy, a proto se nikdy nemohl smířit s politickým zřízením, které s sebou přinášela první republika.

Jeho názory lze dobře sledovat v denících, které si psal již od roku 1921 až do roku 1948. V exilu s denními záznamy přestal, avšak ta nejdůležitější léta, kdy se formovaly jeho názory i myšlení, jsou v denících zaznamenány. Dotváří je jeho korespondence, která je spolu s jeho ostatní pozůstalostí uložena ve Státním oblastním archivu Třeboň.

A co je přínosem této diplomové práce? Na konkrétních případech jsme mohli sledovat, jak vznik první republiky a zejména její první zákony přijali ti, proti kterým byly tyto zákony ustanoveny. Jak se dokázali či nedokázali s novou situací vyrovnat, a zda se přizpůsobili nové době či nikoliv.

Co se týče Karla VI, ten nikdy Československo nepřijal. Ale když se nad první republikou začala stahovat mračna, stál pevně na její straně. Musíme však dobře rozlišit, že nestál na straně Československa, ale jako Čech na straně svého národa. Vždy se k svému češství hlásil a ačkoliv konec svého života prožil v cizině, nikdy nepřestal doufat, že jednou se do Čech svobodně vrátí.

10. Seznam použitých pramenů a literatury:

Prameny

- SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, pozůstalost Karla VI., karton 392 – 412.
SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, pozůstalost Bedřicha Schwarzenberga, karton 132.
SOA Jindřichův Hradec, RA Czernin, Eugen Czernin, karton 534.
SOA Litoměřice, RA Ledebur, karton 14.
SÚA SČV, RA Lobkoviců, Jan Lobkovic, karton 190.
SOA Třeboň, Ra Hildprandtů, Ferdinand Hildprandt, karton 18.

Literatura a články

- BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost*. České Budějovice, 2005.
BUBEN, Milan. *Česká zemská šlechta: Schwarzenberkové sekundogenitura*. *Střední Evropa* 56, 12/1996, s. 101-117.
DOČEKAL, Boris. *Osudy českých šlechticů*. Jihlava, 2002.
DOLEŽAL, Jiří. *Česká šlechta v čase první republiky*. *Svobodný zítěk* 38, 1990, s. 7.
DOLEŽAL, Jiří. *Úvahy o české šlechtě v časech první republiky*. In *Svědectví - čtvrtletník pro politiku a kulturu*. Praha, 1986, XX, číslo 77, s. 42-44.
GLASSHEIM, Eagle. *Noble nationalist: The transformation of the bohemian aristocracy*. Cambridge, 2005
HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha, 1999.
HAVEL, Vladimír. *Bedřich Schwarzenberg*. Blatná, 1936.
HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl Českých dějin 1895 – 1938*. Praha, 1995.
HAVRÁNEK, J. *Liberalismus za první republiky*. Praha, 1995, s. 276-277.
HOLEČEK, Josef. *Česká šlechta*. Praha, 1918.
HRABÁK, Václav. *Karel Schwarzenberg*. In *Distance* II/1999, č. 1., s. 97-107., č. 2., s. 101-112., č. 3., s. 88-100.
KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky 1918 – 1938: Vznik, budování a zlatá léta republiky*. Praha: Libri, 2000.
KÁRNÍK, Zdeněk. *Česká národní aristokracie ve 20. století jako sociální vrstva?* In Jana Macháčová (vyd.): *Studie k sociálním dějinám 7*. Opava, 2001. s. 243 – 259.
KÁRNÍK, Zdeněk. *Sociální a národní vazby politických postojů a jednání české aristokracie: Úvaha nad osudy české aristokracie na počátku 20. století*. In *Studie k sociálním dějinám 19. století*. Opava 6, 1996, s. 7-46.
KRÁL, Bohuslav. „*Pozemková reforma*“, In *Národní listy*, 28. březen 1922.
MARUŠÁK, Karel. *Šlechta, velkostatek a pozemková reforma*. Brno, 1919.
MAŠEK, Petr. *Modrá krev*. Praha, 1999.

- MEDINGER, Wilhelm. *Situace Němců v československém státě*. In Mezinárodní ekonomický měsíčník, z 1. června 1922, Vídeň.
- PEKAŘ, Josef. *Valdštejn a česká otázka*. Český časopis historický 40, 1934.
- PEKAŘ, Josef. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. Praha, 1923.
- PUTNA, C. Martin. Karel VI. Schwarzenberg: torzo díla. Praha, 2007.
- RATAJ, J. *O autoritativní národní stát: Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938 – 1939*. Praha: Karolinum, 1997. s. 66.
- ROHAN, Karl Anton. *Europa*. Lipsko, 1923.
- TRAPL, Miloš. *Politický katolicismus a Československá lidová strana v Československu, 1918-1938*, s. 78-92.
- SLABÁKOVÁ, Radmila (ed.). *O exilu, šlechtě, Jihoslovanech a jiných otázkách dějin moderní doby*. In Sborník k narozeninám Arnošta Skoupého. Olomouc, 2004.
- SOUKUP, Ladislav. *Zrušení šlechtictví v Československé republice*. In Právněhistorické studie 17, 1973, str. 101-112.
- SCHWARZENBERG, Karel. *Slovenská autonomie*. In Řád I/1935, s. 575.
- SCHWARZENBERG, Karel. *Středověká svoboda*. In Řád IV., 1935, s. 289 – 295. Vydáno v edici: Putna C. Martin. Karel Schwarzenberg: Torzo díla, Praha, 2007. s. 146 - 151.
- SCHWARZENBERG, Karel. *Poslední věci*. In Národní obnova 46, II/1938, s. 1, 19.11.1938. Vyšlo v edici: Putna, C. Martin. *Karel Schwarzenberg: torzo díla*. Praha, 2007. s. 298 – 299.
- SCHWARZENBERG, Karel. *Česká hereze*. In Řád V., 1938. Táž edice.
- STERNBERG, Cecilia. *Cesta: paměti české aristokratky*. Praha, 1999.
- SVOBODA, Jiří. *Osudy: zamyšlení nad osudy těch, kteří podepsali prohlášení české šlechty*. Vlastivědný sborník Kralupska 2002/1, s. 59.
- ŠKUTINA, Vladimír. *Český šlechtic František Schwarzenberg*. Zürich, 1989.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha, 1982.
- VOTÝPKA, Vladimír. *Příběhy české šlechty*. Praha, 2002.
- Týž. *Návraty české šlechty*. Praha, 2002.
- Týž. *Paradoxy české šlechty*. Praha, 2005.
- ZÁLOHA, Jiří. *Sručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu*. Hluboká nad Vltavou., b.d.

11. Resumé

Nobility be in Austro - Hungarian monarchy privileged layer, had important plus scores of time decisive position in all spheres life social plus royal. Hardly it is possible question, that the of all elite social group companies be in Austria-Hungary group nobility most considerable. Regarding historical evolution aristocracy didn't have nobility quite nationally Czech character. Even if among its genera Czech subsisted plus some way behind Czech considered, Czechs ourselves about himself thought, that the are nation commons so their relation at the time revolution to nobility was relation rather negative.

Czech national revolution from year 1918 plus years next therefore in essential interests parts turn against nobility. Republic cancelled all noble privilege. Aristocratic title must not be in government document used, to the civil service inclusive diplomatic she could have come in aristocracy only few and far between. In earnest to limit and political much nobility she could have only land reform that the broke severalty position nobility in company. Landownership was namely only absolute monopoly that the throughout economic life subsisted. Who soil personal, that designates conditions, requires behind her hire i. e. land annuity that the surely take that, who soil raise plus hire then subscribe part from yield his work plus gain.

Deepest plus hardest hit against nobility was then reform, effected in 20. plus 30. years. Land reform contained on the whole seven laws, in which ushered as though is concerned occupation plus nationalization soil, about conferment reserve from occupation, purchase soil, restitution owners plus novelty was possibility rise so - called residual estates that the this way nationalized immediately sell well - off private person. Then though occurred various reform these laws, because showed like imperfect. Nevertheless row severance pay from of the state in the face of nobility, kirks, non aristocratic landowners etc. abided several years plus often to restitution at all didn't get. In principle land reform was finished as far as in the year 1932. Czechoslovak go along those estate founded or multiply

powerful sector national forest plus estates plus became a so, biggest landowner Czechoslovakia. Kernel hereof sector were to be and all estates Hapsburg royal families in Czech lands.

18. přílohy

61/1918 Sb.

ZÁKON

ze dne 10. prosince 1918,
jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly

§ 1

Šlechtictví a řády, jakož i veškerá z nich plynoucí práva se zrušují, rovněž tak tituly, pokud byly udělovány jako pouhá vyznamenání. V platnosti zůstávají takové tituly, na které lze splněním předepsaných podmínek nabýti právního nároku (titul doktorský, inženýrský atd.), pak tituly, jež vyjadřují skutečně zastávanou úřední hodnost, a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty a pod.). Bývalí šlechtici nesmějí užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví.

§ 2

Občané republiky Československé nemohou ani v cizině platně přijímati vyznamenání, pokud byla předcházejícím paragrafem zrušena.

§ 3

Ministru vnitra ukládá se, aby v dohodě se zúčastněnými ministry zákon tento provedl.

§ 4

Zákon tento nabývá platnosti dnem vyhlášení.

Dr. **Karel Kramář** v.r.

A. Švehla v.r.

Zákon ze dne 16. dubna 1919 o zabrání velkého majetku pozemkového (záborový zákon)²⁶⁷

Na základě usnesení Národního shromáždění nařizuje se:

§ 1

Aby byla provedena úprava pozemkového vlastnictví, zabírá se státem velký majetek pozemkový (§ 2), ležící v území Československé republiky, v to čítajíc velký majetek vázaný, a zřizuje se úřad pozemkový.

§ 2

Velkým majetkem pozemkovým jest rozuměti soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec.

Manželé nerozvedení považují se za osobu jedinou.

§ 3

Ze záboru jsou vyloučeny:

objekty právně i hospodářsky samostatné, jež neslouží hospodaření na zabraných nemovitostech;

majetek zemský, okresní a obecní (jmění i statek), s výhradou zvláštních zákonných ustanovení o jejich úpravě.

O majetku urbaniálních obcí a kuriálních komposorátech bude rozhodnuto zvláštním zákonem.

§ 4

Jestliže se po vyhlášení tohoto zákona soustředí (ve vlastnictví jediné osoby, týchž spoluvlastníků, nerozvedených manželů nebo rodičů a dětí prvního stupně) ze svobodného majetku pozemkového soubor nemovitostí, který je podle §§ 2 a 3 předmětem záboru a nepřesahuje výměru uvedenou v § 2, stává se tento soubor majetkem zabraným.

§ 5

Záborem uvedeným v § 1 nabývá Československá republika práva, zabraný majetek přejímati a přidělovati (§§ 10 a 11).

§ 6

Osoby, která podle práva občanského jsou oprávněny hospodařiti na zabraném majetku, pokud nebude státem převzat, jsou napříště povinny na něm hospodařiti řádně.

O následcích porušení této povinnosti jakož i o povinnostech a ochraně osob na zabraném majetku zaměstnaných budou dána zvláštní ustanovení.

§ 7

Zcizení, pronájem zabraného majetku, jeho zavazení a dělní vyžaduje úředního souhlasu (§ 15) a nemá bez něho proti státu právních následků.

²⁶⁷ <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/z2.htm>

§ 8

Na zabraný majetek lze vésti exekuci jedině vnučenou správou.

§ 9

O náhradě za převzatý majetek bude rozhodnuto zvláštním zákonem. Zvláštním zákonem provede se zásada, že bez náhrady bude převzat majetek příslušníků nepřátelských států, příslušníků bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské, majetek nadací spočívajících na právech šlechtictví zrušeného zákonem ze den 10. prosince 1918, čís. 61 Sb. z. a n.; majetek, jehož užívání zakládá se na výkonu funkcí, úřadů a důstojenství cizozemských, nebo který s takovou funkcí, úřadem nebo důstojenstvím jest spojen; majetek bezprávně nabytý; majetek osob, které se hrubě provinily proti československému národu ve světové válce; konečně majetek, který podle ustanovení zákonů finančních připadne státu jako splátka na dávku z majetku.

Při převzetí zabraného majetku jest postupovati tak, aby osoby, pro které na zabraném majetku váznou práva, jakož i osoby, které mají proti dosavadnímu vlastníku právo z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovního, nebyly zkráceny.

§ 10

Pokud stát převzatého majetku nepodrží, pro účely všeobecně prospěšné, přidělí jej úřad pozemkový postupně do určité výše do vlastnictví nebo pachtu malým zemědělcům, domkářům, drobným živnostníkům, bezzemkům, a to zvláště příslušníkům ozbrojené moci československé a válečným invalidům, kteří by na půdě chtěli a mohli hospodařiti, pak družstvům složeným z uvedených osob, družstvům bytovým, spotřebním a zemědělským, obcím a jiným veřejným svazkům k účelům všeobecně prospěšným, vědeckým a humanitním ústavům. Půdy může býti užito také k jiným účelům všeobecně prospěšným.

O osobách a korporacích, kterým lze půdu přiděliti, o výměře přidělu a právech k němu a o mezeních práva vlastnického k přidělené půdě budou dána podrobnější ustanovení zvláštním zákonem.

§ 11

Osoby, jejichž majetek tímto zákonem se zabírá, po případě jejich dědicové, mají právo, aby jim byla z majetku jim zabraného přidělena majetnost nepřesahující výměry uvedení v § 2, pokud možno dle jich volby. Osobám těmto lze propustiti ze záboru i větší výměru, hledíc k tomu, jaká jest potřeba půdy na jednotlivých místech, hledíc k její jakosti a tomu, čeho žádá účelné hospodaření, zřetel na zemědělský průmysl, zásobování měst i jiné zřetele všeobecného blaha. Ze záboru nesmí býti propuštěno více než 500 ha půdy (§ 2).

§ 12

Při převzetí zabraného majetku státem jsou vlastníci živého a mrtvého zařízení, jež až dotud sloužilo hospodaření na převzatém majetku, povinno za plnou cenu poměrnou část tohoto zařízení státu.

§ 13

Před skutečným převzetím musí býti dána výpověď osobám, které hospodaří té doby na půdě, o jejíž převzetí jde. Podrobnější ustanovení budou vydána zvláštním zákonem.

§ 14

je-li místní potřeba půdy naléhavá, a nestačí-li pozemky zabrané, anebo žádá-li tohot obecné blaho, může pozemkový úřad vyvlastniti půdu i pod meze stanovené § 2.

§ 15

Úkony tímto zákonem stát svěřené obstará úřad pozemkový. Úřad pozemkový je podřízen ministerské radě, jeho předsedu jmenuje prezident republiky, správní výbor bude volen Národním shromážděním. Další ustanovení o tomto úřadě a jeho působnosti budou dána zvláštním zákonem. Finanční operace plynoucí z provádění tohoto zákona bud'ěž svěřeny veřejnoprávním ústavům.

§ 16

Zabraný majetek jest vyšetřiti a uvésti v patrnost knihovní poznámkou, že majetek jest zabrán. I pokud tato poznámka není v knihách, nemůže se nikdo dovolávati, že beze své viny nevěděl o záboru pozemkového majetku vysloveném § 1.

§ 17

Pokud tento zákon jinak nestanovuje, trvají posavadní práva a závazky ohledně zabraného majetku beze změny.

§ 18

Smlouvy o zcizení, pronájem a zavazení zabraného majetku uzavřené po 28. říjnu 1918 jsou proti státu bezúčinnny, nebude-li prokázáno, že šlo o jednání, kterého si vyžádalo řádní hospodaření.

§ 19

Zákon tento působí ode dnem vyhlášení.

§ 20

Provedení zákona ukládá se veškerému ministerstvu.

T. G. Masaryk v r.

Švehla v.r.

v zastoupení ministerského předsedy a jako ministr vnitra.

Habrman v. r.

jako ministr školství a národní osvěty a v zastoupení ministra financí a ministra obchodu.

Dr. Soukup v. r.

jako ministr spravedlnosti a v zastoupení ministra veřejných prací a ministra Dra Hurbana.

Dr. Winter v. r.

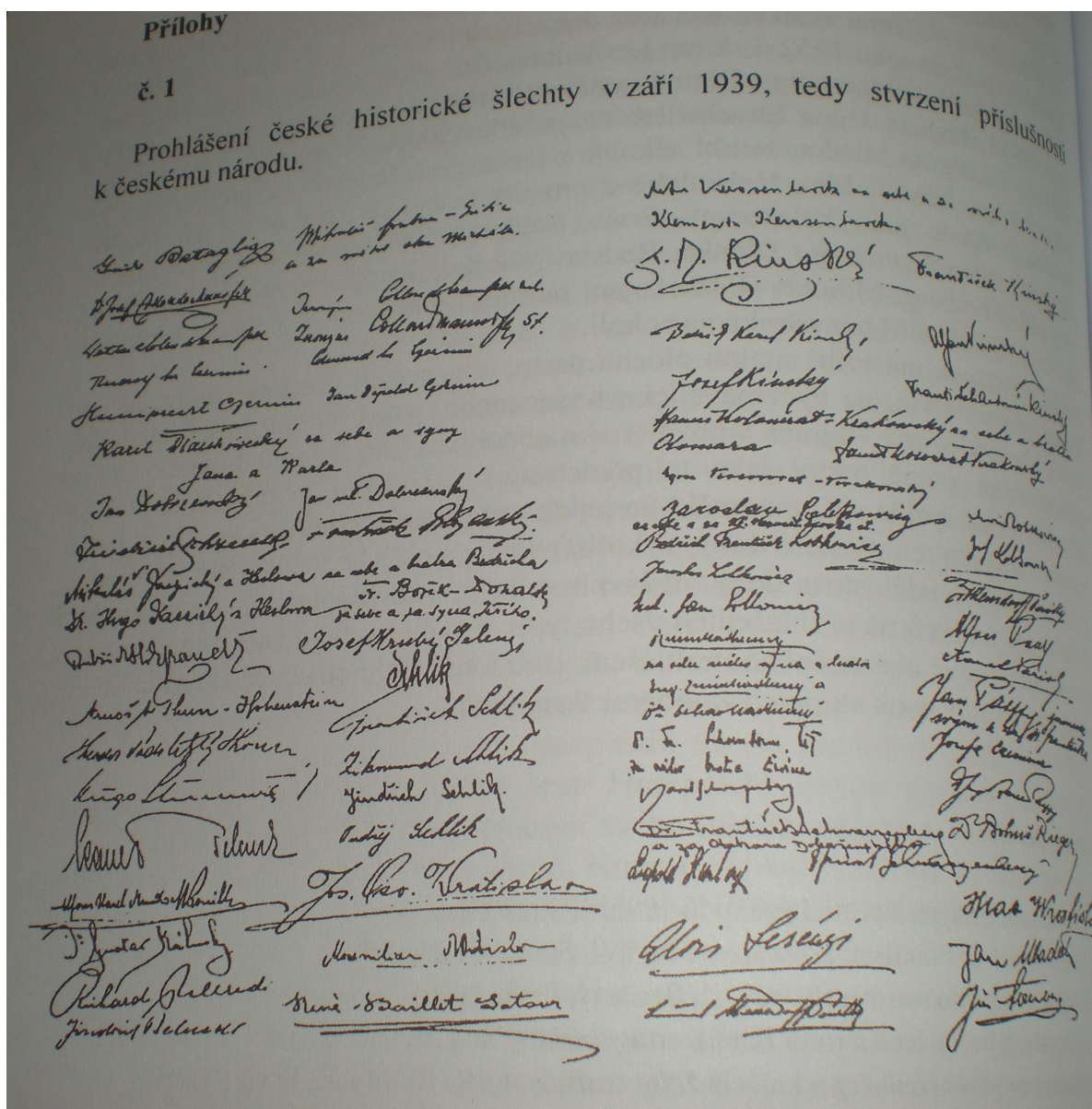
Dr. Vrbenský v. r.

jako ministr pro zásobování lidu a v zastoupení ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

Klofáč v. r.

Stříbrný v. r.

jako ministr pošt a telegrafů a v zastoupení ministra zemědělství a ministra železnic.

Svoboda, Jiří Osudy. Zamyšlení nad osudy těch, kteří podepsali prohlášení české šlechty. Vlastivědný sborník Kralupska 2002/1, s. 60 – příloha

Karel VI. v Pardubicích, vojenská služba²⁶⁹

²⁶⁹ SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karel VI, kart. 402, sign. VI – 10a- 1, fotografie.

Svatba Karla VI. a Antonie²⁷⁰

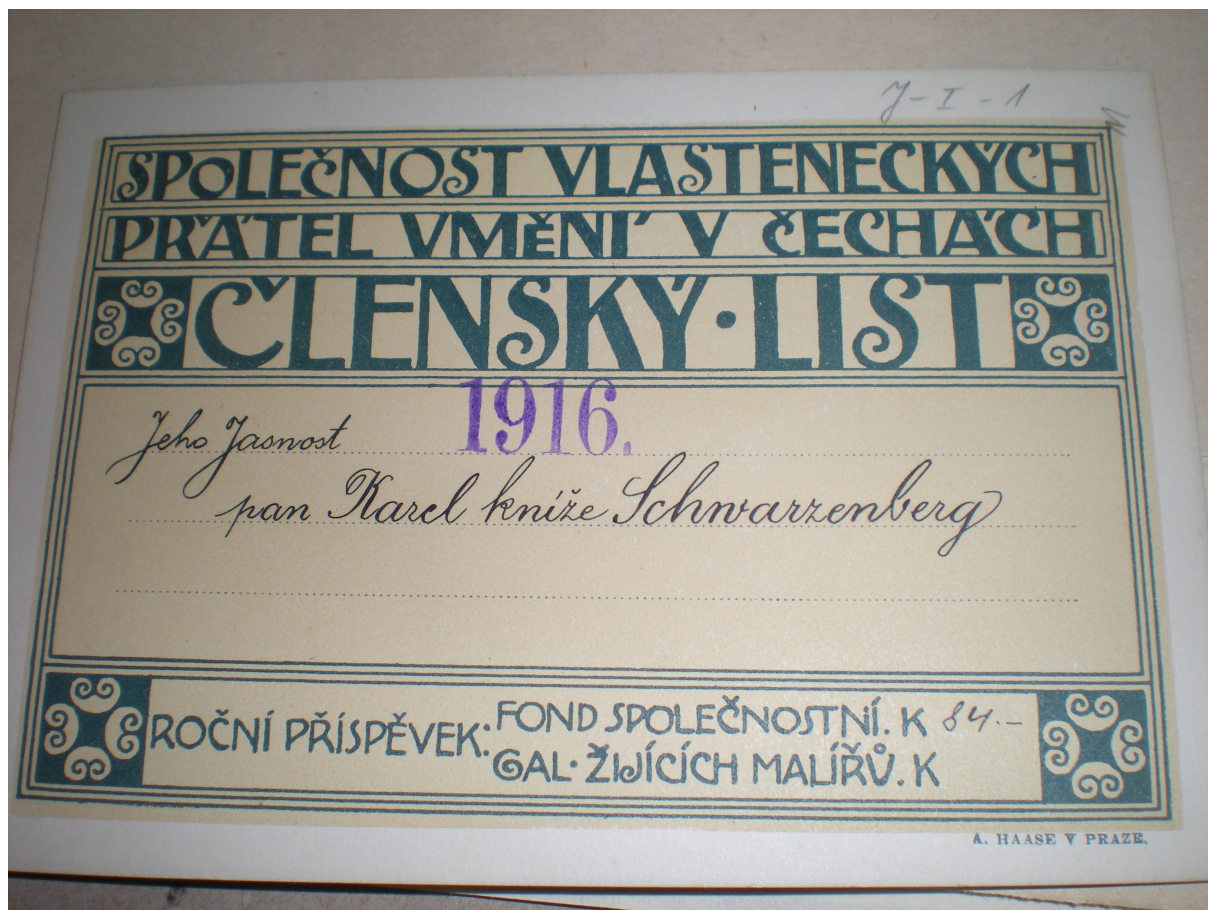
²⁷⁰ SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karel VI, kart. 393, svatební fotografie.

Antonie s prvorozenou dcerou Marií²⁷¹

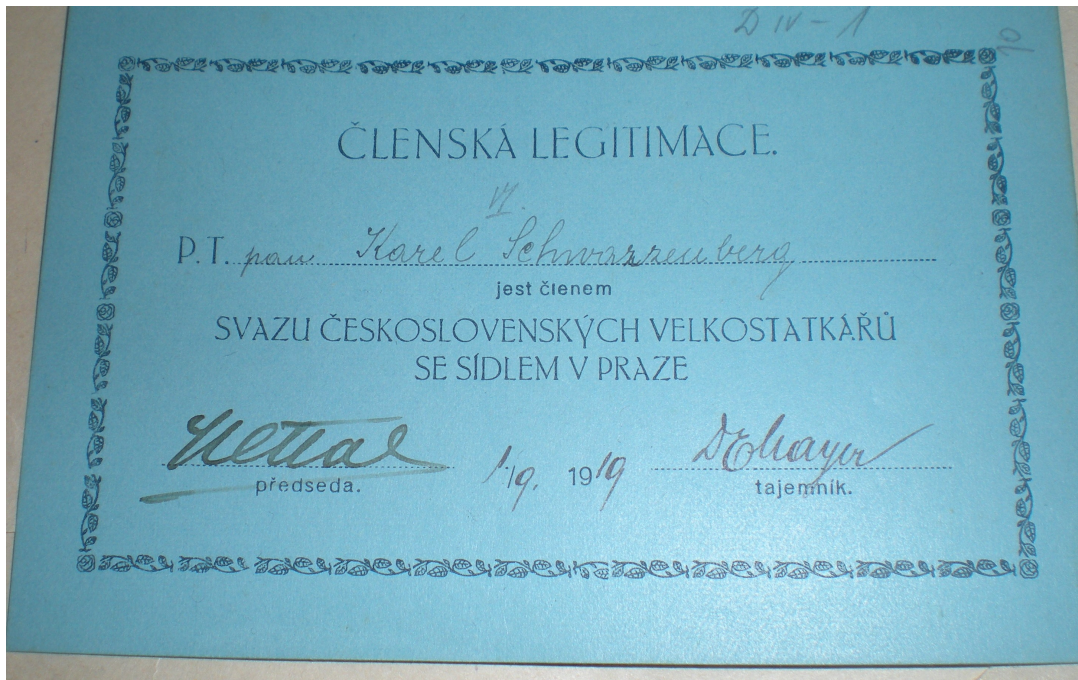

²⁷¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karel VI, kart. 402, sign. VI – 10a- 1, fotografie.

Členské legitimace Karla VI.²⁷²

²⁷² SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karel VI, kart. 402, sign. VI-10a-1, různý obsah.

Úmrtní list Karla VI. Schwarzenberga²⁷³

Karel Jan kníže ze Schwarzenbergu, vévoda Krumlovský hluboce zarmoucen oznamuje jménem svým i jménem své matky **Antonie kněžny ze Schwarzenbergu, princezny z Fürstenbergu**, své manželky **Terezie kněžny ze Schwarzenbergu** rozené **hraběnky z Hardeggu**, svých dětí **Jana Nepomuka, Anny Karoliny a Karla Filipa**, jménem svého bratra **Dr. Bedřicha prince ze Schwarzenbergu** a jeho choti **Reguly**, rozené **Schlegelové**; svých sester **Marie Eleonory**, jejího chotě **Leopolda Billa z Bredowa** a jejich dětí **Vendelíny, Leopolda a Felixe**; **Anny** a jejího chotě **Elmara, svobodného pána z Haxthausen** a jejich dětí **Kašpara Mořice a Augusta Bedřicha**; jménem sourozenců svého otce **Dr. Františka prince ze Schwarzenbergu**, jeho choti **Amalie princezny ze Schwarzenbergu, princezny z Lobkowitz, Frã Norberta Kinského, Dr. Radslava hraběte Kinského** a jeho manželky **Tamary**, rozené **princezny Amilakvari, Génildy hraběnky Kinské**, všech jejich dětí a vnučat i jménem celého rodu, že Otcem všemohoucím byl na pravdu Boží povolán jeho milovaný otec urozený pán, pan

Dr. Karel kníže ze Schwarzenbergu okněžněný lantkrabě Kleggavský, hrabě ze Sulzu

rytíř řádu Zlatého rouna, bailly obedienci velkokřížník

svrchovaného Maltského řádu svatého Jana

bailly velkokřížník Konstantinského řádu svatého Jiří

komtur bavorského řádu svatého Jiří

bývalý předseda Křesťanské akademie v Římě

poručík v záloze jezdeckého pluku č. 8 „Knížete Václava svatého“

který zesnul zaopatřen svátostmi svaté Církve ve Vídni, dne 9. dubna 1986.

Pohřeb bude konán z městského farního chrámu v Murau ve Štýrsku do rodinné hrobky ve středu dne 16. dubna 1986 v 11 hodin.

Zádušní mše svaté budou slouženy v kostele svatého Karla ve Vídni ve čtvrtek dne 17. dubna v 18 hodin, v českém kostele na Rennwegu ve Vídni v neděli 20. dubna 1986 v 10 hodin a ve všech patronátních kostelích.

Vídeň, dne 10. dubna 1986

²⁷³ SOA Třeboň, RA Schwarzenbergů, Karel VI, kart. 412, sign. VI-10a-I, fotografie a dokumenty.